

Forsoning i Sosialt Arbeid

KRISTINE JOHNSEN

VEILEDER

Bjørn Øystein Angel

Universitetet i Agder, 2020

Fakultet for samfunnsvitenskap

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Master

Master

Forord

Denne oppgaven hadde ikke blitt til uten støtte, tålmodighet og varme ord fra min kjære familie og forlovede. Å skrive masteroppgave har vært en krevende prosess, med flere høyder og mange daler. Det finnes lite så frustrerende som et kapittel eller avsnitt man strever med, samtidig lite så tilfredsstillende som mestringsfølelsen etter å ha skrevet det.

Min veileder sa til meg at å skrive masteroppgave er en dannelsesprosess. Jeg sier meg enig i dette utsagnet. Jeg har lært mye om meg selv, samtidig har jeg lært mye om et tema jeg har interesse for. Denne dannelsen hadde ikke blitt til uten mine informanter og deres forsoningsinnsikt, som jeg bærer med meg videre i livet, og arbeidslivet.

Til mine studievenner, takk for en gøy og variert skolehverdag. Takk til min kjære Mamma for alle telefonsamtaler, det har vært godt å luften tanker med deg. Du har kommet med mange støttende ord og refleksjoner. Til min forlovede, - du er tålmodigheten selv, hva mer kan jeg si, takk for at du har gjort masterhverdagen så bra som den kan få bli.

Nå når jeg skal levere et ferdig produkt kan jeg med stolthet si.. JEG GJORDE DET!

Men ikke alene, jeg fikk god hjelp av min veileder Bjørn Øystein Angel.

Som har motivert og veiledet med gode og konstruktive tilbakemeldinger. Du har vist genuint engasjement for mitt valg av tema, som kanskje har betydd mest av alt. Jeg har fått låne bøker av deg, men jeg har også fått låne verdifull tid til veiledning i sommer. Når jeg tenker tilbake på mitt prosjekt, vil jeg huske på de fine samtalene med deg. Tusen takk!

Så til du som nå skal lese denne mastergradsavhandlingen, - hent deg en Pepsi Max, senk skuldrene, og la tankene vandre med meg. Vi skal nå utforske Forsoning i Sosialt Arbeid.

September 2020, Kristiansand

Kristine Johnsen

SAMMENDRAG

Denne masteroppgaven er en kvalitativ undersøkelse av 6 sosialarbeidere og deres forsoningserfaringer og forsoningsforståelser i det sosiale arbeidet.

Oppgavens problemstilling er: «*Hvilke erfaringer har hatt betydning for sosialarbeideres forståelse av forsoning*»?

Kvalitativ intervju av 4 enkelt informanter og et fokusgruppeintervju med to deltakere (informanter) utgjør oppgavens empiri. Sosialarbeiderne har arbeidserfaring fra forskjellige velferdstjenester og brukergrupper med noe ulikt fokusområde. Når det gjelder mastergradens analyser utgjør tidligere forskning på området, forsoningsteori (teori om forsoning), etikk (tillitsteori) og teori om å forstå oss selv til sammen de teoriene empirien tolkes i lys av, samt trekkes det i de konkrete analysene også veksler på noen andre teoretiske bidrag.

Funnene grupperes i tre hovedkategorier: Sosialarbeideres møte med forsoning, forsoningens ringvirkninger, sosialarbeideres forståelse av forsoning.

SUMMARY

This master thesis is a qualitative study of 6 social workers and their experiences and understanding of reconciliation in social work.

The research question is “Which experiences have had an impact on social workers understanding of reconciliation?”

Qualitative interview with four single informants and a focus group interview with two participants constitute the empirical work of the thesis. The participants have experience from different welfare services, and user groups with different needs. The analysis of the study consists of previous research, reconciliation theory (theory of reconciliation), ethics (trust theory) and theory of understanding ourselves, which altogether constitute the theoretical grounds of the empirical analysis. The analysis also alternates on some other theoretical contributions.

The findings are grouped in three main categories: Social workers encounter with reconciliation, the ripple effect of reconciliation, and social workers understanding of reconciliation.

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	3
SAMMENDRAG	4
SUMMARY	5
KAPITTEL 1	11
HVA AVHANDLINGEN HANDLER OM	11
INNLEDNING	12
<i>Bakgrunn for valg av tema</i>	12
<i>Oppgavens hensikt</i>	13
<i>Problemstilling</i>	14
<i>Introduksjon til forsoningsbegrepet</i>	14
<i>Internasjonalt sosialt arbeid</i>	16
<i>Oppgavens videre oppbygging</i>	17
KAPITTEL 2	19
OM SOSIALT ARBEID OG FORSONING – KUNNSKAP OG FORSKNING PÅ OMRÅDET	19
SOSIALT ARBEID – HVA ER DET?	19
Å FINNE RELEVANT LITTERATUR	21
RELEVANT FORSKNING	22
<i>Forsoning etter krig</i>	22
<i>Forsoningsarbeid i krigsherjede samfunn</i>	23
<i>Samefolket og forsoning</i>	26
<i>Domstolsbehandling av barnefordelingssaker</i>	27
<i>Gjenopprettede ordninger etter krenkelsers og overgrep</i>	28
<i>Forsoning i alderdommen</i>	30
<i>Presentert forskning</i>	31
KAPITTEL 3	33
MITT TEORETISKE STÅSTED – OM FORSONING	33
TEORI OM FORSONING	33
<i>Relasjonell forsoning</i>	34
<i>Forsoning som refleksiv prosess</i>	34
<i>Forholdet mellom forsoning og tilgivelse</i>	34
<i>Rettsvesenets rolle ved konfliktløsning og forsoning</i>	36
TILLITSTEORI (ETIKK)	37
<i>Løgstups etiske fordring</i>	37
<i>Forsoning, skyld og rettferdighet</i>	38
TEORI OM Å FORSTÅ OSS SELV	39

<i>Symbolsk interaksjonisme</i>	39
<i>Identitet og sosial identitetsteori</i>	40
<i>Identitetsendring</i>	41
<i>Piagets utviklingsteori</i>	42
<i>Biografarbeid</i>	43
KAPITTEL 4	45
VITENSKAPSTEORETISK POSISJON OG METODE	45
MIN VITENSKAPSTEORETISKE POSISJONERING	45
FENOMENOLOGI I FORHOLD TIL METODE	47
<i>Fenomenologisk inspirert livsverdensintervju</i>	49
MIN FORFORSTÅELSE.....	50
HVORDAN JEG HAR GÅTT FRAM – OM METODE	52
<i>Presentasjon av metode</i>	52
<i>Forskningsprosessen og overveielser underveis i studien</i>	54
<i>Utvalg</i>	55
<i>Hvordan kom jeg i kontakt med informantene</i>	57
<i>Å lytte til informanter</i>	59
<i>Om bruk av intervjuguide</i>	60
<i>Forskningsetiske og metodiske utfordringer ved kvalitativt intervju</i>	61
TROVERDIGHET, BEKREFTBARHET OG OVERFØRBARHET	64
<i>Troverdighet (Validitet)</i>	65
<i>Bekreftbarhet</i>	66
<i>Overførbarhet</i>	66
OM ANALYSEN AV MITT MATERIALE	67
<i>Umiddelbare notater</i>	67
<i>Transkriberingsprosess</i>	67
<i>Tematisk analyse</i>	68
ETISKE BETRAKTINGER	70
<i>Samtykke og frivillighet</i>	70
<i>Personvern og konfidensialitet</i>	71
<i>Mulige mén og ubehag</i>	72
KAPITTEL 5	75
SOSIALARBEIDERES ERFARING OG FORSTÅELSE AV FORSONING	75
– PRESENTASJON, TOLKNING OG DRØFTNING AV FUNN	75
<i>Leserveiledning</i>	75
<i>Informantenes første beskrivelse av forsoning</i>	76
SOSIALARBEIDERES MØTE MED FORSONING.....	77
<i>Konflikt ved foreldreskap</i>	77
<i>Forsoning mellom gjerningsperson og utsatt</i>	79

<i>Kraften i å ikke forsones</i>	82
<i>Å pusle sammen bitene</i>	85
FORSONINGENS RINGVIRKNING	87
<i>Forsoningen som forgreiner seg</i>	87
<i>En viktig brikke i barnas puslespill</i>	92
SOSIALARBEIDERES FORSTÅELSE AV FORSONING	97
<i>Sosialarbeideres fortelling</i>	97
<i>Kan forsoning forståes som en praktisk teknikk?</i>	98
<i>Nye refleksjoner</i>	101
<i>Sosialarbeidernes opplevelse av å bli intervjuet</i>	103
KAPITTEL 6	105
OPPSUMMERING	105
SPØRSMÅL OM RESULTATENES GYLDIGHETSOMRÅDE, OVERFØRINGSVERDI	108
LITTERATURLISTE	111
VEDLEGG	117
VEDLEGG 1. SAMTALEGUIDE	119
VEDLEGG 2 – INFORMASJONSBREV OG SAMTYKKEERKLÆRING	123
VEDLEGG 3 – GODKJENNING NSD	127

KAPITTEL 1

HVA AVHANDLINGEN HANDLER OM

Noen mennesker er på begynnelsen av sitt livsløp, noen midt i, imens andre beveger seg mot slutten av livet. Menneskers historier er ulike og behovene varierende, felles er livet.

Enkelte av oss har møtt konflikter, krenkelser, tap, smerte og sorg allerede ved livets første leveår, mens hos andre tok livet en helomvending ved nylig passerte femti. Vi kan ikke forutse livet og livets påkjenninger, heller ikke kan vi forutse konsekvensene av livets påkjenninger. Så stiller vi oss spørsmålet «hvordan blir veien videre?» «Hva med dagen i morgen?» «Hva med livet om 20 år?»

«Da Lise ble 7 år måtte hun flytte inn hos bestemor og bestefar. Lise forstår ikke hvorfor. Det eneste positive er at Lise ikke trenger å møte på mammaes kjæreste hos bestemor og bestefar. Lise savner mammaen sin. Pensjonisttilværelsen til Olivia og Alf ble annerledes enn planlagt. Datteren deres og mor til Lise har lenge slitt med rus, men alt ble bedre etter at Lise ble født. De skulle så gjerne sett datteren forbli rusfri, men det siste året har atferden hennes endret seg, og den kjæresten hennes syntes de lite om. Han virket ustabil og til tider utilregnelig.»

En dag sto barnevernet på døra. Datteren hadde fått tilbakefall og konsekvensen stor. Olivia og Alf bestemte seg for å bli Lises fosterforeldre. Noen år senere dør Lises mor av overdose, og spørsmålene er mange. Familien sitter igjen med dyp sorg og tapsfølelse. Lise preges av vonde minner hun ikke helt forstår. Olivia og Alf sliter med skyld tanker; «Vi skulle ha sett det før». Sosialarbeideren følger Lise og hennes besteforeldrene over tid. Hvordan familien etter en stund finner en måte å leve videre på, til tross for den vedvarende smerten og sorgen. Disse prosessene får sosialarbeideren til å tenke på et tema.. *Forsoning.*

Denne oppgaven omhandler temaet forsoning i sosialt arbeid. Sosialarbeidere møter mennesker i alle livssituasjoner, og i alle livets faser, - små barnehender eller eldre skrukkete hender. Som alle må finne en vei i livet, en måte å bearbeide den smerten en er blitt påført, eller den smerten en har påført seg selv. I mitt forsøk på å utbrodere temaet har jeg et håp. Et håp om at du leser dette, professor, student, venn, sosialarbeider eller andre av interesse, skal lære noe nytt. At vi sammen kan komme nærmere forsoningen, og dens essens i sosialt arbeid.

Innledning

Innledningsvis skriver jeg noe om min bakgrunn for valg av temaet. Hvilken hensikt jeg har med oppgaven min, oppgavens problemstilling, begrepsavklaring og kontekst til forsoningsbegrepet. Så noe om internasjonalt sosialt arbeid og en introduksjon til oppgavens videre oppbygging.

Bakgrunn for valg av tema

I mitt eget liv og virke har jeg møtt forskjellige mennesker, som har måtte gå noen runder med seg selv, og sin historie. Jeg har fått lov til å se mennesker finne roen ved livets tilstand. Jeg har også sett mennesker streve med å finne denne roen. I møte med disse menneskene har jeg dannet meg et inntrykk av fenomenet forsoning, og hvordan forsoning kan virke helende når den forekommer i trygge omgivelser.

Disse erfaringene er en del av min forforståelse, som jeg vil skrive mer om i mitt metodekapittel. Forforståelsen dreier seg om mine erfaringer og kunnskapen jeg har tilegnet meg forut for prosjektet (Malterud, 2017). Denne forforståelsen har jeg hatt et bevisst forhold til i forskningsprosessen, jeg har hatt en tilnærmet «naiv» innstilling til fenomenet, - som dere kan lese om i mitt metodekapittel. Der utforskes de «fellene» man fort kan gå i som resultat av forforståelsen. Likevel er mine erfaringer verdifulle, forståelsen er tross alt noe av årsaken til mitt valg av tema. Jeg har valgt en fenomenologisk vitenskapsteoretisk forankring som krever at all forkunnskap, forforståelse og oppfatning «legges til sides» (Thomassen, 2007). Dette har jeg forsøkt å gjøre i min undersøkelse av forsoningsfenomener i sosialt arbeid.

I begynnelsen av masterløpet vurderte jeg frem og tilbake, - hvilket tema er relevant å skrive om. Jeg stilte meg selv spørsmålet «*hva er det alle sosialarbeidere forholder seg til?*». En fellesnevner var mennesket, mennesket som vandrer igjennom livet. På denne vandringen skjer det av og til forventede og uforventede hendelser, - som kan bli en påkjenning i livet. Det kan være å miste jobben, sykdom, sorg eller tap, en ødelagt relasjon, konflikt i hjemmet, utroskap, omsorgssvikt, krenkelser eller annen smerte. Disse tankene førte meg til mitt valg av tema. Hvordan sosialarbeidere kan delta i eller være vitne til forsoningsprosesser i sitt yrke. Slik jeg i mitt eget liv og virke har sett forsoningen og dens betydning for individer og deres nettverk, for deres samfunn med andre og kontakt med omverdenen. Deretter gjorde jeg meg noen mulige tanker til inngang i fenomenet, men først noe om oppgavens hensikt.

Oppgavens hensikt

Oppgavens hensikt er å undersøke noen sosialarbeideres forsoningserfaring og deres forståelse i møte med forsoning i det sosiale arbeidet. På mange måter er begrepet «forsoning» gått ubemerket hen i sosialt arbeid i Norge. Som jeg senere vil vise til, finnes det noe forskning på området, men lite som direkte tilknyttes til sosialt arbeid. Det er likevel noe forskning som implisitt kan sies handler om forsoning i sosialt arbeid, jeg har dermed tatt utgangspunkt i disse i mitt kunnskapskapittel. At det finnes lite forskning var noe som trigget min interesse, jeg tenker at forskningsprosjektet kan beskrives slik; «jeg står med pløgen i hendene, klar for å innta upløydd mark, eller som min veileder pleier å si «dyppe fingeren i honningkrukken». I min oppgave er min intensjon å skape engasjement og økt forståelse rundt sosialarbeideres erfaring og forståelse av forsoningsfenomenet i sosialt arbeid. Samtidig kan mitt prosjekt, eller mitt bidrag «forsoning i sosialt arbeid» påvirke eller sette søkelyset på et tilsynelatende nytt tema. Når man arbeider kvalitativt, som jeg har gjort i min oppgave, kan resultatet være å bidra til en faglig forankring. Slik jeg ser dette, kan mitt prosjekt forhåpentligvis inspirere andre til å undersøke fenomenet forsoning i sosialt arbeid videre. Avhandlingen søker kunnskap om sosialarbeideres forsoningsinnsikt, som jeg tenker har vært og er mangelfull og kanskje underkommunisert. Oppgavens hovedhensikt er som nevnt å undersøke noen sosialarbeideres forsoningserfaring og deres forståelse i møte med forsoning i det sosiale arbeidet.

I masteroppgaven anvender jeg kvalitativ intervju metode for å hente inn min empiri. I utarbeidelsen av mitt prosjekt har jeg undret meg over hvilke perspektiv sosialarbeidere har, og hvilke forsoningsprosesser de kan ha tatt del i, som observatør eller deltaker. Mitt ønske er å lære noe nytt om det praktiske arbeidet som sosialarbeidere står i. At jeg i møte med temaet forsoning, kan bli rustet til å se sammenhenger, dilemmaer og utfordringer, samt tilegne meg kompetanse som kan styrke min framtidige yrkesutøvelse og tilstedeværelse i arbeid etter endt utdanning. Sosialt arbeid kan forstås som praksisbasert kunnskapsforståelse, hvor vitenskap gjøres praktisk (Fossestøl, 2012). Dette ser vi ved blant annet forskning, som min masteroppgave, eller ved internasjonal eller nasjonal forskning (Fossestøl, 2012). Prosjektet mitt er et bidrag til forskning i det sosialfaglige felt. I min drøfting, senere i oppgaven, vil jeg diskutere forsoning som praktisk kunnskap, og om forsoning kan forstås på et instrumentelt nivå. Dette er kun en liten del av oppgaven, men som jeg synes er ok å nevne innledningsvis.

Problemstilling

Min interesse for forsoningsprosesser i sosialt arbeid danner utgangspunktet for min problemstilling: «*Hvilke erfaringer har hatt betydning for sosialarbeideres forståelse av forsoning?*»

Jeg presiserer og avgrenser min problemstilling slik:

- Erfaring handler om sosialarbeidernes forsoningsfortelling/forsoningsmøte.
- Forståelsen handler om sosialarbeidernes innsikt, mening og refleksjoner tilknyttet deres fortelling.

I det neste vil jeg kort berøre forsoningsfenomenet, og noe om internasjonalt sosialt arbeid som en introduksjon til mitt kunnskapskapittel.

Introduksjon til forsoningsbegrepet

For å forstå begrepet forsoning, må en også forstå betydningen ordet tilegnes av de som bruker det. Forsoningsbegrepet kan referere til ulike diskurser, kulturelle og historiske forståelser (Schuff, 2010). Å finne en definisjon som alle kan enes om, er utfordrende sier Leer-Salvesen (2009). Han beskriver begrepets utilstrekkelighet slik:

«Det er ikke mange som har mot til å prøve å definere hva kjærligheten er, selv om de aller fleste kjenner kjærligheten igjen når de møter den. Slik er det også med forsoningen, og med dens nære slektning tilgivelsen. Uttømmende definisjoner mangler, men vi kjenner fenomenet igjen når vi møter dem» (Paul Leer-Salvesen, 2009, s.11).

Forsoningsbegrepet er et sentralt teologisk begrep, som referer til gjenopprettelse mellom mennesket og guddommen igjennom Jesus Kristus død og oppstandelse. I oppstandelsen ble mennesket forsonet med Gud (Leer-Salvesen, 2009). Forsoning og tilgivelse er beslektede begrep, men har ulik betydning. Tilsynelatende virker begrepene gjensidig utfyllende, eller gjensidig avhengig av hverandre (Leer-Salvesen, 2009) Slik jeg forstår det kan forsoning eksistere uavhengig av tilgivelsen. Det vil si, jeg eksemplifiserer; «*jeg kan forsones meg med hendelsen, men jeg ønsker ikke å forsones med min far*».

Man må ikke tilgi personen, for å forsones med hendelsen, eller med den smerten en er blitt påført. Måter å forvalte denne smerten på kan sees som en forsoningsprosess, - en måte å komme til rette ved det som ikke kan gjøres om (Hermstad, 2019). Mennesker kan komme seg videre i livet, selv uten at tilgivelse har funnet sted sier Hognestad (2011). Mange mennesker knytter forsoningsbegrepet til religiøse sammenhenger, og da spesielt den kristne forsoningslære. Det kan dermed være problematisk å snakke om forsoning etter krenkelser, på bakgrunn av begrepets religiøse klang og tilhørighet.

Etter apartheidregimets fall og de politiske endringene i Sør-Afrika (1994) har forsoningsbegrepet latt seg bemerke innen flere fagfelt, deriblant samfunnsvitenskapen (Kelman, 2008). Som jeg vil komme tilbake til i mitt kunnskapskapittel, har forsoningsarbeid etter krig og konflikt fått betydning for begrepets fremvekst og interesse, - både på folkemunne, innen akademia og forskning, samt utvikling av forsoningsteorier, og forsoningsarbeid.

Forsoning i postkonfliktsoner handler om fredsarbeid, og tar for seg psykososiale prosesser, praktiske ordninger og politiske fredsavtaler, for å kort å nevne noe. Å lege sår som samfunn eller enkeltindivider er blitt utsatt for og samtidig skape en fredeligere fremtid (Djuliman, 2016). Dette utdypes i kapittel 2.

Ordet «soning» er en del av forsoningsbegrepet, og i det skandinaviske språket referer soning til det strafferettslige ansvaret, - det handler om bot gjørelse, - å sone straff, - gjøre opp for seg (Leer-Salvesen, 2009). Kriminelle handlinger er årsak til konflikt, og ved alvorlige kriminelle hendelser er det viktig at den utsattes (offer) lidelse erkjennes og at den skyldige ansvarliggjøres. At den skyldige «soner», som et viktig moment ved den utsattes oppreisning og gjenoppretting av rett ferd (Hermstad, 2019). Å sone straff kan midlertidig oppfattes som en samfunnsmessig straff, (Beck, 2011) hvor man «soner» med utgangspunkt i samfunnet.

I vårt samfunn har rettsvesenet blitt tildelt rollen «konfliktløser» (Hermstad, 2019). Hermstad 2019 beskriver forsoning som en viktig del av konfliktløsning, men at det norske rettsvesenet i begrenset grad dekker de psykologiske og eksistensielle behovene enkeltindivider kan oppleve. Spesielt ved alvorlige kriminelle hendelser som vold og

overgrep (Hermstad, 2019, s. 263). Hermstad mener at smerten den kriminelle hendelsen har skapt, krever psykologisk og eksistensielt forsoningsarbeid. I det norske språket refererer «soning» til en prosess, som må fullføres før forsoningen (Leer-Salvesen, 2009). Forsoningsbegrepet kan forstås med ulike «briller», i en juridisk kontekst, religiøs kontekst, - som fredsarbeid, psykologisk eller terapeutisk arbeid, som konfliktløsning, akademisk, kulturelt og politisk for å nevne noen (Schuff, 2014, Djuliman, 2016).

I oppgaven vil begrepene indre/refleksiv forsoning (Leer-Salvesen, 2009) og relasjonell forsoning (Worthington, 2006) stå sentralt. Disse begrepene redegjøres det ytterligere for i mitt teorikapittel. Enkelt forklart peker definisjonene på prosesser, - relasjonelle prosesser og indre prosesser. Relasjonell forsoning handler om relasjon til et annet menneske (Worthington, 2006) mens den indre/refleksive forsoningen fokuserer på indre forsoningsarbeid med seg selv og sin historie (Leer-Salvesen, 2009). Det er kun partene involvert i prosessen som finner veien til det forente og forsonlige forholdet. Slik jeg anvender disse forståelsene peker begge begrepene på et forhold, - et forhold til seg selv, eller et forhold til et annet menneske. Videre viser jeg til internasjonalt sosialt arbeid, som implisitt kan sies handler om forsoningsprosesser i et nord-sør perspektiv.

Internasjonalt sosialt arbeid

Jeg redegjør her kort for noe om internasjonalt sosialt arbeid som en overgang til mitt kunnskapskapittel, som tar for seg forskning og kunnskap på området. Sosialt arbeid utøves internasjonalt, i nord – sør-arbeid. I boken «internasjonalt sosialt arbeid» av Elsa Døhlie og Gurid Aga Askeland (2006) kan vi lese om hvordan sosialt arbeid utøves som innsats på andres arena. Jeg berører denne dimensjonen, siden den implisitt viser til forsoningspraksiser mellom land og nasjoner. Døhlie og Askeland (2006) beskriver internasjonalt sosialt arbeid i lys av vår tids globale utfordringer. Eksempelvis mennesker på flukt etter gårdsdagens kriger og undertrykkende regimer, implisitt forsoningsarbeid i postkonfliktsoner.

Døhlie og Askeland (2006) peker på at kulturkompetanse er en ressurs i arbeid med sosiale problemer også her i Norge. For eksempel i møte flerkulturelle klienter eller norske klienter som har en sterk kulturell tilhørighet og et tydelig estetisk uttrykk, som i noen tilfeller kan bli problemskapende. Kulturkompetanse vil kunne styrke sosialarbeiderens evne til å arbeide med grupper som har problematiserende normer og verdier (Døhlie og Askeland,

2006). For eksempel ungdomsgrupper med sterk æres kultur, og som preges av vinningskriminalitet, stjeling og hærverk. Sosialarbeideres erfaringer fra det internasjonale feltet, i møte med lokalsamfunn, men også enkeltindivider kan forstås som overordnet forsoningsarbeid. For eksempel arbeid med utgangspunkt i empowerment og resiliens tenking blant ulike kvinnegrupper. Enkelt forklart: «empowerment» handler om å hjelpe klienter til å ta i bruk deres rettmessige makt, den som er deres å eie, og «resiliens» handler om at individer som er blitt utsatt for stor belastning gjenvinner sin styrke, eller opprettholder sin styrke (Løfsnæs, 2006).

Oppgavens videre oppbygging

- **Kapittel 2. (OM SOSIALT ARBEID OG FORSONING – KUNNSKAP OG FORSKNING PÅ OMRÅDET).**
Som omhandler sosialt arbeid og tidligere forskning på området.
- **Kapittel 3. (MITT TEORETISKE STÅSTED – OM FORSONING).**
Mitt teoretiske utgangspunkt for analysen av mine funn. Teoriene som jeg tolker min empiri i lys av, - svarene jeg får på min problemstilling.
- **Kapittel 4. (VITENSKAPSTEORETISK POSISJON OG METODE)**
Her redegjøres for vitenskapsteoretiske ståsted, mine metodiske valg, samt etiske prinsipper og overveielser underveis i studien.
- **Kapittel 5. (SOSIALARBEIDERENES ERFARING OG FORSTÅELSE AV FORSONING – presentasjon, tolkning og drøftning av funn)**
I dette kapitlet vil jeg presentere og analysere min empiri ut fra min problemstilling og mitt teoretiske utgangspunkt.
- **Kapittel 6. (OPPSUMMERING)**
Avslutningsvis oppsummeres hovedtrekk ved problemstillingens svar.
Samtidig nevner jeg kort noen refleksjoner rundt forskningens overførbarhet.
- **(LITTERATURLISTE OG VEDLEGG)**

KAPITTEL 2

OM SOSIALT ARBEID OG FORSONING – KUNNSKAP OG FORSKNING PÅ OMRÅDET

Siden min masteroppgave fokuserer sosialt arbeid og forsoning vil jeg i dette kapitlet redegjøre for *forskning* om sosialt arbeid som forsoningspraksis. Jeg vil først kort redegjøre for faget sosialt arbeid og hva det kan innebære.

Sosialt Arbeid – hva er det?

Det finnes flere svar på spørsmålet om hva sosialt arbeid er, eller hva det sosiale arbeidet innebærer. Det er ikke uvanlig å tenke at sosialt arbeid dreier seg om menneskets ve og vel, ut fra et «mann i gata»-ståsted; det å være til hjelp for mennesker i utfordrende livssituasjoner. Men menneskets ve og vel er et oppdrag sosialt arbeid ikke er alene om. Det er en rekke ulike aktører innen området: sosionomer, helsefagarbeidere, barnevernspedagoger, spesialpedagoger, vernepleiere, psykologer med mer - kjært barn har mange navn.

Forståelsen av sosialt arbeid som «å gjøre godt» har røtter tilbake til 1700-tallet hvor velgjørere i England og USA besøkte mindre privilegerte mennesker for å yte hjelp. Sosialt arbeids ideal om å «gjøre godt for de utsatte» ble inkludert i faget fra 1900-tallet, og i dag orienteres sosialt arbeid rundt verdier med utgangspunkt i «det gode» (Eide, s.122-123, 2016). Enkelt forklart kan en si at sosialarbeidere yter hjelp og støtte til folk med sosiale problemer (Ellingsen, Levin, Berg Kleppe, 2015). En definisjon av sosialt arbeid på det globale plan ble vedtatt i 2014 av generalforsamlingen i den internasjonale sosialarbeiderføderasjonen (IFSW) og den internasjonale organisasjonen for utdanninger i sosialt arbeid (IASSW):

«Sosialt arbeid er et praksisbasert yrke og en akademisk disiplin som fremmer sosial endring og utvikling, sosialt samhold, myndiggjøring og frigjøring av mennesker. Prinsippene om sosial rettferdighet, menneskerettigheter, kollektivt ansvar og respekt for mangfold er sentrale i sosialt arbeid. På grunnlag av teorier i sosialt arbeid, andre samfunnsvitenskapelige disipliner, humaniora og urfolkskunnskap involverer sosialt arbeid mennesker og strukturer for å møte utfordringer i livet og styrke menneskers livskår. Definisjonen kan utdypes på nasjonalt og/eller regionalt plan.» (Oversatt av Ane Sjøbue i Fellesorganisasjonen, 2017).

I følge Haluk Soydan (1993) kan sosialt arbeid forstås som en (1) praktisk virksomhet, (2) som et eksamensemne (utdanning) og (3) som et forskningsområde. Det som skiller sosialt arbeid fra andre yrker som yter hjelpearbeid er fokuset på nettopp det sosiale, å være til hjelp for personer med sosiale problemer. Faget sosialt arbeid finnes der hvor sosialt arbeid utøves - om det er i barnevern, psykisk helse, på nav, familievern eller andre sosialfaglige felt. Overordnet dreier disse sosiale problemene seg om det som skjer på individ, gruppe og samfunnsnivå (Ellingsen, et al. 2015).

Individ og samfunn er nøkkelord for å forstå faget sosialt arbeid. Det er nettopp de problemer som oppstår i spennet mellom individ og samfunn eller gruppe og samfunn, det sosiale arbeidet retter sin oppmerksomhet mot (Ellingsen, et al. 2015). Derfor kan en argumentere for at mange mennesker på et eller annet tidspunkt i livet kan ha vært i kontakt med en sosialarbeider. Alle kan i livets løp ha tatt imot hjelp, eller yt godene av tilrettelagte ordninger i møte med en sosialarbeider. Det kan ha vært i skolen eller via det lokale sosialkontor (NAV¹), når du som tolvåring fikk utredning for læringsvansker eller da foreldrene dine gikk ifra hverandre. Sosialt Arbeid handler om folks liv (Eide, 2016).

Sosiale problemer oppstår i forholdet mellom individ og samfunn (Payne og Campling, 2005). På bakgrunn av denne forståelsen er det ikke entydig at alle individuelle problemer, livsutfordringer som oppstår i løpet av et levd liv – er kun individuelle problemer. Individuelle problemer kan ha samfunnsmessige årsaker, og i mange tilfeller vil kombinasjonen av individrettet og samfunnsrettet innsats være det som trengs for å hjelpe (Ellingsen, et al. 2015, Payne og Campling, 2005). Sosialarbeidere ser sammenhenger mellom det vi kaller individuelt sosialt arbeid (mikronivå), sosialt gruppearbeid (mesonivå) eller sosialt samfunnsarbeid (makronivå) (Ellingsen, et al. 2015).

Sosialt arbeid kan altså forstås som målrettede aktiviteter – på individnivå, gruppenivå, familienivå, som sosial administrasjon og planlegging, eller det kan sees som samfunnsarbeid (Ellingsen, et al. 2015, Hutchinson, 2010, Kokkin, 2005).

¹ NAV: Arbeids- og velferdsetaten

Det vil si at arbeid for å endre strukturer i samfunnet, som marginalisering, sosiale forskjeller, og politiske føringer som rammer grupper i samfunnet – er sosialt arbeid. Judy Kokkin (2005) i (Eide, 2016, s.123) skriver om «*psykososiale og sosiale problemer som negative fenomener, som noe sosialarbeidere i sitt yrke skal motvirke.*» Samt slik Eide (2016) forklarer kan sosialarbeidere bidra til både å løse og/eller støtte personer i varende og vanskelige situasjoner, som en slags medvandrer. Videre beskriver Eide (2016) faget som verdibasert, et normativt fag som tar stilling til moralske verdier og normer, rett/galt. Ut fra disse beskrivelsene kan sosialt arbeid handle om det «å komme til rette ved seg selv» og livets påkjenninger. I min oppgave er jeg opptatt av sosialarbeiderens forsoningserfaringer, - som kan være på individ, gruppe eller samfunnsnivå og jeg vil nå videre vise til aktuell forskning.

Å finne relevant litteratur

Ut fra min problemstilling har jeg avledet følgende søkeord for å finne aktuell forskning på området:

- Sosialt arbeid og forsoning
- Sosialt arbeid og forlik
- Forsoningspraksiser
- Sosialt arbeid og fredsslutning
- Sosialt arbeid som konflikthåndtering

Med disse søkeordene har jeg søkt i følgende databaser:

- Oria
- Google Scholar
- Idun (tidsskriftsdatabasen)
- Regjeringen.no
- Social Science Abstracts
- EBSCU Host
- Sociological Abstracts

Dette underkapitlet kunne vært naturlig å inkludere i metodekapittelet, men jeg har valgt å ta det med her hvor jeg presenterer aktuell forskning. Hovedmetoden min som er kvalitative intervjuer redegjøres for i metodekapitlet.

Relevant forskning

Mine søk basert på ovennevnte søkekriterier i nevnte databaser gav ikke så mange treff, men et begrenset resultat er også et resultat, – så derfor har jeg også tatt med noen studier/fagstoff som tar for seg blant annet ordninger for gjenopprettende ordninger² etter krenkelser og overgrep, forsoning etter krig, samefolket og forsoning, forsoning og konflikt i barnefordelingssaker og forsoning i alderdommen. Min begrunnelse for å ta disse med er at de implisitt kan si handler om forsoning og sosialt arbeid.

Det er ikke mange studier som er relevante å gjøre rede forut fra min problemstilling:
«Hvilke erfaringer har hatt betydning for sosialarbeideres forståelse av forsoning?»

Siden sosialt arbeid, som nevnt, kan forståes på individnivå, gruppenivå, familienivå og som sosial administrasjon og planlegging, samt som samfunnsarbeid vil jeg videre vise til forskning om forsoningsarbeid ved noen ulike kontekster på individ- og samfunnsnivå.

Forsoning etter krig

Forsoning spiller en vesentlig rolle for hvilke konsekvenser krig og konflikt får for individer, grupper og samfunn (Schuff, 2010). Faget sosialt arbeid påvirkes av lokale, nasjonale og globale forhold. Det sosiale arbeidet som fag endrer seg i takt med de samfunnsmessige forholdene. Verden blir mindre, og globalisering får direkte og indirekte påvirkning på det som skjer her i Norge (Soydan og Palinkas, 2014, Ellingsen, et al. 2015).

Konflikt kan bevege seg over landegrensener, det samme gjelder forsoningen. Forsoningen som glimrer med sitt nærvær, eller den som aldri eksisterte i det hele tatt. I møte med flyktninger vil den enkeltes forsoningsreise – forsoningen som har funnet sted (eller ikke har) fremdeles eksistere selv om den enkelte har fått et nytt liv i nye omgivelser.

Lokalsamfunn eksponeres for globale strømninger i større grad enn før og det som skjer på et sted kan ha sitt utspring et annet sted på kloden (Dominelli, 2010).

Sosiale problemer internasjonaleses, og omfattende sosiale problemer kan ha dype kulturelle røtter og pågående forbindelser knyttet til miljøer på andre siden av jorden.

² Gjenopprettende prosess: materielle, relasjonelle og mellommenneskelige skader som for eksempel et lovbrudd har forårsaket skal gjenoprettes (Løberg, 2013).

Forsoningsarbeid dreier som langsiktige prosesser med sosialpsykologiske aspekter. Det dreier seg om en endring i mentalitet, en bevissthet knyttet til egne fordommer og stereotypier. Det krever en individuell så vell som kollektiv endring av tankesett (Djuliman, 2016). I arbeid med flerkulturelle klienter må en forstå at tilhørighet, identitet og lojalitet til hjemland har dype røtter, som ikke forsvinner ved administrativt skapte landegrenser (Askeland og Døhli, 2006). Videre vil jeg vise til studier på forsoningsarbeid i krigsherjede samfunn som har bidratt til økt interesse for og teorier knyttet til forsoningsbegrepet.

Forsoningsarbeid i krigsherjede samfunn

Med bakgrunn i søkene mine har jeg funnet en del forskning tilknyttet forsoning etter krigshendelser, mellom land og konflikter og ulike etniske grupper. Forskningen jeg nå skal presentere viser forsoningsarbeid på samfunnsnivå. Hvordan storsamfunn i store deler av verden arbeider for å unngå tapene etter krig og konflikt.

Når mennesker er på flukt fra gårsdagens kriger og undertrykkende regimer skal forsoningsarbeid være med å skape en fredeligere fremtid i det krigsherjede samfunnet. (Schuff, 2010). Når en gruppe har utsatt en annen - eller hverandre for grov vold og menneskerettighetsbrudd skapes det dype sår og langvarige konsekvenser. Forsoning dreier seg om mer en bare sameksistens mellom to konfliktfylte grupper (Staub og Pearlman, 2001). Det dreier seg om å bygge bro mellom fortiden og fremtiden (Djuliman, 2016).

Etter den kalde krigen viet flere fagfelt oppmerksomheten til forsoningsbegrepet.

Verden ble vitne til store endringer i krigføringens natur, dypt forankrede konflikter mellom etniske grupper, og andre identitetsgrupper innenfor landegrenser. Konfliktene var preget av økt hyppighet, intensitet og dødelighet. Håpet om at de konfliktfylte gruppene en dag skulle kunne leve sammen i deres felles postkonfliktmiljø krevde mer enn bare diplomatiske avtaler og strategiske fredsarrangementer for å få til. Bitre fiender måtte lære å leve sammen om et felles mål – en stabil fred. Gjensidig forbedret samarbeid ville kreve mer enn diplomatiske avtaler alene; det ville kreve en relasjonell forvandling mellom partene i det krigsherjede samfunnet. En transformasjon av forholdene deres, en forsoning om du vil (Kelman, 2008).

Forsoning er for mange tilknyttet religiøse sammenhenger, spesielt den kristne lære. Begrepet sin «religiøse» klang og tilhørighet har inntil nylig vært dominerende, men i kjølvannet av de dramatiske politiske endringene i Sør-Afrika 1994 og etableringen av Sannhets- og forsoningskommisjonen (TRC) etter apartheid, har begrepet latt seg bemerke innen flere fagfelt, deriblant av samfunnsvitenskapen (Kelman, 2008).

Sannhets- og forsoningskommisjonen i Sør-Afrika tok utgangspunkt i overgrepene begått under apartheidregimet, og hvem de var begått imot. De ulike partene fortalte sine historier - de skyldige påtok seg ansvar og ba om tilgivelse, eventuelt fikk tilgivelse. Prosessen skulle avdekke og tydeliggjøre overgrep, samt legge ansvar på de skyldige. Kommisjonen hadde ikke som mål å synliggjøre det strafferettslige ansvaret som ved vanlig rettsoppgjør, forsoningen skulle finne sted en plass mellom beklagelsen og tilgivelsen (Djuliman, 2016).

En Sannhetskommisjon er et midlertidig organ som skal undersøke hendelser, vold og brudd på menneskerettigheter under spesifikke tidsperioder. Sannhetskommisjoner eller andre mekanismer lignende en sannhetskommisjon har funnet sted i Uganda, Bolivia, Argentina, Zimbabwe, Tyskland, Filippinene, Uruguay, Chile, El Salvador, Rwanda, Etiopia, Haiti, Guatemala og Sør-Afrika for å nevne noen (Chapman, 2001, s.257).

Søken etter sannhet kan være en vei til forsoning, det kan således være et viktig steg i prosessen. Chapman (2001) understreker i sin artikkel at å anerkjenne sannheten, det som har skjedd – ikke er det samme som å promotere tilgivelse eller forsoning. Sannhetssøken kan på lang sikt være en viktig del av en forsoningsprosess, men på kort sikt virke splittende. Sannhetssøking er en kompleks affære, med mange fallgruver beskriver Chapman (2001), særlig når prosessen og formålet er å nå en tilgivelse eller forsoning.

Det er vanskelig å straffefølge gjerningsmenn bak politisk vold og brudd på menneskerettigheter, spesielt når mange mennesker er involvert i krigsforbrytelsen. Etter naziregimes fall i Europa var det færre enn 6 500 av 90 000 krigsforbrytelser som ble dømt i retten. Omfanget av de kollektive krenkelsene i f.eks Kambodsja, Bosnia og Rwanda har vist at å straffefølge alle de påståtte lovbrysterne er umulig, i vertfall vanskelig å gjennomføre. I slike forsøk vil tusenvis av mennesker bli sittende i varetekt med verken ressurser eller juridiske institusjoner til å gjennomføre vellykkede straffefølgelser (Chapman, 2001).

Desmond Tutu leder for Sør-Afrikas sannhets- og forsoningskommisjon (TRC) beskrev kommisjonen i Sør-Afrika som en «tredje vei». Forsoningen handlet om å «falle til ro» med fortiden, for å skape en felles vei videre, en ny politisk kultur som skulle endre atferden i det politiske systemet (Chapman, 2001). Kommisjonens arbeid i Sør-Afrika har blitt hyllet og kritisert av mange. Talsmenn for tidligere ofre kritiserte kommisjonen for å legge press på ofrene i det å tilgi sine gjerningsmenn. Medlemmer av det sørafrikanske menneskerettighetsfelleskapet og talsmennene har uttalt at prosessen i seg selv var urett. Tilgivelse burde ikke være implisitt eller eksplisitt forventet (Chapman, 2001).

Staub og Pearlman (2001) gjennomførte en studie etter folkemordet og massedrapet som fant sted i Rwanda. De beskriver forsoning som essensielt for å bedre livskvalitet, forebygge voldsmønstre og styrke traumatiserte menneskers evne til psykisk velvære. Når en gruppe har utsatt en annen, eller når grupper har utsatt hverandre for grov vold spiller forsoning en vesentlig rolle i å stanse vedvarende sykluser og fiendebilder. En måte for mennesker å overkomme fiendtlighet og negativt syn på hverandre, er engasjement hvor partene ser hverandres likhet og menneskelighet. Videre beskriver Staub og Perlmann (2001) at forsoning innebærer å akseptere hverandre, og utvikle gjensidig tillit. Ofre og gjerningsmenn må akseptere fortiden, og motvirke at fremtiden blir en forlengelse av det som var. Forsoning skaper trygghet som øker mulighet for heling. På lik linje er forsoningen nærere når helingen finner sted jfr. Staub og Pearlman (2001). Dette beskriver de som en prosess hvor fremskritt på det ene området, fostrer fremskritt på det andre.

Samefolket og forsoning

Samefolket er en del av Norges urbefolkning som tradisjonelt sett har bosatt seg i de nordligste områdene av landet. Fra 1800-tallet og inn i moderne tid utførte den norske stat en omfattende fornorskingspolitikk mot samene, som medførte store krenkelser av folkegruppen. I dag ansees det samiske urspråket som utrydningstruet. Samefolket har blitt utsatt for undertrykkelse, vold, diskriminering, marginalisering og historisk- kollektive traumer påført av den norske stat (Øverli og Bergman, 2019). Historisk-kollektive traumer som skjer over tid kan få innvirkning på befolkningsgrupper også den dag i dag. Dette viser forskning av tidligere kolonier og undertrykkede folkegrupper (Kirmayer, Gone, Moses, 2014 i Øverli og Bergman 2019). Samt viser ettervirkningene av fornorskingspolitikken og vedvarende diskriminering av – og negative holdninger/ stereotypier knyttet til folkegruppen at flere samer sliter med identitetsproblematikk, selvfølelse, psykisk stress, rus, vold og overgrep (Kuokkanen, 2014; Smith, 2005, i Øverli og Bergman, 2019).

Astri Dankertsen (2014) skrev doktorgrad om; Samisk artikulasjon: Melankoli, tap og forsoning i en (nord)norsk hverdag. Hun beskriver forsoning som et viktig analytisk begrep, nettopp fordi forsoning rommer å akseptere og forstå livets sammenhenger - og dets relasjon til fortidens generasjoner, og hvordan nye felleskap kommer til i ruinene av gamle (s. 214). Dankertsen (2014) beskriver utfordringene unge samer møter på i dag; det handler om å forsone seg med fortiden, samt hvordan bevare det samiske felleskapet inn i fremtiden.

Selv om en del av problemene og utfordringene generasjonene før har møtt på er løst, må den neste generasjonen ta tak i det som enda ikke er løst, jfr Dankertsen (2014). Det å forsone seg med fortiden og bringe fortiden videre inn i fremtiden, samt å gjenopprette eller knytte brutte kulturelle og sosiale bånd. Man må skape noe nytt som gjør at det samiske felleskapet kan bringes videre inn i fremtiden for fortiden kan ikke vekkes til livet igjen (Dankertsen, 2014).

Her opplever jeg at Dankertsen (2014) beskriver forsoning som en nødvendighet for å bevare det samiske felleskapet. Hun drøfter tapsopplevelsene og krenkelsene og de affektive utfordringene som kommer til uttrykk kulturelt og sosialt, og hvordan dette er noe dagens samer må håndtere for å kunne forsone seg med det som var. For at urbefolkningen skal bestå må det dannes nye felleskap og en ny vei videre for det samiske folket. Veien videre innebærer forsoning av tap og gjenoppretting av tapte bånd.

Domstolsbehandling av barnefordelingssaker

Når foreldre går fra hverandre impliseres det at foreldre kommer til enighet om omsorgsfordeling av deres felles barn. Det inngås en avtale mellom foreldre som kalles foreldresamarbeidsavtalen, denne vedrører blant annet praktiske løsninger av bosted, foreldreansvar, samvær - hvem som har barnet når. I sentrum av dette skal barnets beste være i fokus. I tilfeller hvor foreldre ikke kommer til enighet, må saken løses ved juridisk hjelp, det er dette vi kaller en barnefordelingssak ved domstol (Bufdir, 2020).

Barnefordeling i et rettsbasert forsøksprosjekt kalt «konflikt og forsoning» inspirerte en ny lovgivning som trådte i kraft 1. april 2004 (§ 61 i Barneloven). Barnefordelingssaker kan være konfliktfylte og virke belastende for foreldre og barna som er involvert. Den nye lovens målsetning var å skape en effektiv og konfliktløsende prosess, og å bidra til forsoning for foreldre i konflikt (Larssen og Larsen, 2005).

Behandlingsformens mål bygger på forbedret mulighet for samarbeid om felles barn, og er ment å redusere forverring av foreldres konflikter under og etter at stridsspørsmålet behandles (Rønbeck, 2004). Hagen og Rønbeck (2013) har vært involvert i forsøksprosjektet «konflikt og forsoning». De beskriver strukturerte saksforberedende møter (vanligvis tre) som et av hovedtrekkene ved fremgangsmåten. Formålet er å skape en løsningsorientert prosess som fremmer samarbeid. Hagen og Rønbeck (2013) beskriver barnefordelingssaker som konkurransepreget, fylt av gjensidige beskyldninger. Prosessens fokus skal være på samarbeid i omsorgsorganiseringen i motsetning til konkurranse i foreldreskap som ender i dom. Behandlingsformen tar utgangspunkt i å ivareta barnets beste, og å redusere at foreldres konflikter forverres i prosessen (Rønbeck, 2004).

I denne konteksten beskriver Rønbeck (2004) forsoning som gjenopprettelse av en brutt og ødelagt relasjon. I prosjektet «konflikt og forsoning» er det forsoning ved foreldreskapet som er i fokus, og ikke parforholdet. Han beskriver at forsoningen innebærer at foreldre sammen vender fokuset fra konflikten, og på hva de i felleskap kan mestre og løse som foreldre. I denne sammenhengen kan forsoning over tid forstås som en opplevelse av å mestre å være mor og far sammen. Forsoningen tar utgangspunkt i en viss respekt og tillit til den andres foreldrerolle, og en felles forståelse om at uoverensstemmelse mellom

foreldre ikke nødvendigvis er til barnets beste. Prosessen skal korrigere foreldres opplevelse av samarbeid som håpløst, og til ingen nytte (Rønbeck, 2004).

Rikke Larssen, og Mette Yvonne Larsen som er privatpraktiserende advokater, med 8-9 års erfaring innen barnefordelingsaker/barnevernssaker, skrev i 2005 en artikkel hvor de belyste noen ulemper ved behandlingsformen, blant annet at målsetningen om «enighet», eller «forsoning» skaper et forlikspres i domstolene. De stiller seg spørsmålet om forlik³ er det samme som forsoning, og hvorvidt dette «presset» skaper et forlik som nettopp ikke er noe forsoning (Larssen og Larsen, 2005). I artikkelen beskriver de en misforståelse om at tanken bak saksbehandlingsreglene er at sakene skal løses fort. De løsninger som finner sted fungerer ofte som autoritære avgjørelser som foreldre kan være uenige i. Larsen og Larssen (2005) mener at dommere må forstå at forliket trolig ikke bunner i en reell enighet, men heller frykten for noe verre. Dette kan ikke kalles en forsoning, men heller et forlik. Larsen og Larssen (2005) understreker viktigheten av foreldres opplevelse av å ha en betydningsfull plass i prosessen, at partene opplever å komme til ordet med sitt syn. Foreldres opplevelse av å delta og bli lyttet til er et utgangspunkt for at ordningen faktisk skal virke etter sin hensikt. I en fremskyndet prosess vil disse ordningene kunne ha en uheldig virkning, foreldre blir sittende igjen med løsninger de er lite tilfreds med – dette har betydning for foreldreskapet og veien videre etter den rettslige behandlingen.

Gjenopprettede ordninger etter krenkelser og overgrep

I løpet av årene har barnevernet blitt kritisert for omsorgssvikt av barn som har vært under deres omsorg. Flere land har dokumentert omsorgssvikt, fysisk, psykisk og seksuelle overgrep av barn under barnevernets omsorg (Studsrod, 2012). I den forbindelse har ulike modeller for gjenopprettede ordninger med utgangspunkt i idegrunnet og metoder fra «restorative justice» blitt utprøvd (Studsrod, 2012, s.79). På 90 tallet stilte Howard Zehr (i Beck, 2011) spørsmål ved det amerikanske rettssystemet, og dens måte å tenke straffeforfølgelse på. Han mente at i motsetning til å forstå kriminalitet som en krenkelse av staten burde kriminalitet sees som krenkelse av folket og de involvert i hendelsen. Denne forståelsen har endret hvordan ofre, overgripere og samfunn i etterkant av den kriminelle hendelsen møtes og hvordan sakene håndteres (Beck, 2011).

³ Forlik eller forlikavtale brukes som betegnelse på at enighet er oppnådd mellom partene i en rettstvist (Lovdata, 2012).

I dag fungerer restorative justice som en strategisk tilnærming for gjenoppretting og heling overfor ofre, overgripere og samfunn som har blitt påvirket av den kriminelle hendelsen (Beck, 2011). Restorative justice er en tilnærming for konfliktløsning og forsoning imellom parter, hvor straff og gjengjeldelse kun spiller en rolle hvis det er gunstig for videre arbeid for å lindre smerte og reparere ødelagte relasjoner (Hermstad, s. 263, 2019).

Nærliggende begreper til restorative justice er oppreisning, gjenopprettende rett, å gjenopprette, gjøre opp for seg eller forsoning. Det dreier seg om å lytte og møte behovene til de utsatte, å ansvarliggjøre gjerningspersoner og å gi både utsatte og gjerningspersoner en aktiv rolle og beslutningsmyndighet i gjenopprettingsprosessen (Studsrod, s. 84, 2012).

Ingunn Studsrød (2012) har utforsket hvordan ideer fra restorative justice kan benyttes i forhold til gjenopprettede ordninger etter overgrep og omsorgssvikt i barnevernet. Krenkelser og overgrep av barn forekommer fremdeles under barnevernets omsorg, men barn som blir utsatt for overgrep og krenkelser i dag har færre alternative gjenopprettede ordninger enn før (Studsrod, 2012). Målet er å utvikle kunnskap som kan benyttes av ansvarlige myndigheter i dag og hvordan ideer fra «restorative justice» kan være til hjelp i slikt arbeid. Tanken er at de utsatte barna og de som nå er blitt voksne får mulighet til oppreisning og å bearbeide det vonde og krevende de har opplevd under barnevernets omsorg (Studsrod, 2012). I artikkelen sin diskuterer Studsrød (2012) begrensninger og muligheter ved slike gjenopprettende modeller, blant dem dialogmodeller og erstatningsmodeller.

Studsrod (2012) forklarer at restorative justice fungerer som et paraplybegrep, hvor ulike verdier og praksiser utøves, men at essensen i begrepet vedvares. Nemlig å plassere konflikten dit den tilhører, og å møte de utsatte sine behov, samt hvordan partene i felleskap kan finne løsninger for hvordan gjerningsmenn kan gjøre opp for seg. Hun beskriver økonomisk erstatning som et symbolsk og konkret bevis hvor samfunnet og felleskapet erkjenner og tar ansvar for det vonde som har skjedd, men at mange av de kommunale ordningene for gjenoppreisning ikke dekker krenkelser som har hendt etter 1980/1993 årene. I nåværende saker (utenom rettssaker) er det kun den økonomiske erstatningen som faktisk fungerer som en slags oppreisning for de utsatte. Studsrød (2012) argumenterer for at ingen av modellene faktisk ivaretar den kompleksiteten som slike saker ofte innebærer. Overgrep og omsorgssvikt innenfor institusjonelle rammer fungerer på direkte og indirekte vis, og omfavner det vi kaller programovergrep og systemovergrep. Som berører på ulike nivå, både

system og aktør. Derfor mener Studsrød (2012) at gjenopprettende prosesser må ha et bredt siktemål, at det moralske ansvaret må plasseres slik at begge parter, det offentlige og den enkelte opplever det som meningsfylt, og til nytte.

Forsoning i alderdommen

Christine Ausland Pedersen (2014) har i sin masteroppgave om eldre mennesker, fokusert på deres forsoning i alderdommen. Hun har utforsket hvordan eldre mennesker kan oppleve en mer harmonisk alderdom og hvordan hun ved hjelp av diakonal fagkunnskap kan bidra til dette. Forsoning som å komme til rette ved livet som det ble, og finne ro ved tingenes tilstand (Pedersen, 2014). Hun beskriver balanse, gjenoppretting av ekvilibrium som sentralt i hennes begrepsavklaring. Ekvilibrium dreier seg om en tilstand av likevekt, hvor mennesket i utvikling kan miste eller tape denne balansen eller likevekten, les mer kap 3 (Hicks, 2001).

Christine. A. Pedersen (2014) legger frem ulike sider ved alderdom, blant annet opplevelsen av tap. Tap av den man en gang var, tap av helse, tap av ektefelle - samt andre relasjoner og nettverk. Det kan omhandle en tapt hverdag og opplevelse av livet og dens mening. Pedersen (2014) diskuterer tre temaer hun mener er relevant i forhold til forsoning i alderdom: håp, livshistorie og relasjoner. Disse temaene og forsoningstematikken drøftes i tre fiktive historier som hun kaller vignetter. Mest relevant for mitt fokusområde er historien om den 85 år gamle kvinnen Nina. Den eldre kvinnen går mot slutten av sitt livsløp, og ser livet passere i revy. Nina har opplevd tap av sin ektemann, og preges av vonde minner fra barndommen. Hun har hatt gode perioder i livet sitt, men de vonde periodene preger henne mest. Pedersen (2014) har valgt å kalle denne historien «forsoning med seg selv». Nina trenger å forsones med tapet, og med det livet som ble hennes. Nina har som sagt hatt gode perioder i livet sitt, og Pedersen (2014) mener at et narrativt perspektiv kan være til nytte for Nina i hennes forsoningsprosess.

I den narrative tilnærmingen ser man på livet som en helhetlig fortelling, hvor perioder av livet sees i en større sammenheng (Hovland, 2011). Det narrative perspektivet rommer et forløp og en bevegelse fra det som en gang var, til det som skal komme. Et narrativ betyr fortelling, og i en fortelling finnes det en fortid, en nåtid og en fremtid. I motsetning til den lineære tiden, som tar for seg et «her og nå» tidsaspekt og handlingsforløp (Hovland, 2011). Ifølge Pedersen (2014) vil Nina ved hjelp av et narrativt perspektiv kunne få muligheten til å kartlegge det gode og hva det gode kjennetegnes. De positive livsfortellingene kan fungere som en støtte eller motvekt til de vonde opplevelsene i livet hennes (Pedersen, 2014).

Pedersen (2014) mener at et nyansert perspektiv på livet kan styrke Ninas forsoningsprosess. Nina kan ha godt av å sortere hvilke deler av livet hun kan gjøre noe med – og hvilke hun ikke kan. Pedersen (2014) forteller at Nina kan ha en opplevelse av det Engedal (1986) beskriver som «den spolerte tid⁴». I dette tilfelle må Nina forsones med at enkelte ting i livet ikke kan endres eller gjøres på nytt. Ved å få hjelp til å sortere tankene av en diakon, eller i mitt tilfelle en sosialarbeider, vil Nina lettere bevege seg i retning et forsont forhold til seg selv og sin historie. Felles for de tre vignettene er at tillit bygges over tid og at tillit er en forutsetning for at diakonen kan fungere som en «medvandrer» i noens forsoningsreise (Pedersen, 2012), det samme tenker jeg gjelder sosialarbeideren som støttespiller.

Presentert forskning

Som nevnt tidligere i kapittelet har det vært begrenset med litteratur som eksplisitt er tilknyttet min problemstilling. Jeg har derfor med disse studiene presentert sider som berører fenomenet forsoning, om enn på noe ulikt vis. Jeg anvender disse studiene analogt inn mot mitt arbeid, og ser på dem som et bakteppe for den kunnskapen jeg har tilegnet meg i min studie. De nevnte studiene har for meg vært en inngang til fenomenet, og berører sider ved forsoningen som gir en orientering om og presentasjon av det jeg ønsker å undersøke og fokusere i mitt prosjekt i sosialt arbeid. Jeg har valgt å presentere forskning gjort om mennesker i ulike livssituasjoner og livsfaser hvor dimensjonen «og kommer til rette ved» er en fellesnevner. Studiene viser noen sammensatte sidene ved forsoning, forsoning i mennesket, mellom mennesker, folkegrupper og land. I neste kapittel vil jeg presentere mitt teoretiske ståsted.

⁴ Den spolerte tid: Mennesket som følge av konflikter, ensomhet eller tap av felleskap vil kunne oppleve at livets gode sammenheng går i oppløsning. Med en visshet om at livet ikke kan gjøres om og de gamle minnene forblir (Engedal, 1986 i Pedersen, s.45, 2014).

KAPITTEL 3

MITT TEORETISKE STÅSTED – OM FORSONING

Innledningsvis pekte jeg på forsoningsbegrepets kompleksitet, - og det er utfordrende å gi en definisjon som en kan enes om (Leer-Salvesen, 2009). Folk bruker og forstår begrepet /fenomenet forsoning på ulikt vis, - derfor kan det forsvares å undersøke betydningen/ forståelsen av begrepet av noen som bruker det. Samtidig er forsoningen gjenkjennbar lik kjærligheten, - du kjenner den igjen når du møter den. Det betyr at selv om vi ikke oppnår full enighet om hva forsoningsbegrepet innebærer kan vi likevel undersøke og utveksle erfaringer om fenomenet (Leer-Salvesen, 2009).

Som er oppgavens hensikt, å undersøke noen sosialarbeideres forsoningserfaring og deres forståelse i møte med forsoning i det sosiale arbeidet. Når det gjelder masteroppgavens analyser utgjør forsoningsteori (teori om forsoning), etikk (teori om tillit) og teori om å forstå oss selv til sammen de teoriene empirien tolkes i lys av, samtidig trekker jeg i de konkrete analysene også veksler på andre teoretiske bidrag.

Teori om forsoning

Frigjøring og solidaritet er sentrale verdier i sosialt arbeid (Lindås i Kroken og Madsen, s.122, 2016). Sosialt arbeid har en verdimesig posisjon som skal sørge for klienters deltakelse i samfunnet (Eide, 2016). Som fagutøvere skal og bør sosialarbeidere motvirke undertrykkende problemsituasjoner for enkelt mennesker og grupper av mennesker. Eide (2016) beskriver verdiene i sosialt arbeid som generelle i sin form og innhold. Samtidig finnes det enkelte aktiviteter som ansees som verdifulle og viktige for å kunne leve et godt liv, som det å være inkludert - f.eks muligheten til å delta i arbeidslivet. Som fagutøvere skal sosialarbeidere motvirke passivitet og fremme deltakelse sier Eide (2016). Å forsones, eller å «komme til rette» ved livets påkjenninger kan styrke individers deltakelse i samfunnet.

Ulike konflikter kan hemme individers deltakelse i samfunnet og forsoning kan forstås som en *frigjørende* og helende prosess. «*For og med mennesket*» som Kokkin (2005) påpeker er et viktig aspekt ved fagets verdiforankring.

Relasjonell forsoning

Etter uenigheter, konflikter, krenkelses eller overtredelser er det ingen selvfølge at partene i en konflikt skal gjenoppta kontakten eller bearbeide hendelsen i felleskap. Man kan enten avslutte kontakten, ignorere eller unngå det andre mennesket. Ofte fungerer det slik at når vi har investert i et menneske, så ønsker vi å ivareta relasjonen til dette mennesket. Å forsones er ikke et krav, men det er et valg som er avhengig av gjensidighet. Relasjonell forsoning innebærer at to eller flere parter ønsker å samarbeide mot et felles mål, som kan være gjenoppretting av relasjon, eller at partene slutter fred med hverandre (Worthington, 2006).

Forsoning som refleksiv prosess

Paul Leer-Salvesen (2009) har undersøkt forsoning som et refleksivt verb. Refleksiv forsoning handler om et forhold mellom «jeget og «selvet». Forsoning i denne konteksten dreier seg om mer enn bare det relasjonelle aspektet mellom to eller flere parter. Det dreier seg om en indre prosess: «å slutte fred med seg selv og sin historie» eller å «komme til rette med fortiden». Refleksiv forsoning er en ensidig prosess, hvor den ene parten i konflikten eller krenkelsen forsoner seg med sin fortid og egen historie (Leer-Salvesen, 2009).

Refleksiv forsoning innebærer ikke gjenoprettelse av relasjon, men kan medvirke til relasjonell forsoning. På samme måte som relasjonell forsoning kan medvirke til refleksiv forsoning. De er begge uavhengig av hverandre, men kan gjensidig påvirke hverandre. Den indre forsoning som Leer-Salvesen (2009) beskriver kan styrke ens «reise» videre i livet, samt virke forebyggende for destruktive konsekvenser eller atferdsmønstre etter konflikt.

Forholdet mellom forsoning og tilgivelse

Forsoning og tilgivelse er beslektede begrep, men har ulik betydning. Som nevnt tidligere har selve budskapet om tilgivelse og forsoning sitt originale opphav fra kristendommen, og brukes ofte om hverandre. «*Tilgivelse er en handling, men også en prosess, som i bestefall kan ende i forsoning*» i følge Baasland i sin bok om forsoning og tilgivelse (2009, s.10). Baasland (2009) beskriver forsoning som noe annet enn tilgivelse, noe utover tilgivelsen. Det finnes følgelig flere forståelser av dette. Etter brevtutveksling med 13 overgrepssatte kvinner ble Leer Salvesen (1999) i Leer-Salvesen (2009) inspirert til følgende beskrivelse: «*Tilgivelse fører ikke alltid til forsoning, men forsoning forutsetter tilgivelse*» (Leer-Salvesen, 2009, s. 12). Uavhengig av hvilken innfallsvinkel en har så kan en argumentere for at

forholdet mellom tilgivelse og forsoning er sammensatt; de kan begge eksistere uavhengig av hverandre, og ved siden av hverandre som likestilte forhold.

Tilgivelse kan endre våre opplevelser av relasjoner og tilgivelse kan styrke våre relasjoner til det bedre sier Worthington (2006). Det er som å skru på en lysbryter i et mørkt rom beskriver han. Etter en langvarig periode med vedvarende vonde følelser, kan tilgivelse overskride de vonde følelsene og erstatte de negative følelsene med positive følelser. De relasjonelle problemene går fra å oppfattes som truende, til utfordrende. Denne forståelsen mener Worthington (2006) forandrer hvordan vi håndterer relasjonelle problemer når de oppstår. Hognestad (2011) beskriver tilgivelsen som en langsiktig prosess. Det handler ikke om å glemme, eller opptre som om det ikke har skjedd. Tilgivelsen handler om å ta krenkelsen for det den er, og begi seg inn i en prosess for å fristille seg selv (Hognestad, 2011, s.159). I noen tilfeller kan mennesker ha kommet seg videre i livet uten at tilgivelse har funnet sted, dette beskriver Hognestad (2011) som forsoning, at vi har forsont oss med det som har skjedd.

Det kan være skadelig å pålegge andre å tilgi. Spesielt når vedkommende ikke føler seg klar for det, eller ser det som rett å gjøre. Leer-Salvesen (2009) har forsøkt seg på en beskrivelse av tilgivelsen inspirert av Robert D. Enright (2000). Mennesker som har blitt urettferdig behandlet tilgir når de på eget initiativ gir slipp på bitterhet, harme og andre følelsesmessige reaksjoner de har hatt full rett til sier Leer-Salvesen (2009). Enright har undersøkt tilgivelsens psykologi (i Worthington, 2006 og Leer-Salvesen, 2009).

Enright mener at det finnes tre aspekter som må endres hvis et mennesket skal tilgi: det *kognitive, affektive og atferdsmessige*. Før en person faktisk er mottakelig for å tilgi må vedkommende ha det emosjonelle beredskapet for å kunne gjennomføre det (i Worthington, 2006). Enright i Leer-Salvesen (2009) beskriver tilgivelsen som et ensidig trekk, en individuell følelse og handling. Samt beskriver han forsoningen som tosidig. Forsoningen innebærer samhandling mellom to eller flere brutte relasjoner hvor tillit opparbeides på nytt. Her opplever jeg Enright beskrive forsoningen som relasjonell og ikke den indre refleksive. Det finnes en form for pseudoforsoning som innebærer gjenopprettede relasjoner uten at tillit er til stede (Enright i Leer-Salvesen 2009). I følge Leer-Salvesen (2009) kan det eksempelvis være en mishandlet kvinne som går tilbake til sin partner. For at tilgivelsen skal beholde sin moralske kvalitet, må begrepene tilgivelse og forsoning holdes adskilt mener Enright (2000) i Leer-Salvesen (2009).

Rettsvesenets rolle ved konfliktløsning og forsoning

Forsoning er en viktig del av konfliktløsning, og rettsvesenet spiller en viktig rolle som konfliktløser etter alvorlige forbrytelser som seksuelle overgrep (Hermstad, 2019). Knut Hermstad (2019) beskriver forsoning som en utfordring i slike straffesaker. De rettslige virkemidlene er i begrenset grad tilpasset den virkeligheten som partene i overgrepssakene selv opplever (Hermstad, 2019, s.263). Som i helsevesenet tilbys det ingen behandlingstilbud for å imøtekomme behovet for å arbeide med temaet forsoning (Hermstad, s. 269, 2019).

Selv om Hermstad (2019) mener at forsoning på nåværende tidspunkt ikke har noe plass i rettsprosessen – så påpeker han at rettsoppgjøret likevel kan tjene som grunnlag for forsoningsprosesser ved senere anledninger, andre steder i etterkant av den rettslige behandlingen. Forsoning beskrives her som en prosess på tre nivå:

1) Forsoning dreier seg om relasjonen mellom gjerningsperson og utsatt

Forsoning, og tilgivelse kan bidra til gjenoppretting av ødelagte relasjoner. For noen ofre kan det oppleves som en nødvendighet å tilgi for å kunne leve et menneskeverdig liv, imens hos andre vil det å tilgi være utenkelig. Tilgivelse kan oppleves som en form for fallitterklæring, eller en måte å oppgi sin egen selvstendighet på (Hermstad, 2019, Leer-Salvesen, 2009).

2) Å forholde seg til - og akseptere - den smerten man er blitt påført

Etter at alle behandlingstiltak er gjennomført gjenstår fremdeles spørsmålet om hvordan man kan utholde smerten etter det som har hendt. Måter å forvalte denne smerten på kan sees som en forsoningsprosess. Forståelse av forsoning som å finne ro eller komme til rette ved det som ikke kan forandres (Hermstad, 2019).

3) Forvaltning av tillit

Forsoning kan dreie seg om å gi slipp på mistilliten. Etter seksuelle overgrep er det mange ofre som strever med tillit til andre mennesker, og styres av paranoide forestillinger som hindrer dem videre i livet. Dette kan sees som en belastning i tillegg til selve smerten påført av overgrepshandlingen. Forsoning kan altså dreie seg om å gi slipp på denne mistilliten (Hermstad, 2019).

Tillitsteori (etikk)

Som nevnt ovenfor kan forsoning, ifølge Hermstad (2019), fungere som en måte å gi slipp på mistilliten til verden, - den andre, - og videre relasjoner. I dette underkapittelet vil jeg redegjøre for tillitsteori med fokus på *Løgstrups etiske fordring* og videre hvordan *straff, skyld og rettferdighet* kan være viktige komponenter i en forsoningsprosess.

Løgstrups etiske fordring

Tillit er et sentralt begrep i Løgstrups etikk. Han bruker barnets liv for å illustrere. Hvordan alle mennesker kommer til verden og møter andre med en grunnleggende og primær tillit. Mistilliten er sekundær, og kommer etter at man erfarer at ikke alle er tillitsverdige. Med utgangspunkt i dette beskriver Løgstrup noe som er gjenkjennbart for alle mennesker. Alle bærer med seg et narrativ av erfaringer. Den forkunnskapen, eller livserfaringen av tillit og mistillit danner et utgangspunkt for hvordan man møter verden (Leer-Salvesen, 2002). Videre vil jeg utdype dette ved å redegjøre for Løgstrups etiske fordring.

Løgstrup beskriver tillit som et grunnleggende trekk ved språklig kommunikasjon, og at mistilliten er tillitens negasjon. Det vil si at tilliten er den fundamentale holdningen, ikke mistilliten (Fredwall, 2018, s. 228). Det er en del av vårt menneskeliv å møte andre med naturlig tillit sier Løgstrup (2010) og det skal spesielle omstendigheter til for at vi på forhånd skal møte en fremmed med mistillit. Under normale omstendigheter har vi tillit til den fremmede, frem til vi får en årsak til å tvile på hans ord. «*På forhånd tror vi aldrig, et menneske lyver. Det gjør vi først efter at have grebet ham i løgn*» (Løgstrup, 2010, s.17).

Å vise tillit betyr å utlevere seg selv sier Løgstrup (2010). Når da noen misbruker vår tillit, er det grunn til å reagere. Brudd på tillit handler om at den tilliten du har vist er blitt brukt imot deg. Det verste er ikke nødvendigvis konsekvensen av tillitsbruddet, men at tilliten ikke er blitt vernet om. Når person nr. 1 kommer person nr. 2 i møte, stilles person nr. 2. som moralsk subjekt med to alternativ: å enten komme person 1. i møte eller ikke. I følge Løgstrup finnes det ingen andre alternativ enn disse to – det finnes ingen nøytral posisjon (Fredwall, 2018). Oppfylles ikke *fordringen* eller forventningen person 1 har til person 2, oppleves ytringen som meningsløs. I all kommunikasjon finnes det selvutlevering. Dette beskriver Løgstrup (2010) som forklaringen på hvorfor dette møte kan ende i moralske bebreidelser og beskyldninger. Dette gir konflikten en emosjonell karakter selv uten at det er begått urett.

Fordringen styres av den enkeltes holdning til den andre. Denne verdenen er enten vid/snever, lys/mørk, mangfoldig/kjedelig, truende/trygg (Fredwall, 2018). Her mener Fredwall (2018) det belyses noen viktige distinksjoner ved Løgstrups beskrivelse av den etiske fordring. Det er opp til den enkelte hvordan man skal imøtekomme den andre. Det ligger i individets makt å avise fordringen eller å ta ansvaret imot; «*En fordring til oss om å ta vare på det livet som tilliten legger i vår hånd*» (Løgstrup, 2010, s.28).

I følge Løgstrup (2010) kan vi ikke velge bort fordringen. Den etiske fordringen finnes alltid i møte med andre og *kjensgjerningen* springer ut ifra forståelsen av hvert liv som en gave. Vi kan ikke kreve noe tilbake for våre gjerninger. Fordringen er ensidig, og *kjensgjerningen* dreier seg om tildelt makt ovenfor en annen og ansvar for noe i den andres liv. Man skal derfor handle utfra den andres beste, og ikke ens eget beste. Fordringen Løgstrup beskriver handler om å ivareta det av den andres liv jeg har i min hånd (Løgstrup, 2010, s.229 i Fredwall, 2018).

Forsoning, skyld og rettferdighet

Spørsmål om straff, skyld og rettferdighet spiller en viktig rolle for forsoning.

Ifølge Hermstad (2019) er det enklere å forsone seg med skadevirkningene av en forbrytelse hvis gjerningspersonen har fått en straff som oppfattes som rettferdig (s. 270).

I boken «Min skyld» skriver Leer-Salvesen (2002) at en rettsak fungerer både som oppgjørsritual og som sorgarbeid. Rettsaken er et viktig steg både for det skyldige menneske, og for offeret, i den forstand at den skyldige gjør et oppgjør med sin handling og offeret tar et viktig steg i arbeidet med sorgen. Det dreier seg om at gjerningspersonen står til ansvar for sine handlinger, og at smerten forbrytelsen har forårsaket anerkjennes. Når et menneske krenkes, skjer det urett, det er urettferdig at andre kan krenke og overskride våre grenser og vår integritet. Handlingen er det motsatte av «rett ferd», og den krenkede kan ha behov for oppreisning (Hognestad, 2011).

Innrømmelse av skyld kan være en essensiell del av noens forsoningsreise, som en katalysator for eller begynnelse på forsoningsarbeidet (Leer-Salvesen, 2002). Hermstad (2019) beskriver oppfatningen av rettferdighet som betydelig for forestillingen om hva som er mulig å forsones med. De fleste ønsker strengere straff ved overgrepssaker, selv om mange av overgrepssakene ikke ender i dom. Dette mener Hermstad (2019) tyder på en holdning om at muligheten for at

rettferdighet skal finne sted, er likeså viktig som selve domfellelsen. Her får rettsvesenet en symbolsk betydning, som selv uten praktisk påvirkningskraft kan sees som en markering for urett. At saken tas på alvor ved at den etterforskes og de utsattes lidelse blir sett på som viktig for samfunnet (Hermstad, 2019).

Leer-Salvesen (2009) mener at verken rettssystemet eller andre instanser kan klare å skape rettferdighet for mennesker som har lidd store tap i livet (s.76). Han forklarer dette ved to eksempler: du kan verken gjenopprette rettferdighet for mennesker som har opplevd overgrep, eller for foreldrene til et barn som er blitt myrdet. Videre eksemplifiserer han ved å peke på faktorer utenfor vår påvirkningskraft som sykdom eller naturkatastrofer. Livet ikke er rettferdig, og at nettopp et viktig steg i forsoningsprosessen kan være å akseptere at livet er uforutsett og at noen ting er utenfor menneskets kontroll (Leer-Salvesen, 2009)

Teori om å forstå oss selv

Det finnes flere faktorer som påvirker vårt syn på «selvet» og «verden»,- som våre omgivelser, vår rolle og gruppetilhørighet, identitet og kultur, samt ferdigheter og egenskaper,- for å nevne noen. Ved hjelp av teori fra *symbolsk interaksjonisme, sosial identitetsteori og sosial psykologisk identitetsteori, identitetendring, utviklingsteori og biografarbeid* kan arbeid med «selvet» forstås som forsoningspraksis.

Symbolsk interaksjonisme

Symbolsk interaksjonisme er en måte å forstå på, et perspektiv og utgangspunkt for analyse av den sosiale virkeligheten (Levin og Trost, s. 10, 2005). Det et menneske oppfatter er ikke bare menneskets virkelighet, det er også bestemmende for personens atferd (Levin og Trost, 2005). Hva et menneske oppfatter i situasjonen, er med på å påvirke hvordan vi forholder oss til situasjonen. Atferden vår påvirkes av hvordan vi *definerer*, det vil si at vi til enhver tid kan omdefinere situasjonen, og deretter også endre vår atferd. Ann Nilsen (1996) i Levin og Trost, (2005) benytter seg av denne omdefineringsprosessen i sin forskning om livshistorier. To tilsynelatende like spørsmål kan få to ganske ulike svar. For eksempel kan du stille spørsmålet «fortell om din livshistorie» eller «kan du fortelle om hva som har skjedd i løpet av ditt liv?». Den førstnevnte beskriver Nilsen bygger på en lineær tidstanke, imens den andre åpner opp for flere variasjoner og nyanserte perspektiv (Ann Nilsen 1996, i Levin og Trost, 2005).

Situasjoner kombinert med våre symboler, som skapes i interaksjon gir en slags objektivitet til den sosiale virkeligheten. For eksempel kan alle være enig i at et bord, er et bord. Som sosiale vesen tillæres vi kollektive forståelser om navn, symboler og deres betydning. Men menneskets atferd må likevel sees i sammenheng. Situasjonen slik den i objektiv forstand forstås, og situasjonen slik den fremtrer for den enkelte. Eksempelvis vil forståelsen av ordet familie være tilsynelatende lik alle, men spør du hvem familiens medlemmer er vil svarene du får variere. Ulike beskrivelser gir ulike former for virkelighet (Levin og Trost, 2005, s.14-15).

Alle symboler har en mening, ved mindre de har en mening, er de ikke et symbol. Samtidig har alle symboler en følelsesmessig tilknytning, det vil si at noen kan ha positive assosiasjoner og noen negative. I andre tilfeller kan meningen ved et symbol ligge mer i ideen om symbolet, i motsetning til hva ordet og hendelsen faktisk tilsier (Levin og Trost, 2005).

Symbolsk interaksjonisme har sine røtter i et fenomenologisk vitenskapssyn (Shulman, 2008, Thagaard, 2006). I mitt studium har jeg valgt en fenomenologisk vitenskapsteoretisk posisjonering, som jeg vil utdype grundig i neste kapittel (4. om mine metodiske valg), men først litt om identitet i et symbolsk interaksjonistisk perspektiv.

Identitet og sosial identitetsteori

I følge symbolsk interaksjonisme skaper mennesker sin identitet i møte med andre. Ettersom mennesket samhandler og interagerer er identiteten i bevegelse. Våre handlinger har derfor et meningsladet indre, og en ytre atferdsside, som er symbolsk (Thagaard, 2006).

Identitetsteori i et symbolsk interaksjonistisk perspektiv, og sosial identitetsteori som tilhører den psykologiske sosialpsykologien kan virke tilsynelatende like. Det som skiller teoriene er fokuset på *hva* identiteten kommer av. Sosial identitetsteori bygger på en forståelse av *gruppetilhørighet* som vesentlig for vår identitet, imens identitetsteori springer ut ifra menneskers *rolletilhørighet, forventninger og relasjon* til andre (Levin og Trost, 2005).

Identitetsteori ser på rolletilhørighet, imens sosial identitetsteori fokuserer på gruppe eller kategoritilhørighet «vi er noe», for eksempel jeg er sosionom, student, mor, arbeidsledig eller jeg er syk. Forskjellen mellom disse teoriene er at identitetsteorien fokuserer på det relasjonelle, og at man i møte med ulike mennesker tar på seg forskjellige roller. I hjemmet opptrer Anne som mor, imens på jobb opptrer Anne som sosionom, og interagerer ut ifra disse rollene. I møte med forskjellige mennesker aktiviseres forskjellige roller, dette kalles *salience*.

I sosial identitetsteori er *saliency* gruppetilhørighet, som f.eks Anne er sosionom. Forskjellen imellom identitetsteoriene springer ut ifra forståelsen av hva men *er* – til hva man *gjør* (Levin og Trost, 2005, s. 150).

Identitetsendring

Kelman (2008) beskriver identitetsendring som et nøkkelord i hans tilnærming til forsoning; der forsoning omhandler fredsskaping og konfliktløsning etter krig. Han beskriver identitetsendring som gjensidig aksept av den andres identitet og menneskelighet. I den sammenheng forutsetter konfliktløsning (av den typen han beskriver) en utvikling av tillit og en transformasjon av forholdet mellom de konfliktfylte partene. Forvandlingen innebærer gjensidighet og gjensidig respons hvor partenes grunnleggende behov blir møtt (Kelman, 2008). Med andre ord å skape en kollektiv endring av felles identitet ved å legge til sides den andres fornektelse av den. Dette innebærer iallfall et snev av aksept ovenfor den andres identitet, i det minste slik at den andres gyldighet og legitimitet erkjennes (Kelman, 2008).

I følge Kelman (2008) sitt syn er det essensielt at partene reviderer sin egen identitet nok til å kunne imøtekomme den andres identitet. Samtidig problematiserer Kelman (2008) forsoning i denne konteksten, hvor forsoningen innebærer at partene endrer deler av egen identitetsrolle – og identitetsrollen til den andre. Dette er lettere gjennomførbart i tilfeller hvor den ene parten allerede har gitt avkall på deler av sin identitet. Eksempelvis slik enkelte Tyskere gjorde etter naziregimets fall i Europa, eller etter Apartheidregimet i Sør-Afrika (Kelman, 2008).

Donna Hicks (2001) har undersøkt identitet rekonstruering som tilnærming for å promotere forsoning. Hun beskriver utvikling av ens identitet som en prosess, som konstrueres, og formes ved sosial interaksjon. Utviklingen av ens identitet har ingen «endestasjon» det finnes ingen siste stopp. Utformingen av ens identitet er en livslang prosess, og hvis man er åpen for å lære vil ens identitet være i konstant bevegelse (Hicks, 2001). På lik linje med Kelman (2008), er Hicks (2001) opptatt av anerkjennelse av den motsatte parts identitet. At partene i konflikt erkjenner den andres opplevelse av situasjonen, og ved dette kan stille spørsmål ved egne fortolkninger av historien, konflikten og det ansvaret en har ovenfor det som har hendt i fortiden, i nåtiden og videre inn i fremtiden (Hicks, 2001).

Det handler om å anerkjenne den andres menneskelighet og identitet, en om-defineringsprosess om du vil. Denne om-defineringsprosessen kan sammenlignes med den som ble beskrevet i et symbolsk interaksjonistisk perspektiv.

Piagets utviklingsteori

Jean Piaget var opptatt av individet, og på hvilken måte individet forstår og interagerer med verden rundt seg. Hans utviklingsteori tar for seg kunnskapens progresjon og utviklingen av individet som konstruerer virkeligheten sin, fra et «enkelt» barnesinn til det mer komplekse sinnet til en voksen (Hicks, 2001). Ens egen forståelse av «selvet», og andre mennesker kommer til ved interaksjon i møte med andre. Omstendighetene eller miljøet «interaksjonen» utspiller seg i får betydning for den enkeltes indre prosesser og utvikling. Piaget i (Hicks, 2001) beskriver utvikling som en prosess som «forsterker ekvilibrium».

Ekvilibrium forsterker individets evne til å tilegne en mer kompleks forståelse av og relasjon til verden uten å komme i ubalanse (Hicks, 2001). Den enkeltes konstruksjon av virkeligheten og verdensbilde (som resultat av læringsprosessen) endres i utvikling. Ekvilibrium eller indre balanse kan være vanskelig å opprettholde når verdensbilde endres ved at ny kunnskap tilegnes. Ny kunnskap kan støtte individets utvikling av «selvet» og verden; samt vil et bredere verdensbilde øke toleransen og individets robusthet i møte med nye utfordringer. Å tilegne ny informasjon som utfordrer ens allerede eksisterende verdensbilde beskriver Hicks (2001) som en hårfin balanse. Det finnes ingen garanti for at den enkelte evner å takle påkjenningen, eller det eventuelle stresset eller angsten den nye informasjonen medbringer. For mye informasjon på for kort tid kan skape store omveltninger, som gjenspeiler seg i en refleksiv reaksjon for å beskytte synet på «selvet» og «verden» (Hicks, 2001). Når et individ opplever at ens integritet blir truet vil den emosjonelle responsen oppleves i både fysiske og psykiske former, den kan komme til uttrykk som angst, sinne og frykt, med mer (Hicks, 2001).

Biografiarbeid

«Bio» betyr liv, og «grafi» betyr å skrive. En biografi er noens livshistorie nedskrevet. Astri Hognestad (2011) mener at det finnes flere måter å forholde seg til biografisk arbeid, blant annet fokuserer all psykoterapi på biografisk arbeid. Som tilnærming fokuserer biografiarbeid på temaer i livet, som kan gi et utvidet perspektiv og gjøre det lettere å forsones seg med det som har vært (Hognestad, s. 21, 2011). Narrativ terapi er en tilnærming som har blitt brukt mye innen psykiatrien i Norge. Den narrative terapien har flere fellestrekk med biografiskarbeid, begge fokuserer på livet som en fortelling. Den narrative terapien fokuserer på eget liv, og måter å finne alternative fortellinger om det levde liv. Hognestad (2011) fokuserer på det biografiske arbeidet som uttrykk for livets utfoldelse, slik det arter seg for mennesket, og hvordan alle livsformer er uttrykk for en livsenergi som er til stede for den enkelte (Hognestad, 2011, s. 22).

Denne forståelsen kan hjelpe mennesker til å finne en «rød tråd» i livet, og gi livet en opplevd mening. Det dreier seg om å være tilstede i nuet slik at en kan stå friere i møte med fremtiden (Hognestad, 2011). Fortellingen dreier seg ikke om å oppnå objektivt korrekte detaljer av livet, men å komme i kontakt med den følelsesmessige betydningen. Hognestad (2011) beskriver at våre fortellinger ikke er objektive, de er subjektive, og at dette er i orden. Dette er en måte å komme nærere seg selv på. Å huske for å *akseptere*, å huske for å *forsones*, huske for å *gjenoppleve* det gode, og å huske *hva* som er viktig for fremtiden (s. 22).

KAPITTEL 4

Vitenskapsteoretisk posisjon og metode

I dette kapitlet vil jeg presentere og drøfte valg av metode, hvordan jeg har innhentet datamaterialet og analysert det. Jeg vil reflektere og diskutere dataens troverdighet; i hvilken grad man kan gi gode beskrivelser ut ifra datamaterialets funn. Jeg vil gjøre rede for etiske aspekter knyttet til forskningsprosessen, herunder noen generelle utfordringer ved kvalitativ forskning, og hvordan jeg rent praktisk har håndtert dette.

Først vil jeg presentere og diskutere mine metodiske valg, hvor leseren vil kunne sette seg inn i min tankegang og fremgangsmåte. På dette vis vil leseren kunne reflektere og vurdere kvaliteten på mitt arbeid, samt få mulighet for å vurdere dens styrker og svakheter. Jeg vil reflektere rundt min rolle som forsker, og hvorvidt denne rollen kan ha innvirkning på de resultater jeg konkluderer med. Jeg vil dele tanker om utarbeidelsesfasen, utfordringer og muligheter som dukket opp underveis.

Min vitenskapsteoretiske posisjonering

Fenomenologi er en filosofisk retning innen vitenskapsteorien. Min interesse i studiet er å få en større innsikt i den mening informantene selv gir fenomenet forsoning. Tema og problemstilling spiller derfor en vesentlig rolle i valg av vitenskapsteoretisk posisjonering. Et mål med studie er å oppnå en forståelse av forsoning ut fra aktørenes perspektiv og beskrivelser, en slik tilnærming til kunnskap bunner i en fenomenologisk forskningstradisjon. Fenomenologien tar utgangspunkt i den subjektive opplevelsen til individer og søker å oppnå en forståelse av den dypere meningen i enkeltpersoners erfaringer. Sentralt i fenomenologien er å forstå fenomener på bakgrunn av de man studerer sitt perspektiv. Forskeren søker å beskrive omverdenen slik den forstås av dem (Thagaard, 2006, s. 36). Ved å innsnevre intervjuet til den opplevde betydning av intervjupersonenes livsverden har fenomenologien vært relevant for avklaring av forståelsesformer i det kvalitative forskningsintervjuet (Kvale og Brinkmann, 2009, s.46).

Videre beskriver Kvale og Brinkmann (2009) at en særegen tilnærming og teknikk er nødvendig. Med en fenomenologisk forskerinnstilling vektlegges det visse kvaliteter ved det kvalitative forskerintervjuet, blant dem åpenhet og fordomsfrie beskrivelser. Rent praktisk for meg innebærer dette å ha et åpent sinn for den mening mine intervjupersoner selv tilegner sine forsoningserfaringer.

Fenomenologien ble grunnlagt av Edmund Husserl på 1900-tallet, videreutviklet som eksistensfilosofi av Martin Heidegger og senere påvirket av Merleau-Ponty og Sartre i eksistensialistisk og dialektisk retning (Kvale og Brinkmann, 2009). Fenomenologien har utviklet seg til å bli en av hovedstrømmingene i vår tids filosofi, interessen for den filosofiske tradisjonen har vært økende spesielt innen samfunn- og helserelevante fag (Thornquist, 2008). Fenomenologi er en samlebetegnelse for flere filosofer og samfunnsteoretikere sin tenkning som har et metodisk utgangspunkt i Husserl sitt arbeid (Rendtorff, 2004). Blant dem finner man symbolsk interaksjonisme og andre empirinære retninger som etnometodologi (Thagaard, 2006).

Innen kvalitativ forskning er fenomenologien et begrep som peker på et ønske om å forstå sosiale fenomener ut fra aktørens perspektiv og beskrive den slik den oppleves for den enkelte. Denne forståelsen bunner i at den virkelige virkeligheten er den mennesker oppfatter (Kvale og Brinkmann, 2009). Tidlig i utviklingen av fenomenologien introduserte Husserl det berømte mottoet «Til saken selv» (Rendtorff, 2004). Retningen fremstilles ofte som læren om det som kommer til syne og det som «viser seg». Fokuset på subjektet og subjektivitet har vært rot for flere misforståelser. Thornquist (2008) påpeker noen generelle misforståelser knyttet til fenomenologien som en følelsesorientert, og intuitiv retning. Husserl var selv opptatt av kunnskapens natur og vilkår, dermed argumenterer Thornquist (2008) for at retningen først og fremst er kunnskapsteoretisk anliggende. Når forskere skal studere verden, må vi ifølge ham og andre fenomenologer legge veien innom bevisstheten. Hans hovedinteresse var nettopp å undersøke bevisstheten, og ikke primært å undersøke empiriske fenomener. Filosofen Jean-Paul Sartre (i Rendtorff, 2004) har sammenlignet den fenomenologiske tenkningen med jazzmusikk. På samme måte som jazzmusikken søker den fenomenologiske retningen å improvisere en mening ut av en tilsynelatende meningsløs materiell verden. Begge forsøker å fange sansningens umiddelbare meningsskapelse, som hele tiden skjer i menneskers individuelle og sosiale erfaringsverden (Rendtorff, 2004).

Å lytte blir derfor en viktig del av forskningsprosessen. Som intervjuer må en være bevisst over egne hypoteser og forutsetninger under intervjuet. Man må ha en bevisst naivitet som gjør at en er åpen for nye og uforutsette forhold (Kvale og Brinkmann, 2009).

Fenomenologien formidler respekt for det konkrete som konkret og legger vekt på fyldige, erfaringsnære og kontekstualiserte beskrivelser (Thornquist, 2008, s.86). All forutinntatthet legges til side, og forskeren søker å møte verden med en åpenhet, slik at funnene ikke tilpasses forhåndsbestemte kategorier, forestillinger og tankemodeller, men møte dem slik de kommer til uttrykk der og da.

Eline Thornquist (2008) sier at vi kan forstå – komme saken nærmere eller fjernere – avhengig av hvilken bevissthetsholdning, erfaring og innføling vi stiller med.

Innen fenomenologisk filosofi fungerer objektivitet som troskap mot de undersøkte fenomenene. Ifølge Spielberg (1960) i Kvale og Brinkmann (2009) krever en fenomenologisk reduksjon at en ser bort ifra hvorvidt et opplevelsesinnhold faktisk eksisterer eller ei. Dette gjøres for å nå en fordomsfri beskrivelse av fenomenene.

Kvalitative undersøkelser av menneskers subjektive opplevelser av verden, danner ifølge en fenomenologisk oppfatning grunnlaget for de mer abstrakte, vitenskapelige teorier om den sosiale verden (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 49). Slik det beskrives her kan forsoningsfenomenet forstås som en noe mer abstrakt vitenskapsteori. Videre i metodekapittelet vil jeg presentere mine valg ut fra mitt vitenskapsteoretiske perspektiv som er fenomenologisk inspirert, men først litt om fenomenologi i forhold til metode.

Fenomenologi i forhold til metode

Malterud (2017) understreker viktigheten av å skille mellom hva som er forskningsmetode, og hva som er filosofi. Selv om det finnes tydelige forbindelseslinjer mellom forskningsmetode og filosofi, er de likevel separate. Malterud (2017 s. 29) argumenterer for at det er misvisende å omtale et kvalitativt forskningsprosjekt som fenomenologisk, ved mindre prosjektet er tydelig og eksplisitt filosofisk forankret. Fenomenologi er ikke en enhetlig og fastsatt retning, men heller en fellesbetegnelse for flere retninger, med noen særtrekk og fellesnevner (Thornquist, 2008).

Noe av det som har fått stor betydning for fenomenologien er Husserl sitt livssverdensbegrep. Livsverden handler om den konkrete verden vi lever i, den vi møter i det daglige. Verden slik den fremtrer i de umiddelbare opplevelser, uavhengig av og forut for alle forklaringer (Kvale og Brinkmann, 2009, s.48). En livsverden bygger på horisont i tid og rom, hvor ting viser seg i deres konkrete menings- og erfaringsstruktur (Rendtorff, 2004, s.281). Vår livsverden er i konstant endring og bevegelse. Det er i vår livsverden vi danner grunnlag for opplevd mening. Når nye erfaringer dannes utvides våre forståelser av mening. Vår livsverden utgjør en horisont som inngår i all menneskelig virksomhet, fra dagligdagse gjøremål til hvordan vi forholder oss til gjenstander og mellommenneskelig aktivitet. Husserl mente at all viten og kunnskap bunner i vår livsverden, som alltid er der, forut for all teoretisk og vitenskapelig forståelse (Thomassen, 2007).

Som forsker kan man få privilegert tilgang til menneskers opplevelser av livsverden, og igjennom det kvalitative intervjuet søker man nyanserte beskrivelser av den (Kvale og Brinkmann, 2009). Husserl beskrev begrepet som vår felles omgivende verden, slik den fremstår i «den naturlige innstillingen». Man møter verden som den er, med en viss naivitet. Vår livsverden er den man sjelden reflekterer over, tar for gitt og har en grunnleggende tillit til. Husserl beskriver tilstanden som «å være-i-verden», en sfære hvor alt fremstår som enkelt, og selvinnlysende (Thornquist, 2008). Videre beskriver Thornquist at den enkeltes livsverden ikke kan unngås, men vi kan gjøre den til gjenstand for undersøkelse eller analyse. *«Menneskers erfarings – og meningsverden kommer til uttrykk på mange måter. Gjennom analyse av samtaler, praksiser, handling og samhandling, spor og produkter av menneskelig virksomhet kan vi nettopp få tilgang til denne verden – som aktørene selv tar for gitt, som de derfor ikke kan uttrykke»* (Thornquist, 2008 s.91).

Fenomenologien som metodisk tilnærming krever at all forkunnskap, forforståelse og oppfatninger «legges til sides» for å undersøke et fenomen. Hvordan man forholder seg til et fenomen kaller Husserl for «bevissthetstanker», det er disse tankene som gjør at mennesker opptrer ulikt ovenfor de samme fenomen. Når en skal undersøke ulike opplevelser av et fenomen – som i mitt anliggende: forsoning, er det viktig å utføre en utdypende undersøkelse av hele variasjonen av opplevelsen. Det finnes mange ulike innfallsvinkler til et fenomen, og jo flere perspektiv en har, jo mer «utfyllende» vil erfaringen være.

Målet er å finne det «særegne» ved fenomenet, det som er konstant på tvers av denne variasjonsbredden. Det er dette en kaller fenomenets essens eller vesen (Thomassen, 2007). Denne metoden for å undersøke fenomenets vesen kaller Husserl for «fri variasjon i fantasien». Det vil si at man ser eller vurderer et fenomen fritt i mange ulike former, det konstante i de forskjellige variasjonene er fenomenets vesen (Kvale og Brinkmann, 2009). Forståelsen av forsoning og forventningene endres når perspektivene utvides, utfordringen er å finne det som er konstant, og særegent for fenomenet, forsoningens essens eller vesen. I mitt prosjekt har jeg benyttet et semistrukturert livssverdensintervju.

Fenomenologisk inspirert livssverdensintervju

Det semistrukturerte livssverdensintervjuet innhenter beskrivelser av intervjupersonenes livsverden, og søker å fortolke meningen med fenomener som blir beskrevet.

Denne formen for intervju kan likne en vanlig samtale, men med et profesjonelt formål. Intervjuet krever en spesiell teknikk - som jeg basert på Kvale og Brinkmann's (2009) «tolv aspekter ved det kvalitative intervjuet» i korte trekk vil gjøre rede for:

For å få innsikt i sentrale temaer i intervjupersonenes livsverden vil intervjueren fortolke det som sies, og måten det sies på. Intervjuet bør inneholde to type spørsmål, de som baserer seg på fakta, og de som søker mening. Faktaorienterte spørsmål vil gi kontekstuell informasjon som er av verdi for de meningsfylte spørsmålene. Med utgangspunkt i Kvale og Brinkmann (2009) begynte jeg intervjuene med noen enkle spørsmål som «fortell om deg selv: - hvor du jobber, hva gjør du i jobben din, - har du hatt andre yrker, hva er din utdanning». I et kvalitativt intervju stiller en både faktabaserte og meningsbaserte spørsmål. De meningsbaserte spørsmålene er særlig relevant for problemstillingen, det er også disse som krever mest av intervjueren. Begge spørsmål komplementerer og utfyller hverandre.

Kvale og Brinkmann (2009) sier at det er viktig å lytte til de eksplisitte beskrivelsene, og de uttrykte meningene, men også det som sies «mellom linjene». Den som intervjuer kan prøve å formulere dette budskapet, sende det i retur og se hvorvidt tolkningen av det som er sagt er blitt forstått riktig. Her vil en kunne oppnå en umiddelbar bekreftelse på fortolkningen. Forskeren søker deskriptiv kunnskap av informantenes opplevelser, følelser og erfaringer så autentisk som mulig. Målet er nyanserte beskrivelser, forskerens oppgave er å få innsikt i hvorfor informantene opplever og handler som de gjør. Når man innhenter

spesifikke beskrivelser av hendelser og situasjoner, får intervjueren tilgang på konkrete meninger i motsetning til kun generelle. Både generelle og konkrete meninger vil gi verdifull innsikt i informantens virkelighetsforståelse.

Forskeren må ha en bevisst naivitet for å oppnå fordomsfri kunnskap (Kvale og Brinkmann, 2009) I mitt prosjekt var det viktig å være kritisk til mine egne hypoteser om forsoning.

I et semistrukturert intervju søker en informasjon om noen konkrete tema med åpne spørsmål. Poenget er å være ikke-ledende, og la informantene selv komme med sine fortellinger/meninger. I noen tilfeller kan funnene være flertydige - ifølge Kvale og Brinkmann (2009) kan dette vise til utfordringer ved kommunikasjon, eller avspeile faktiske motsigelser i informantens livsverden. Forskerens oppgave er å finne ut av hva som fører til denne flertydigheten. Refleksjoner underveis kan også føre til endring av utsagn. Kvale og Brinkmann (2009) poengtere videre at kunnskapen skapes i interaksjonen mellom intervjueren og den som intervjues. Som forsker må en være bevisst over dynamikken i dette samspillet, og hvilke etiske betraktninger som må gjøres underveis (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 47-51).

Min forforståelse

Som forsker er det viktig å ha et bevisst forhold til sin forforståelse, - erfaringen og kunnskapen tilegnet forut for prosjektet. Malterud (2017) sammenligner forforståelsen med en ryggsekk. Bagasjen i ryggsekken kan inneholde «gjenstander» som gir næring og styrke på reisen, som en matpakke. I andre tilfeller er bagasjen for tung, det vi bærer med oss tar for mye plass. Reisen handler ikke lenger om det vi finner langs veien. Innholdet påvirker hele veien hvordan vi samler, leser og tolker våre data (Malterud, 2017 s.44).

Forforståelsen kan begrense evnen til å innhente fordomsfri data. Forskerens subjektivitet er et sårbart instrument som «stemmes» før, under og etter det tas i bruk (Fog, 1994).

I en intervjusituasjon kan forskerens subjektivitet stå i veien for realitetsnær erkjennelse av det andre mennesket, slik Fog (1994) beskriver er følelser implisert i enhver erkjennelse, dette skaper viten og forståelse som både er positiv og negativ. Forståelsen kan sammenlignes med «skyggelapper». Risikoen vil være at fenomenet sees i lys av forskerens følelsesmessige involvering, slik blir resultatene kilde til feilerkjennelse (Fog, 1994). Min forforståelse kan være en fordel, for eksempel ved tilegnet erfaring, som gjør meg i stand til

å stille gode spørsmål. Som denne næringsrike matpakken til Malterud (2017). Samtidig kan min forforståelse gjøre meg «blind» som disse «skyggelappene» (Fog, 1994). Ved at jeg kun ser det jeg allerede har erfart. Jeg ser kun det som bekrefter mine erfaringer. Alle har nok befunnet seg i situasjoner hvor man har fått oppleve det forsonte eller uforsonte forholdet. Når du som liten ødela favorittleken til din søster, og hun etter noen tårer sa «*det går fint, jeg lekte ikke så ofte med den*». Det kan være den gangen du gjenopprettet kontakt med en venn, eller da foreldrene dine splittet lag, og du måtte komme til rette med din nye hverdag, - ukedagene hos mor og helgene hos far. Alle har erfart ulike forhold av forsoning, kanskje noen har opplevd konfliktfylte foreldre som aldri kunne enes eller forsones. Gadamer (i Thomassen, 2007) sier at all mening og forståelse er strukturert av en ikke bevisst forforståelse, eller av fordommer - en forståelse begynner aldri fra et nullpunkt. Han mente at våre fordommer er det som gjør det mulig for oss å forstå noe, det er med utgangspunkt i dette at vi kan oppleve og tilføye noe en mening.

I mitt eget liv og virke har jeg vært vitne til flere tilfeller hvor mennesker har måtte forsones seg med det vonde, krevende i livet. Som ungdom og ung voksen har flere av mine bekjentskap i fortrolighet delte sine historier. Jeg har ikke alltid forstått alvoret i disse fortellingene, men i retroperspektiv har jeg gjort meg en del refleksjoner av det jeg har fått ta del i. Jeg har her forsøkt å beskrive min forforståelse ved hjelp av metaforer:

Å være tillitsverdig er kanskje en av de vakreste rollene du kan tildeles. Det er et privilegium å inviteres bak livets kulisser, der knust glass feies opp, bitene samles og limet påføres. Det nye glasset ser ikke identisk ut, men det har en sjarm, en personlighet, en historie. I noen tilfeller blir glasset værende i sine tusen biter. I andre tilfeller blir glasset plukket opp, smeltet og reproduisert. Glass har lenge blitt ansett som et vakkert materiale som brukes i håndverk og kunst. Forsoning kan minne om et glassmaleri, glassbitene settes sammen med sprosset av bly, som til slutt blir et vakkert kunstverk. Det kan være en langvarig prosess å arbeide med glass, du kan kutte deg, knuse det på nytt og mye kan skje. Min forforståelse dreier seg om disse prosessene, hvor jeg igjennom noen møter, og noen samtaler har fått innblikk i enkeltindividets møte med det forsonte og uforsonte forholdet.

Malterud (2017, s. 19) sier at forskeren må oppsøke en refleksiv holdning, hvor forskeren forsøker å finne konfrontasjoner med egne forestillinger. Jeg har forsøkt å ha et bevisst forhold til mine forsonings erfaringer og de prosessene jeg har tatt del i eller vært vitne til.

Slik kan jeg lettere se hvordan mine forsoningserfaringer påvirker mitt ståsted i forskningsprosessen. Malterud (2017) beskriver at de fleste mennesker har blinde flekker, derfor kan vi plutselig følge spor som vi selv har lagt ut. Som forsker kan man ubevisst ta parti med noen sider av funnene. I tråd med fenomenologien krever dette en viss naivitet, forskerens objektivitet fungerer som troskap mot fenomenet som skal undersøkes (Thornquist, 2008). De historier jeg har fått ta del i har vært gjennom nære og mindre nære relasjoner. For å bruke metaforen min: «Forsoningen når den har fått skinne i all sin prakt igjennom et glassmaleri. Eller det uforsonte forholdet, - det knuste glasset ingen feiet opp.»

Fordi jeg har fått ta del i noens vei til forsoning vil det være naturlig å si at jeg har en viss grad av forforståelse. Disse erfaringene er en del av min referanseramme, og mine tolkninger vil være preget av min forforståelse og kunnskap på området. En fenomenologisk forutsetning for forståelse er å legge til sides tidligere kunnskap, for deretter å rette kritisk oppmerksomhet mot den aktuelle subjektive erfaring i lys av individets livsverden (Malterud, 2017, s. 28). Forskeren må ta et bevisst oppgjør med egne holdninger, verdier og referanserammer for å kunne fortolke meningen med det som blir sagt, og måten det sies på. Det handler om å ikke møte opp med ferdigstilte kategorier og fortolkningsskjemaer (Kvale og Brinkmann, 2009). Jeg har måtte ta et bevisst valg om å legge til sides mine forsoningserfaringer. Sørge for at «ryggsekken» (forforståelsen) ikke blir for tung, slik at jeg får «plass» til nye og andre erfaringer og forståelser langs veien.

Hvordan jeg har gått fram – om metode

Jeg anvender kvalitativ intervju metode for å innhente primærdata. Dette har jeg valgt for å undersøke min problemstilling: *«Hvilke erfaringer har hatt betydning for sosialarbeideres forståelse av forsoning»*

Presentasjon av metode

Valg av problemstilling styrer mine metodiske grep. Jeg interesserer meg for sosialarbeidernes forsoningserfaringer og dere forståelser i møte med disse fortellingene. Dermed er en kvalitativ tilnærming et strategisk valg, som passer godt når jeg vil utforske forståelser, oppfatninger, dynamiske prosesser, samhandling, utvikling, bevegelse og helhet. Kvalitative forskere hevder å kunne få en dypere forståelse for den enkeltes opplevelser av sosiale fenomener, i deres naturlige setting (Ryen, 2017).

Selv om det her finnes mange måter å gå frem på, har den kvalitative forskningen felles at de ønsker å undersøke det spesifikke og særegne ved den enkeltes fortelling. For å gripe det informantene forteller, så må jeg være åpen for å justere for min intensjon. For å oppnå kunnskap, har jeg som nevnt måtte ha en naiv innstilling til min egen forforståelse. Jeg har forsøkt å sende min intuitive tolkning av hva min informant har fortalt i retur, for å se om jeg har forstått min informant riktig slik Kvale og Brinkmann (2009) anbefaler. Dette er et eksempel på hvordan jeg har forsøkt å justere min intensjon.

Det finnes ingen standardtilnærming til kvalitativ forskning, men det som kjennetegner det kvalitative intervjuet er søken om informantens forståelse av virkeligheten fortalt med informantens egne ord. Informantene sitter med sine erfaring, opplevelser og kunnskap om eget liv. Siden problemstillingen gir retning for hvordan forskningsprosjektet utformes er det viktig at den er definert presist, og er gjennomførbar, at den avgrenser og gir retning. Den må samtidig ha en viss fleksibel karakter for å kunne oppdage interessante temaer underveis (Thagaard, 2006). Jeg så meg for eksempel nødt til å justere ordlyden ved min problemstilling mot slutten av mitt prosjekt, jeg var derfor glad for at jeg valgte en noe fleksibel problemstilling i utgangspunktet.

Forsoning er noe mange har kjennskap til, eller en underliggende kunnskap om. Malterud (2017) påpeker at kvalitative metoder vil kunne åpne for ny forskning til feltet, gjennom nye beskrivelser, begreper og modeller. Denne metoden fungerer godt i sammenhenger hvor en ønsker å bringe noe nytt, eller sette noe på dagsorden. Kunsten er å stille de gode spørsmålene med utgangspunkt i problemstillingen, slik vil en kunne bidra til kunnskapsutvikling på området. Ved å hente frem det som allerede eksisterer, og gjøre det tilgjengelig, kan vi skape nye hypoteser, og verktøy til videre forskning. Forskingen gjøres lettere tilgjengelig og anvendbar for videre studier (Malterud 2017). Som jeg nevner i innledningskapittel mitt kan mitt prosjekt være et slik eksempel, som setter søkelyset på et nytt tema: «forsoning i sosialt arbeid», og kan bidra til en faglig forankring.

For å få tilgang til det jeg var interessert i måtte jeg komme i kontakt med sosialarbeidere som ønsket å bidra med sine forsoningserfaringer og forsoningsforståelser. Det var ikke noe krav om at sosialarbeiderne skulle ha en særskilt interesse eller kunnskap om forsoning. I utarbeidelsesfasen gjorde jeg noen vurderinger om hvordan jeg skulle opprette kontakt, og på hvilken måte jeg ville gjennomføre datainnsamlingen.

I valg av metode måtte jeg undersøke hvorvidt det fantes relevant forskning om forsoning i sosialt arbeid. Min oppfatning (som tilhørte min forforståelse) var at begrepet forsoning var gått ubemerket i sosialt arbeid i Norge, og at det fantes lite forskning på området. Mitt ønske var å opplyse et fenomen i motsetning til å måle et fenomen, ut ifra denne vurderingen valgte jeg en kvalitativ tilnærming. Som Kvale og Brinkmann (2009) understreker så er det kvalitative forskningsintervjuet en metode som gir privilegert tilgang til menneskers grunnleggende opplevelser av verden. Med tanke på min hensikt og problemstilling passet kvalitativt intervju godt som tilnærming i mitt prosjekt.

Ifølge Ryen (2017) kritiseres kvalitative tilnærminger i likhet med kvantitative metoder, for å forenkle virkeligheten. Forholdet mellom kvantitative og kvalitative studier er omdiskutert, og det rettes kritikk i retning begge tilnærminger. Kanskje en av de mest vesentlige forskjellene er spørsmål om overførbarhet, om forskningsfunnene kan måles og generaliseres til en større del av populasjonen. Overførbarhet er nemlig en forutsetning for all kunnskap som skal kunne deles (Malterud, 2017). Jeg vil videre i metodekapittelet skrive noe om mine metodisk valg, og om de representerer en logisk vei til kunnskap som belyser problemstillingen.

Forskningsprosessen og overveielser underveis i studien

I begynnelsen av studiet skisserte jeg en plan for prosjektet mitt. I kvalitative studier er en slik plan dynamisk – den gir retning for hvordan du ønsker å gå frem, men med rom for endringer. Desto mer avklart problemstillingen er, jo mer fokusert vil datainnsamlingen og analysen være. Når du vet hva du søker etter, blir alle stegene i forskningsprosessen rettet inn mot å få belyst det som er satt i fokus (Dalen, 2011, s.25). I mitt tilfelle skrev jeg ned forslag til problemstilling allerede ved prosjektstart, som jeg har forholdt meg til med kun små endringer som for eksempel dens ordlyd. Prosjektplanen min inneholdt milepæler med ulike aktiviteter som skulle gjennomføres innen en fastsatt tid. Jeg fulgte forløpet i prosjektplanen, men med noen tidsmessige endringer i gjennomførelsen av intervju og søknad om forskningstillatelse fra Norsk Senter for forskningsdata (NSD).

Jeg søkte godkjenning hos Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) 21.November 2019 og mottok godkjenning 4.Desember 2019.

Utvalg

Proessen ved å velge mitt utvalg kom etter formulering av problemstilling. Når jeg fikk formulert min problemstilling kom mine videre overveielser tilknyttet utvalg. Jeg måtte reflektere over hvordan datainnsamlingen rent praktisk skulle gjennomføres. I mitt prosjekt har jeg valgt et bekvemmelighetsutvalg, med bakgrunn i tid og ressurser, det vil si at jeg har intervjuet de jeg har fått tak i (de som var tilgjengelige). Ved å snakke med mennesker får man direkte innpass i deres opplevelser og erfaringer, det er derfor viktig å ta stilling til de etiske aspekter når man velger ut aktuelle informanter.

Spørsmål om forsoning refererer til det vi kan anse som fortrolige forhold. I en intervjusituasjon vil man kunne få tilgang på sensitiv informasjon om den enkeltes private sfære. Slike samtaler vil potensielt utsette mennesker for belastninger, sosialt, psykisk, annen uro, eller plage. Mine informanter var alle ansatte ved sosiale velferdstjenester⁵, som trolig er vant til å forholde seg til mennesker i sårbare posisjoner selv. Jeg var heller ikke interessert i deres egne personlige forsoningserfaringer, men de erfaringene og forståelsene de hadde tilegnet seg som sosialarbeider. Hadde mine informanter vært klienter ville jeg stått ovenfor et annet utgangspunkt, og annen risikovurdering. Likevel finnes det alltid en risiko ved intervju, for eksempel kan sosialarbeiderne og deres personlige prosesser vekkes til livet under intervjuet, selv om det ikke er i intervjuets fokus.

Ryen (2017) sier at i prosessen hvor en forsker skal sirkle inn respondenter så må forskeren først ha tilgang. Man må velge ut miljøer, hvor det man ønsker å undersøke faktisk kan undersøkes. Jeg har undret meg over sosialarbeidernes perspektiv i møte med forsoning og hvilke forsoningsprosesser de har tatt del i, som observatør, eller deltaker. Min hensikt, som nevnt er å undersøke noen sosialarbeideres forsoningserfaring og deres forståelse i møte med forsoning i det sosiale arbeidet. Som masterstudent i sosialt arbeid så jeg også en mulighet til å lære mer om det praktiske arbeidet. I møte sosialarbeiderne og deres forsoningserfaring kunne jeg bli rustet til å forstå, håndtere, og utøve kompetanse på området. Videre måtte jeg gjøre en vurdering om jeg ønsket å avgrense til bestemt en organisasjon, institusjon, offentlig eller privat sektor slik Ryen (2017) beskriver.

⁵Sosiale velferdstjenester kan for eksempel være barnevern, familievern, NAV, fosterhjemstjeneste, med mer.

I denne vurderingen kom jeg frem til, fordi begrepet rommer så meget, at det ville være interessant å undersøke de sammenhenger begrepet opptrår i innen ulike sosiale velferdstjenester. Populasjonen i undersøkelsen ble dermed avgrenset til sosialarbeidere ved noen ulike velferdstjenester.

Ryen (2017) beskriver at for å sirkle inn respondenter er ofte det første man gjør å velge ut området, eller sted man ønsker å undersøke fenomenet igjennom. I andre tilfeller kan man benytte seg av eget nettverk, hvor forskeren selv skaffer tilgang. Fordi jeg helst ville unngå å undersøke gjennom en bestemt organisasjon, måtte jeg finne aktuelle respondenter igjennom eget nettverk⁶. Dette opplevde jeg som en positiv prosess, hvor folk jevnt over var interessert i temaet, og ønsket å stille seg disponible for intervju. Temaet fanget interesse hos flere sosialarbeidere, og viste seg å være mer aktuelt enn jeg først antok. Selv om jeg ikke skulle undersøke klienters perspektiv, så var jeg likevel interessert i de fortellinger de har tatt del i. En metode for å finne aktuelle informanter er «snøballmetoden», denne fremgangsmåten kjennetegnes ved at man kontakter noen personer med kvaliteter og kvalifikasjoner du er ute etter, så skapes det videre en forbindelse til personer med de samme type egenskaper (Thagaard, 2006).

Denne fremgangsmåten faller under kategorien «tilgjengelighetsutvalg». I enkelte tilfeller tok jeg direkte kontakt med aktuelle informanter, i andre tilfeller lot jeg dem koble meg videre (snøballmetoden). Thagaard (2006) beskriver at noe av utfordringen ved slike tilgjengelighetsutvalg, er at personer av høy utdanning har en tendens til å lettere stille seg disponibel for slik type forskning. Da må du gjøre deg en vurdering om disse «skjevhetene» har noe å si for forskningen. I mitt tilfelle så jeg ikke dette som en veldig stor ulempe for min forskning, da forskningen baserte seg på nettopp de med høyere utdanning.

Jeg har valgt å fokusere på sosialarbeidere som en fellesbetegnelse for de som arbeider innen ulike sosiale velferdstjenester. Informantene har noe ulik utdanningsbakgrunn, men felles er deres daglige arbeid innen sosiale hjelpetjenester. Jeg benevner alle intervjuobjektene mine som «sosialarbeidere», selv om stillingen deres beskrives noe ulikt. Totalt seks sosialarbeidere danner det empiriske grunnlaget for denne undersøkelsen.

⁶ Mitt sosiale nettverk er bestående av relasjonelle forbindelser fra arbeidsliv, utdanning, frivillig arbeid og annet sosialt samvær.

Informantene kom fra samme geografiske område. Når det kom til utdanningsnivå var gruppen relativt heterogen, de fleste hadde tatt mastergrad, eller var i et masterforløp under intervjuet. Informantene varierte noe i kjønn, alder og antall år med relevant arbeidserfaring, fire ut av seks informanter hadde en lederrolle. Alle intervjuene foregikk i arbeidstiden, utenom et hvor informanten var sykemeldt. Flere av informantene hadde også relevante erfaring fra tidligere arbeidsliv, som var med på å danne deres forforståelse og kunnskap rundt tematikken. Jeg gjennomførte fem intervju totalt med fire enkelt intervjuer, og et fokusgruppeintervju med to deltakere som hadde arbeidserfaring fra det samme felt.

Som jeg nevnte er alle mine informanter høyt utdannet. Slik Malterud (2017) skisserer, kan dette medvirke noen «skjevheter». Alle mine informanter har tatt mastergrad, eller befant seg i et masterforløp under tidspunktet for intervjuet. Jeg kunne fått andre svar med varierende utdanningsnivå. Samt hadde 4 ut av 6 informanter en lederrolle på sin arbeidsplass. Jeg tenker at utdanningsnivå, og lederrolle også kan medvirke skjevheter i forskningen. Ledere tar gjerne for seg arbeid på systemnivå, og er i mindre direkte kontakt med klienter. Så kan jeg drøfte hvorvidt deres forsoningserfaring preges av nåværende kontakt med klienter, eller om det er eldre saker som ligger fremst i bevisstheten. Et annet utvalg av sosialarbeidere ville kanskje gitt andre svar? Samtidig kan mitt utvalg ha tilegnet forståelser og erfaringer som har fått modnes mer med tiden. Disse vurderingene får utfall for prosjektets overførbarhet, og er en av ulempene jeg ser ved bekvemmelighetsutvalg.

Hvordan kom jeg i kontakt med informantene

I det følgende vil jeg gjøre rede for hvordan jeg gikk frem for å komme i kontakt med mine informanter. Som nevnt ovenfor valgte jeg å gjøre et bekvemmelighetsutvalg ved at jeg intervjuet de jeg fikk tak i. Masteroppgavens omfang, og tidsperspektiv gjorde dette alternative mer aktuelt å gjennomføre. Det vil si at jeg baserte mitt utvalg på tilgjengelighet. Jeg ønsket å gjennomføre intervjuene i løpet av Januar 2020, og ønsket å komme i gang med intervjuene så fort som mulig. Antall informanter ble også styrt ut fra hvem som var tilgjengelig. I samtale med andre medstudenter og lærere drøftet jeg potensielle utvalg, som jeg ønsket å ha representert i oppgaven. Slik fikk jeg ideer til aktuelle intervjupersoner fra ulike velferdstjenester med mulighet for interessante bidrag.

Når jeg skulle gjøre utvalget var det med forbehold om at personene ønsket å bidra med noen forsoningserfaringer under intervjuet, selv om en særskilt interesse ikke var et krav. Det første jeg gjorde var å kontakte informantene gjennom mail, eller telefon. Ved første henvendelse var alle positive til å stille på intervju, og jeg antok dermed at videre kontakt skulle gå sin gang. Jeg opplevde noen utfordringer underveis med to av mine informanter, som ved andre henvendelse ikke var å komme i kontakt med. Av denne grunn måtte jeg gjøre noen endringer. Jeg hadde opprinnelig 5 intervju planlagt, med totalt 7 informanter, men valgte å kutte ut det ene intervjuet. I mitt fokusgruppeintervju var planen å ha tre informanter, men valgte heller å gjennomføre fokusgruppeintervju med to av dem, og et intervju med den siste. Disse vurderingene gjorde jeg ut ifra praktiske årsaker. Informantene i fokusgruppeintervjuet hadde alle ulik timeplan og logistikkmessig ble det utfordrende å gjennomføre, slik endte jeg opp med totalt 5 intervju med 6 sosialarbeidere.

Over telefon og mail informerte jeg om studiet mitt, og ba informantene om å tenke over noen forsoningserfaringer på forhånd. Det meste av kommunikasjon gikk over mail eller melding (SMS) hvor informantene ble informert om personvernprinsipper, flere av sine rettigheter, og at de når som helst kunne trekke seg fra prosjektet.⁷

En uke i forkant av intervjuene ble de tilsendt et informasjonsskriv med samtykkeerklæring som måtte leses og signeres. Under intervjuet gikk jeg kort igjennom hovedessensen av skrivet for å forsikre meg at informantene var opplyst om sine rettigheter, sitt personvern og anonymisering. Her var det også viktig å understreke at alle personidentifiserende opplysninger måtte unnlates, og at de ikke måtte oppgi informasjon om klienter/brukere som strider med taushetsplikten. Under intervjuet fikk de også mulighet til å stille spørsmål angående oppbevaring av personopplysninger, og annet de måtte lure på.

⁷ NSD personvern: Personopplysninger vil følge prinsippene I personvernforordningen, § 1. De registrerte sine rettigheter om åpenhet (art.12), informasjon (art 13), innsyn (art.15), retting (art.16), sletting (art.17), begrensning (art. 18) underretning (art.19), dataportabilitet (art.20). Personvernprinsipper om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art.5.1a) formålsbegrensning (art.5.1 b). Dataminimering (art.5,1 c) og langtidsbegrensning (art. 5.1 e)

Å lytte til informanter

Jeg utførte et semistrukturert intervju hvor jeg tok utgangspunkt i en intervjueruide, men hvor spørsmål, temaer og rekkefølge varierte. Intervjuene tok utgangspunkt i de samme spørsmålene, men med rom for innspill og endringer underveis. Temaet dekkes i intervjuguiden, men rekkefølgen på spørsmålene varierer, intervjuet er verken løst eller stramt strukturert. Slik kunne jeg fokusere og følge viktige områder i samtalen.

Utfordringen var å holde seg innen temaets rammer, samtidig som informanten fikk anledning til å dele det spontane. Min jobb som intervjuer var å vise interesse i respondentens fortellinger, og få frem deres egne forståelser, og oppfatninger rundt forsoning og sosialt arbeid. I intervjusituasjonen prøvde jeg å være en aktiv lytter, at kroppsspråket mitt og spørsmålene jeg stilte viste deltakelse og interesse for de intervjuedes innspill og refleksjoner. Dette gjorde jeg ved å gi bekræftende ord som, *interessant, spennende, fortell mer om, så bra og godt poeng!* Jeg forsøkte å ha et aktivt kroppsspråk i form av smil, nikk og en fremoverlent holdning.

Aktiv lytting legger også til rette for oppfølgingsspørsmål som, «på hvilken måte», «kan du fortelle litt mer om», «hva betyr dette?» osv. Under mine intervju erfarte jeg disse spørsmålene som svært viktige. Oppfølgingsspørsmålene gav informantene en opplevelse av å bli hørt, og forstått. De fikk også muligheten til å reformulere setningene, eller utvide refleksjonen sin. I flere tilfeller gav dette en bredere innsikt i informantens utsagn, og bidro til flere interessante funn. Samtidig kan slike spørsmål bidra til at intervjupersoner endrer sine utsagn, beskrivelser eller fortolkninger underveis i intervjuet.

Utsagnene kan være motstridene og åpne for ulike fortolkningsmuligheter. Kvale og Brinkmann (2009) peker på at tvetydighet i intervjupersonenes uttalelser av og til kan gjenspeile motsetninger i personens livsverden. Dette kan på mange måter også være et funn, at intervjupersonen har gjennomgått refleksjonsprosesser underveis i intervjuet, og dermed utvidet forståelsen sin. Mulig de har oppdaget nye sider ved temaet, og endret noen av sine beskrivelser. Intervju kan være en læreprosess både for den som intervjuer, og den som intervjues. Samtidig sier Kvale og Brinkmann (2009) at forskningsintervjuet ikke søker utvetydig og motsetningsfrie meninger som kan kvantifiseres, men at intervjuerens oppgave er å undersøke om disse tvetydighetene skyldes kommunikasjonsvansker, ambivalens eller motsigelser i den intervjuede sin livssituasjon.

Om bruk av intervjuguide

Når jeg skulle ferdigstille intervjuguiden måtte jeg ta hensyn til det dramaturgiske aspektet ved intervjuet - at forløpet hadde en gradvis stigning mot et høyere emosjonelt nivå. Noe som kan bety at en begynner med det man kan kalle nøytrale emner (faktaspørsmål), etterfulgt av emosjonelle emner (menings spørsmål), deretter avslutte med noen mer nøytrale, generelle spørsmål. Når en søker informasjon om fortrolige forhold er det viktig at rekkefølgen på spørsmålene følger det emosjonelle nivået (Thagaard, 2006). I den første fasen av intervjuet setter man tonen for samspillet mellom forsker og informant. Å begynne intervjuet med nøytrale emner (faktaspørsmål) har flere positive sider: settingen vil kunne kjennes tryggere og mer komfortabel. Informanten kan få anledning til å opparbeid en tillit til intervjueren og intervjusituasjonen. Når en trygghet, komfort og tillit er tilstede vil det naturlige forløpet være å stille mer emosjonelle, og meningsorienterte spørsmål.

Avslutningsvis valgte jeg å stille spørsmål av «nøytral karakter» for å runde av samtalen. Thagaard (2006) påpeker at forskeren har et ansvar om å tone ned det emosjonelle nivået mot slutten av intervjuet. Jeg valgte å avslutte intervjuet med spørsmål om informantens opplevelse av å delta, og hvorvidt det dukket opp noe spesielt under intervjuet informantene ikke hadde tenkt på før. Jeg opplevde disse spørsmålene som en god måte å ramme inn intervjuet, samt gi informantene mulighet til å dele noen siste refleksjoner.

Tilnærmingen jeg anvendte kan sammenlignes med «en stor elv». Elven representerer hovedtemaet «forsoning». Denne elven deles opp i flere sidestrømmer som representerer intervjuets underkategorier. Elvestrømmingene vil til slutt flyte sammen, og ta form som en stor elv. Thagaard (2006) beskriver modellen «elv-med-sidestrømmer» som godt egnet når forskeren ikke vet hvilke deltemaer som kan være spesielt interessante å undersøke. Intervjuets dramaturgi styres av både forskeren og den som intervjues, samt de temaene som introduseres - alt vil påvirke «flyten i elveleiet». Det vil si at strukturen formes noe underveis, oppfølgings spørsmål spiller en vesentlig rolle når nye interessante temaer bringes på banen. Både den som intervjuer og den som intervjues er med på å styre dramaturgien, og som forsker kan man ikke planlegge i like stor grad stigningen av det emosjonelle nivået. En fenomenologisk tilnærming krever at intervjueren lytter til det som sies med maksimal åpenhet. Avgjørelser om hvilke dimensjoner av intervjupersonenes virkelighetsforståelse som skal forfølges krever bred kunnskap om intervjuets tema, og en sensitivitet ovenfor intervjuets sosiale relasjon (Kvale og Brinkmann, 2009).

Forskningsetiske og metodiske utfordringer ved kvalitativt intervju

Det finnes et spenningsfelt mellom forskerens vitenskapelige og etiske ansvar. Som Kvale og Brinkmann (2009) beskriver kan noen ganger søken etter intervjubasert kunnskap av høy vitenskapelig kvalitet komme i konflikt med etiske bekymringer. Ved f.eks at en ønsker så dyptgående og utforskende kunnskap som mulig og på den måten risikere å ikke respektere intervjupersons integritet. Her spiller forskerens håndverksmessige dyktighet en rolle, hvordan forskeren møter og ser den intervjuede på en ivaretakende måte. Videre vil jeg beskrive noen forskningsetiske og metodiske utfordringer ved det kvalitative intervjuet.

Utvalget av informanter i kvalitativ forskning er ofte konsentrert om noen informasjonsrike personer, som gjør deltakerne i forskningsprosjektet mer utsatt for gjenkjenning.

Spørsmål om anonymitet, personidentifisering og konfidensialitet er forhold som inngår forskningsprosjektets etiske overveielser, både før under og etter avsluttet prosjekt. Jeg har bevisst valgt å ikke inkludere informasjon om mine informaners arbeidserfaring, som fort kan medføre en gjenkjennbar kontekst, selv om denne informasjonen kan være nyttig, når det kommer til sosialarbeidernes grunnlag for besvarelse. Kanskje jeg kunne drøftet ulike sider ved deres besvarelse, med tanke på deres tidligere og relevante arbeidserfaring.

Siden Norge er et lite land og fagmiljøene små vil enkeltpersoner lettere kunne identifiseres sammenholdt med mer folkerike land. For eksempel ved at en beskriver noen aspekter og karaktertrekk kan opplysningene samlet spores tilbake til en gruppe eller en person.

Anonymiteten trues ved språklige formuleringer, stedsangivelser og personlige trekk (Dalen, 2011). En risiko ved bekvemmelighetsutvalg, er at mine informanter stammer fra det samme geografiske området. Samt vil personer i informantens omverden lettere gjenkjenne egenskaper og personlige formuleringer. Her sto jeg ovenfor noen dilemma, hvilke skildringer skulle jeg inkludere i prosjektrapporten/masteroppgaven eller ikke? Det er samtidig viktig å bevare meningsinnholdet i det som er blitt sagt. Et eksempel er hvordan en av mine informanter refererte til erfaringsrik informasjon fra en eldre lokal hendelse, som jeg ikke hadde utgangspunkt for å gjenkjenne, men eldre mennesker i 50 årene kanskje lettere ville. Jeg valgte å ikke inkludere denne informasjonen.

Underveis i forskningsprosessen forsøkte jeg å lete etter slike avtrykk, med avtrykk mener jeg gjenkjennbare opplysninger. Forskeren må tenke grundig gjennom intensjonen ved et forskningsprosjekt, og muligheten for ringvirkninger som kan oppstå i kjølvannet av

prosjektet (Dalen, 2011). I mine funn nevner jeg et sykehus, det vil være lett å anta, - siden jeg er student ved Universitetet i Agder at det er sykehuset i Kristiansand det gjelder. I dette tilfellet var det ikke Sørlandet Sykehus som ble nevnt i mitt informantsitat. Jeg spurte og fikk da svar at historien stammet fra et annet sykehus i Norge. Jeg har derfor valgt å inkludere denne fortellingen, på bakgrunn av dens forsoningsinnsikt.

Når en skal gjennomføre et intervju kan det oppstå situasjoner som forskeren ikke er forberedt på. Samspillet mellom forsker og intervjuer kan fremkalle følelser av både god og vond art. Det kvalitative intervjuet oppfordrer intervjupersonene til å beskrive så nøyaktig som mulig det de opplever og føler (Kvale og Brinkmann, 2009, s.49).

Som forsker må en være i stand til å håndtere følelser som skulle dukke opp underveis. I hvilken grad informantene føler seg vel kan være (u)tvetydig. Intensjonen er aldri å overskride informantens personlige grenser, men enkelte spørsmål vil likevel kunne oppfattes som påtrengende. Informantenes sårbarhet er grunnlag for forskningsetiske vurderinger. Disse forholdene kan være vanskelig å regulere, intervjupersonen fremstår tilsynelatende trygg og komfortabel med situasjonen, men summen av det hele - interaksjonen med forsker, spørsmål og minner som dukker opp kan få en belastende effekt.

Som forsker må en være observant for ubehag, og som Jette Fog (1994) understreker så må forskeren være sensitiv ovenfor egen adferd. En menneskelig forutsetning er at man som person både er den samme, og forskjellig i møte med ulike mennesker. Du er lik, samtidig ulik i møte med individer. I samtale med to ulike informanter påtok jeg meg to ganske ulike roller. En av informantene brukte lenger tid til å reflektere og filosofere rundt intervju spørsmålene. I dette scenarioet ble også jeg som intervjuer mer tilbaketrukket, og filosoferende. I et annet tilfelle var informantene «rett på sak», gav konkrete svar og gikk lite rundt grøten. Slik ble også jeg som intervjuer mer konkret i mine formuleringer. Når informantene ble rørt, ble jeg rørt, når informantene var konkrete ble jeg konkret. Jeg handlet automatisk på de samme følelsene, slik ble jeg også å opptre noe ulikt i mine intervju.

Fog (1994) beskriver videre at det samtidig blir feil å opptre likt ovenfor alle mennesker, i alle situasjoner. Å konsekvent opptre likt i frykt for å neglisjere det andre mennesket. Her finnes det et spenningsfelt. I den mellommenneskelige interaksjonen agerer og påvirker partene hverandre. Kvale og Brinkmann (2009) forteller at samspillet mellom intervjuer og den som intervjues kan virke angstprovoserende og utløse forsvarsmekanismer hos begge parter. Interessen fra forsker kan virke bekreftende og forløsende, samtidig påtrengende og krenkende. Forskeren må være i stand til å lese situasjonen, og behandle den mellommenneskelige dynamikken deretter.

Det er vanskelig å påvise etiske krenkelser ved samfunnsvitenskapelig forskning, og historien tilsier at hensyn ikke alltid tas. Noen reaksjoner kan komme i kjølvannet av samtalen, og forskeren kan klø seg i hode? Hva var den triggende faktoren? Det trenger ikke være noe konkret som ble sagt, men den totale påkjeningen. I et av mine intervju var det en konkret situasjon jeg har reflektert over i ettertid. Informanten trakk noen paralleller fra eget liv inn i dialogen om forsoning. Jeg kunne merke at vedkommende ble berørt av dialogen. Den følelsesmessige involveringen virket kontrollert, og fin i den forstand at jeg opplevde åpenheten som intensjonell. Likevel kan jeg spørre meg selv «ønsket informanten å dele denne opplysningen»? Eller var det en reaksjon på dialogen vi var i – et behov for å forklare hvorfor tårene presset litt ekstra på.

Under mine intervju bestemte jeg tema, spørsmål, og hvilke oppfølgingsspørsmål jeg ønsket å stille. Man kan derfor argumentere for at forskeren til en viss grad produserer dataen. Ytre faktorer som tretthet, sult og stress påvirker dagsformen, hos både intervjuer og den som intervjues. I et av mine intervju ventet jeg en god stund på informanten. Min informant hadde vært i et møte på slutten av arbeidsdagen, og ble derfor noe sen til intervjuet. Som skapte en usikker i meg, jeg visste ikke om jeg befant meg på feil sted, eller om min informant hadde glemt intervjuet. På venteværelse spurte jeg meg selv «har det skjedd en kommunikasjonssvikt?» Da informanten dukket opp, ble intervjuet noe preget av min indre uro. Intervjuet utspilte seg på slutten av arbeidsdagen, og i mitt forsøk på å vise hensyn ble jeg som intervjuer kortere og mer konsis i mine formuleringer. Det ble også noe vanskeligere å regulere bruken av ledende spørsmål, som kan påvirke intervjuresultatene.

Virkningen av ledende spørsmål er ifølge Kvale og Brinkmann (2009) et av de spørsmålene som oftest stilles i møte med intervjustudier. Ledende spørsmål er en spørreteknikk som vi bevisst og ubevisst bruker i dagligtalen. I Intervjusituasjonen vil en enkelt kunne stille spørsmål som «syntes du at», «opplever du at», «tenker du at?». Denne formen for utspørring vil kunne lede informanten i retningen av et gitt svar. Mennesker er lett påvirkelige, og slike spørsmål vil kunne skape tvil rundt svarenes validitet. Samtidig beskriver Kvale og Brinkmann (2009) at bruken av ledende spørsmål kan være et virkemiddel, som for eksempel ved at en gjennomgående sjekker svarenes troverdighet og for å bekrefte intervjuerens fortolkning.

Kvale og Brinkmann (2009) mener at en må merke seg at det ikke kun er spørsmålene som kan virke ledende, men også kroppsspråket. Forskerens respons på tidligere svar kan legge føringer for hvordan intervjuet utarter videre. For eksempel ved at forskeren kroppslige uttrykk forsterker eller nedtoner informantens svar. Dette er en hårfin balanse da noen ledende spørsmål kan være nødvendige. Som bringer meg videre til mitt neste avsnitt om troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet.

Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet

Kunnskap er noe som skapes og anvendes forskjellig i ulike miljøer. Innen samfunnsvitenskapelig forskning er veien til kunnskap mye omdiskutert. Enkelte kritikere hevder at problemet med kvalitativ forskning er dens begrensning i det å skille god forskning fra mindre god forskning (Ryen, 2017). Ringdal (2018) mener at selv om reliabilitet, validitet og generaliserbarhet i statistisk forstand er uaktuelle i kvalitative data, er de likevel noe nyttige. Overførbarhet - at funnene i en kvalitativ undersøkelse kan gjelde utover seg selv, er en forutsetning for all kunnskap som skal kunne deles (Malterud, 2017).

Kunnskap er betinget de oppfatninger, miljøer og kulturelle kontekster den opptrer i. For eksempel forståelsen av forsoning, som er historisk og kulturelt betinget. Forsoning kan for noen bety en konfliktløsende prosess, relasjonell opprettelse, forsoning og tilgivelse, aksept eller indre legedom. Derfor er generaliserbarhet et problematisk begrep når en skal undersøke sosiale og dynamiske forhold.

I kvalitativ forskning foretrekkes begrepene troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet fremfor validitet, reliabilitet og generaliserbarhet for å si noe om kvaliteten på forskningen. Videre beskriver jeg noen kriterier for hvordan kvalitativt arbeid kan vurderes.

Troverdighet (Validitet)

Et av de første stegene i «kvalitetskontrollen» er kravet om troverdighet, som jeg har valgt å kalle det. I følge Malterud (2017) er det sjeldent vi kan svare ja/nei på spørsmål om funn er sanne. Det vi derimot kan spørre er HVA metoden og materialet har mulighet til å si noe om. Feltet og konteksten kunnskapen er innhentet fra vil alltid være med å bestemme kunnskapens rekkevidde i tid og rom (Malterud, 2017, s.23). Spørsmål om validitet dreier seg om hva funnene er sant om, og om metoden vi benytter for å innhente kunnskapen.

*«Det handler om hvorvidt vi har vendt våre undersøkelsesinstrument i riktig retning i forhold til det vi skulle se på, eller om vi har gjort den grunnleggende feilen at vi har stilt opp kameraet vårt østvendt for å fotografere solnedgangen»
(Malterud 2017 s.24).*

Det dreier seg om undersøkelsen og de metodiske grepene faktisk undersøker det som vi satt oss som mål å undersøke. Validitet dreier seg om det verktøy du benytter og om metoden og referanserammene egner seg til å gi gyldige svar på forskningsspørsmålene (Malterud, 2017). Mitt prosjektets problemstilling gav retning for de svarene jeg fikk, det er derfor viktig å tydeliggjøre og erkjenne hvilken virkning spørsmålet har. På denne måten vil leseren kunne vurdere funnenes validitet igjennom innsikt i forskningsspørsmålets betydning for funnene (Kvale og Brinkmann, 2009). Jette Fog (1994) beskriver kravet om troverdighet som en vurdering av forholdet mellom utsagnene, beskrivelsene og analysen og det i verden som vi observerer, beskriver og begrepsliggjør. Forskerens arbeid med det empiriske materialet skal sikre en sammenheng og konsistens i analysen. Samtidig sikre samsvar med andre analyser eller forskningsresultater (Fog, 1994 s. 163-164).

Bekreftbarhet

Jette Fog (1994) beskriver noen overveielser for å øke bekreftbarhet, blant annet ved å få innblikk i hvordan forskeren har arbeidet med det konkrete materialet. Det vil si å gjøre rede for bruken av lydopptak, notater og utskrifter fra intervjusituasjonen og lytting til opptak av intervjuene. Forskeren undersøker sitt eget arbeid og gjengir det om er blitt gjort. Forskeren må undersøke om intervjuprosessen så vel som arbeidet med lydopptakene og transkribering er pålitelig nok. Alt dette krever en kontinuerlig selvransakelse, hvor forskeren undersøker sine egne fordommer og følelser i forbindelse med intervju og analyse. Jette Fog beskriver dette som å klargjøre og inkludere følelsene og fordommene som de produksjonsbetingelsene de er. Når forskeren eksplisitt beskriver de faktorer som har fått påvirkning på valg og handlemåte, vil leseren få bedre mulighet til å bedømme påliteligheten eller bekreftbarheten som jeg kaller det (Jette Fog, 1993, s.162-163).

Overførbarhet

Forskningsprosjektets overførbarhet omhandler i hvilken grad funnene ved forskningsprosjektet gjelder utover seg selv. Malterud (2017) beskriver overførbarhet som hensiktsmessig i den forstand at den anviser grenser og betingelser for hvordan funnene kan være til nytte og interesse for andre i ulike sammenhenger. Forskeren arbeider for å styrke overførbarheten, og rekkevidden til prosjektet. Likevel kan vi ikke påstå at overførbarheten til populasjonen er lik som ved et epistemologisk design, forskningen har helt andre forutsetninger og søker ikke å kvantifisere kunnskap. Overførbarheten dreier seg om funnene gir mening utover seg selv. Malterud (2017) beskriver det som «aha» effekten, at mennesker kan få større innsikt i noe eget på bakgrunn av det gjennomførte arbeidet.

Om analysen av mitt materiale

Her beskriver jeg hvordan har gått frem for å analysere intervjuene mine. Det vil si at jeg tar for meg transkriberingsprosessen, notater etter intervjuene og tematisk analyse som er min valgte analysemetode.

Umiddelbare notater

I etterkant av hvert intervju noterte jeg ned umiddelbare tanker og inntrykkene fra møtet med informantene. Eksempler på dette kunne være tanker som dukket opp hos meg, ting jeg tenkte jeg hadde glemt eller kunne utdypet mer der og da. Samt tanker til mitt neste intervju, refleksjoner rundt min egen rolle som intervjuer, og hvordan jeg implisitt kunne påvirket funnene for eksempel ved bruken av ledende spørsmål. De umiddelbare notatene inneholdt også kategorier eller temaer som dukket opp i intervjuet, som jeg la merke til. I analyseprosessen og kategoriseringen av datamaterialet mitt, kunne jeg dermed se mine ferdigstilte kategorier, i lys av mine intuitive kategorier og temaer etter endt intervju. Slik kunne jeg ta et blikk på min forforståelse, før den systematiske kategoriseringen av datamaterialet. Transkriberingsprosessen ble påbegynt samme uke som intervjuet fant sted.

Transkriberingsprosess

Under mine intervju arbeidet jeg parallelt med å skrive ut opptak fra foregående intervju. Transkribering dreier seg om å klargjøre intervjumaterialet for analyse, fra tale til skriftlig tekst (Kvale og Brinkmann 2009). Målet var å transkribere hvert intervju før jeg gjennomførte neste, jeg oppdaget fort at transkriberingsprosessen var mer omfattende enn først antatt. For å holde en viss struktur arbeidet jeg med et intervju av gangen.

Jeg ønsket å gjengi intervjuene i sin ordrette form, med alt av lyder, pauser, latter, muntlig uttrykk som «ehh», «mm», «aha», kremting og annen lyd. Arbeidet med å skrive ut opptakene var omfattende, og valget om å gjengi intervjuet i sin helhet kunne til noen tider være frustrerende. Det muntlige språket inneholder uttrykk og usammenhengende setninger som utenfor kontekst var vanskelig å forstå. Når jeg lyttet til opptakene var sammenhengen forståelig, men på papiret fremsto setningene noe uklare. Av denne grunn skrev jeg ned noen notater og referanser for meg selv, noen røde tråder. Det finnes flere fordeler med å transkribere intervjuene selv, blant annet at man ved å lytte intensivt blir godt kjent med materialet. Jeg skrev ned noen tanker som oppsto underveis. Samtidig fikk jeg mulighet til

å vurdere min egen rolle som intervjuer. Jeg gjorde meg noen tanker om mitt samspill med intervjupersonene, og hvorvidt spørsmålene jeg stilte kunne virke ledende.

Når jeg skulle transkribere intervjuene benyttet jeg meg av headsett, hvor jeg spilte av innholdet i mindre sekvenser. Jeg ønsket å gjengi så spesifikt som mulig det som ble sagt, i den konteksten det ble sagt i. Dette gjorde jeg bevisst for å være tro mot den opprinnelige meningen utsagnene ble tilegnet. Noen av intervjuene var lettere å transkribere fordi informanten snakket saktere, og benyttet flere pauser for å reflektere over spørsmålene. Dette resulterte i velformulerte, ferdigstilte setninger.

I andre tilfeller hadde informanten en friere flyt, og du følte nærmest du ble invitert inn i tankeprosessen, med en del ufullstendige setninger, stopp og pauser midt i en setning. Det finnes fordeler og ulemper ved begge tilfellene, den førstnevnte er langt mer overkommelig å transkribere, samtidig strukturert og lett å forstå. Ulempen er at svarene kan virke noe polerte, og profesjonelle. I det andre tilfellet krevde transkriberingen lenger tid, setningene var rotete og uklare, som gjorde at jeg måtte spille av sekvensene opptil flere ganger. Fordelen var at jeg ble invitert inn i en åpen, verbal form for tankeprosess. Jeg fikk tilgang til ufiltrerte refleksjoner og tankeprosesser. Jeg brukte tegnsetting bevisst der hvor det gav mening. Noen av setningene og besvarelsene var lange, og man kunne tenke at de var utenfor temaet og lite relevante. I flere tilfeller tillot jeg informanten å tale noenlunde fritt. I ettertid ble det tydelig for meg at når informanten fikk «vandre i tankene» bidro det til flere interessante refleksjoner og innspill.

Tematisk analyse

Jeg har valgt en tematisk analyse av mine kvalitative data, med inspirasjon fra Malterud (2017) systematisk tekstkondensering (SCT). I forbindelse med transkriberingsprosessen ble jeg kjent med materialet og jeg søkte å få et *helhetsbilde*. Deretter vurderte jeg *mulige temaer* i sosialarbeideres erfaringer og forståelse av forsoning i sosialt arbeid. Dette gjorde jeg ved å skrive ned enkelte temaer som var gjengangere i de ulike samtalene i etterkant av gjennomlesningen. Malterud (2017) beskriver helhetsforståelsen som viktigere enn detaljene i «bli kjent» fasen. Forforståelsen og mitt teoretiske rammeverk forsøkte jeg å legge til side, jfr mitt fenomenologiske ståsted. Med bakgrunn i dette søket jeg å stille meg åpen for de inntrykkene som materialet formidlet (Malterud, 2017). Tro til fenomenologien forsøkte jeg å gripe, så gjennomgående som mulig informantenes subjektive forståelse.

I mitt prosjekt skrev jeg ned noen inntrykk under transkriberingsprosessen, og ventet å «holde igjen» med overordnede tema til etter gjennomlesning av teksten slik Malterud (2017) anbefaler. Som nevnt skrev jeg notater underveis og søkte så langt det var mulig å motstå trangen til å systematisere/kategorisere. Deretter skrev jeg ned en liste med foreløpige temaer som intuitivt fanget min oppmerksomhet (Malterud, 2017).

Disse temaene var ikke resultater eller kategorier. Temaene var ikke undergitt en systematisk refleksjon og tolkning enda, de fungerte mer som noe intuitivt. Kodingen dreide seg om å organisere det materialet som jeg ønsket å studere nærmere. Jeg gjennomgikk deretter en prosess hvor jeg drøftet temaene, og deres mening, og hvordan disse temaene kan belyse problemstillingen min. Temaene ble drøftet med min veileder.

Tematisk analyse tar utgangspunkt i at man leter etter temaer eller kategorier i dataene, som har visse fellestrekk (Miles og Huberman, 1994). Deretter kom jeg frem til 3 reviderte foreløpige temaer som dannet grunnlaget for kodegruppene i analysetrinnet (Malterud, s.101, 2017). Deretter gikk jeg grundig gjennom teksten min, og markerte de meningsbærende enhetene, slik påbegynte jeg systematiseringen, kodingen.

Disse kodene ble noe justert underveis, slik at jeg skulle unngå at kodene ble for like i sitt uttrykk. I min presentasjon av analyser seg jeg at hovedtemaene mine er ganske åpne, som også gjør at innholdet i hver kode kan oppfattes noe flytende, og av noe lik karakter. Dette ser jeg som en svakhet ved min presentasjon.

I kodingsprosessen så jeg etter detaljer ved dataene, som skulle kategoriseres ved ulike fellestrekk. Kodingens formål er å få frem noen viktige aspekt ved dataene, som jeg videre kategoriserte ved hjelp av tre hovedtema: *Sosialarbeideres møte med forsoning, forsoningens ringvirkninger og sosialarbeideres forståelse av forsoning*. I denne prosessen måtte jeg ta stilling til mine egne ord og meninger, som kan komme til uttrykk i prosessen. Denne prosessen var ment for å gi leseren en innsikt og tillit til fortolkningen. Det er meningen at den sammensatte teksten skal gi et riktig uttrykk for det informantene har delt i sine intervju (Malterud, 2017). Det er derfor viktig å tydeliggjøre at den analytiske teksten formidler fellestrekk fra flere historier. Jeg har undersøkt disse fortellingene oppimot den originale sammenhengen, for å lete etter motstridende utsagn. Slik Malterud (2017) beskriver er det viktig å lete etter motsetninger i den originale dataen. Jeg poengterer at det

er jeg som har sortert datamaterialet i kategoriene, og at innholdet gjengis med korte avsnitt og sitater, med noen justeringer ved hjelp av mine ord. For eksempel kan det være at jeg har fjernet et «kremt» eller en ufullstendig setning. Jeg har forsøkt så godt det lar seg gjøre å formidle det mine informanter har delt, tro til deres originale fortelling. Har sett meg nødt til å endre noen elementer til deres fortelling med hensyn til personvern og anonymisering.

I noen tilfeller ble det vanskelig å skille mellom min analyse av mine informanters subjektive forståelse og hva som var analyse av deres case eller fortelling. Først og fremst er min interesse sosialarbeidernes erfaringer og forståelser av forsoning i sosialt arbeid, som jeg var ute etter, deres livsverdenen (jrf. mitt fenomenologiske ståsted). I noen tilfeller opplevdes det derimot naturlig å drøfte deres case eller forsoningsmøte noe ytterligere, jeg vil her spesifisere at sosialarbeidernes fortelling springer ut fra deres erfaring og forståelse (deres livsverdenen). Jeg vil likevel poengtere at i denne prosessen måtte jeg veie for og imot, hva som skulle drøftes og inkluderes i min presentasjon.

Etiske betraktninger

Jeg har valgt å strukturere de etiske utfordringene langs tre dimensjoner: 1) samtykke og frivillighet, 2) personvern og konfidensialitet, 3) mulige mén og ubehag. Det finnes etiske retningslinjer for all vitenskapelig virksomhet. Selv om det kan være vanskelig å påvise skadevirkning av samfunnsvitenskapelig forskning, fristilles ikke samfunnsvitenskapen i sitt etiske ansvar. Kontakten mellom forsker og informant gjør at det stilles spesielle krav til forskerens etiske ansvar (Thagaard, 2006).

Samtykke og frivillighet

Samtykke er en forutsetning for ethvert forskningsprosjekt hvor mennesker er involvert. Forskning på individer eller grupper krever informert og fritt samtykke. Det innebærer at samtykke bygger på «fri vilje». Samtykke til deltakelse skal ikke skje under pressede forhold, informantene skal være godt informert om prosjektet og hva det innebærer å delta i prosjektet. «Disse forutsetningene bygger på respekt for individers råderett over eget liv, og kontroll over opplysninger om seg selv som deles med andre (Thagaard, 2006, s.23). De nasjonale forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, jus og teologi sier blant annet at:

«Kravet om samtykke skal forebygge krenkninger av personlig integritet og sikre forskningsdeltakernes frihet og selvbestemmelse. Samtykket skal være basert på informasjon om prosjektets formål, metode, risiko, mulig ubehag og andre konsekvenser som kan ha betydning for deltakerne.» (NESH, 2016, s.14)

Deltakerne i undersøkelsen har rett til å vite forskningsprosjektets form og formål. Det vil si hva dataen skal brukes til, og hvordan dataen skal formidles og publiseres. I forkant av intervjuene opplyste jeg om prosjektet, og dens formål over telefon. I den forbindelse sendte jeg ut et informasjonsskriv med samtykkeerklæring som deltakerne signerte i forkant av intervjuet. For å sikre at deltakerne var godt informert satt jeg av noen minutter i begynnelsen av intervjuet, hvor jeg gikk gjennom hovedtrekkene ved informasjonsskrivet. Her fikk deltakerne mulighet til å stille spørsmål.

Fritt samtykke innebærer at deltakelsen bygger på frivillighet. At samtykke gjøres av fri vilje uten press fra ytre omstendigheter. Handlefriheten kan blant annet påvirkes av ulike faktorer, som forskerens tilstedeværelse. Det kan dreie seg om forventninger fra omgivelser, eller autoritetspersoner som er involvert i prosjektet. Ellers kan samtykke forekomme ved at en oppnår en form for betaling eller belønning (NESH, 2016). Her har jeg nevnt noen situasjoner som kan påvirke ens frie vilje, ved slike tilfeller vil en også kunne stille spørsmål ved dataen. Frivillig samtykke handler også om evnen til å gi samtykke, det vil si hvorvidt et menneske er innforstått med hva det innebærer å delta. For å gi noen eksempler vil barn, utviklingshemmede, mennesker med psykiske lidelser kunne ha manglende eller redusert samtykkekompetanse (NESH, 2016).

Personvern og konfidensialitet

Ethvert menneske har krav til å verne om sitt privatliv, og sine personopplysninger. Personvern er ment for å beskytte enkeltindividers rett til privatliv, selvbestemmelse og selvutfoldelse. Det dreier seg om å ha kontroll over og kunne bestemme over sine egne personopplysninger, hvilke opplysninger andre har kjennskap til, og hva de brukes til (Regjeringen, 2019). Det forskningsetiske kravet om konfidensialitet er ment for å beskytte deltakernes personvern. Konfidensialitet dreier seg om å behandle informasjon om personlige forhold på et konfidensielt og fortrolig vis. Det dreier seg om av-identifisering av opplysninger, og anonymisering ved publisering og formidling av forskningsmaterialet (NESH, 2016, s.16). I presentasjonen av mine funn, har jeg valgt å gi mine informanter

fiktive navn: Hanne, Maria, Sara, Emilie, Rune og Erik. Dette skal også styrke anonymiseringen og beskytte deres personvern. Mitt prosjekt forutsetter at jeg behandler personopplysninger i tråd med NSD sitt personvernombud for universitets- og høyskolesektoren i Norge. Godkjenning fra NSD følger som vedlegg til oppgaven.

Som forsker har jeg et ansvar om å ivareta mine informanternes konfidensialitet, og siden mine informanter har taushetsplikt reiser det noen etiske og moralske overveielser utover den enkelte som intervjues. Som «oppgir informanten informasjon om sin klient som strider med taushetsplikten?» «Er informasjonen i fortellingen anonymisert, eller kan personen eller situasjonen informanten forteller om identifiseres?»

I mitt valg av analysemetode har jeg tatt noen aktive grep for å ikke fortellingen på en slik måte, at de gjenkjennbare faktorene anonymiseres ytterligere. Jeg har en viss tillit til mine informanter i deres fortelling, - at de ikke deler noe som strider med deres taushetsplikt. Jeg har likevel valgt å endre enkelte elementer ved deres fortelling for å sikre ytterligere anonymitet. Som fører meg til mitt neste avsnitt, om mulige mén og ubehag.

Mulige mén og ubehag

I min presentasjon av funn har jeg som nevnt valgt å endre enkelte elementer ved fortellingene. Et mulig etisk aspekt vil være, at informantene ikke kjenner seg igjen i den fortelling jeg har delt, eller min tolkning av den fortelling. Det finnes også fordeler med å gjøre det slik, med tanke på anonymisering. Det er likevel ikke uten problem, for informantene skal kunne lese teksten og kjenne seg igjen i de meningsbærende enhetene jeg har valgt å inkludere fra deres fortelling. Som nevnt over er det mange hensyn og vurderinger som skal gjøres ved formidling av forskningsmaterialet. Når jeg justerer fortellingene noe, kan man også stille spørsmål ved forskningens troverdighet.

I mitt tilfelle må jeg ta hensyn til mine informanternes taushetsplikt. Min vurdering er at personvernet, konfidensialiteten til mine informanter og deres klienter krever ytterligere anonymisering. Konsekvensen av dette vil være at mine informanter kan ha problemer med å gjenkjenne deres historier, og dens mening i min presentasjon, og ved min tolkning. Jeg har her forsøkt å være redelig i mitt arbeid, denne vurderingen er gjort som forebyggende for eventuell skadevirkning. Et etisk dilemma knyttet denne situasjonen, slik

jeg forstår (Thagaard, 2006). Er at fortellingene i analysen ikke representerer informantenes forståelse av situasjonen, men heller forskerens fortolkning av informantens forståelse.

Kvale og Brinkmann (2009) sier at man må ta hensyn til potensielle skader deltakelsen i intervjuet kan medføre. Skulle noen av mine informanter oppgi informasjon som strider med deres taushetsplikt, har jeg som forsker også et ansvar om å beskytte mine informanter og deres klienter fra følgende konsekvenser. Kvale og Brinkmann (2009) forteller at åpenhet og intimitet i intervjuet kan føre til at deltakerne oppgir informasjon, som de ellers ikke ville oppgitt. Når mine informanter viser begeistring under intervjuet, og over egne fortellinger og refleksjoner, kan det i verste fall medføre glipp. Mine informanternes rett til privatliv gjelder også utover dem selv. Det gjelder deres klienters rett til privatliv. Skulle identifiserbar informasjon offentliggjøres, kan det få store konsekvenser for dem selv, men også for deres klienter. Det er derfor et etisk dilemma å undersøke slike fortellinger. Dette var noe en av mine informanter måtte forsikre seg om. Min informant Maria, sa at hennes forsoningserfaring ble anonymisert i hennes gjenfortelling, som også kunne prege fortellingens fylde og forsoningsinnsikt noe.

KAPITTEL 5

SOSIALARBEIDERES ERFARING OG FORSTÅELSE AV FORSONING

– Presentasjon, tolkning og drøftning av funn

Dette kapittelet tar for seg 6 sosialarbeidere og deres erfaringer og forståelser i møte med forsoning i det sosiale arbeidet. De ulike sosialarbeiderne har som nevnt i kapittel 4 arbeidserfaring fra forskjellige velferdstjenester og brukergrupper med noe ulikt fokusområde. De empiriske analysene tar utgangspunkt i den teori som er presentert i kapittel 3. Slik mitt fenomenologiske ståsted uttrykker er mine informanters subjektive erfaringer (fra deres livsverden) grunnlaget for gyldig kunnskap (Malterud, 2017).

For å belyse problemstillingen «*Hvilke erfaringer har hatt betydning for sosialarbeideres forståelse av forsoning*» kategoriseres funnene i tre overordnede temaer:

- **Sosialarbeideres møte med forsoning**
- **Forsoningens ringvirkninger**
- **Sosialarbeideres forståelse av forsoning**

Leserveiledning

For at leseren skal se sammenhenger og nyanser mellom intervjuene presenteres funnene tematisk, som er ment for å tydeliggjøre oppgavens «røde tråd». Samt er det en fordel at intervjuene ikke presenteres i sitt fulle omfang med hensyn til gjenkjenning, personvern og anonymisering. Jeg bruker fiktive navn på informantene, som hjelper leseren til å se sammenhengene imellom dataene, analysen og min fortolkning. Dette gjør jeg for at leseren skal gjenkjenne hva som er intervju, og hva som er mine utlegninger om disse. Ved å benevne informantene med navn ser og leseren i hvilken grad jeg anvender alle informantene, og/eller anvender noen mer enn andre.

Kapittelet innledes med å presentere sosialarbeidernes første beskrivelse av forsoning. Deretter tar jeg for meg det første overordnede temaet: ***Sosialarbeideres møte med forsoning***. Deretter mitt andre tema: ***Forsoningens ringvirkninger***. Deretter avslutte med: ***Sosialarbeideres forståelse av forsoning***. Masteravhandlingen rundes av med en oppsummering av funn, resultater og svar på problemstilling i kapittel 6.

Informantenes første beskrivelse av forsoning

«Når du hører ordet forsoning, hva tenker du på da?» var et av spørsmålene jeg stilte mine informanter. Et tilsynelatende enkelt spørsmål, men med mange mulige svar. Som nettopp var det jeg fikk, - mange mulige svar. «*Forsoning ja ...*» svaret ble oftest etterfulgt av et «*hmm*», eller et «*jah*», - omsider et «*det går vel litt an på hva man legger i forsoning det*».

«*Forsoning ja, det kan være avgjørende for et godt liv*», sa en av sosialarbeiderne. En annen snakket om forsoning ved utroskap som en forståelse av «*dette er noe vi må gjøre for barna*», en annen snakket om forsoning som «*å komme til rette ved hendelsen*», eller at man «*forsoner seg med den andre som har sveket*». Forsoning som «*å gå videre*». Flere skisserte forsoning som «*å godta at man ikke kan forandre det som har skjedd*». «*Forsoning er en lang prosess hvor man bygger opp tillit igjen*» sa en annen. Noen var kjappe til å problematisere begrepet «*Er det rett, og skal man alltid forsones? Flere knyttet forsoningsbegrepet til det å tilgi. Eller forsoning som konfliktløsning «forsoning er å legge ned stridsøksa». Forsoning som «å kapitulere», eller forsoning som en «helende kraft*».

Noen referer til forsoning som gjenopprettende og relasjonell (Worthington, 2006).

Andre beskriver forsoning noe mer lik den indre og refleksive forsoningen (Leer-Salvesen, 2009). Gjenoppretting av tillit er et element ved forsoning, samt hvordan forsoning gjør seg gjeldende i konflikter og ved konflikthåndtering (Hermstad, 2019).

Jeg har valgt noen sitat som jeg tolker har et generelt uttrykk og som framkom gjentatte ganger tidlig i intervjufase. Enkelte fellestrekk kan sees ved disse utsagnene, at de fleste sosialarbeiderne knytter forsoningsbegrepet til noe moralsk. At forsoning har en moralsk verdi utover en selv. Forsoning som: Avgjørende for et godt liv, - noe man må for barna, - for å komme til rette, - eksempelvis etter svik, - å godta livet som det ble, - forsoning som å bygge opp tillit, - forsoning som noe etisk: er det rett, og skal man alltid? - Forsoning som å kapitulere eller forsoning som en helende kraft.

De ovennevnte beskrivelsene gjengir noen av sosialarbeidernes intuitive svar. Først vil jeg ta for meg sosialarbeidernes møte med forsoning, så utsagn rundt forsoningens ringvirkninger. Avslutningsvis vil jeg tolke og diskutere deres forståelse av forsoning.

Sosialarbeideres møte med forsoning

Jeg vil i et kortfattet avsnitt gjengi noen av fortellingene sosialarbeiderne delte under sine intervju. Noen av disse har likhetstrekk med andre, og presenteres som en generell fortelling. Da har jeg valgt en representativ fortelling for flere som fremstår like. Samtidig vil andre fortellinger være enkeltstående fortellinger som jeg likevel har valgt å inkludere i presentasjonen på bakgrunn av materialets fylde og forsoningsinnsikt. For å bevare anonymitet har jeg valgt å ikke skille mellom de fortellingene som er mer generelle og de mer enkeltstående. Jeg har som nevnt valgt å gi mine informanter fiktive navn. Slik vil en kunne se hvem som har sagt hva – eller om jeg bruker noen av informantene mer enn andre.

Konflikt ved foreldreskap

Det er ikke uvanlig at foreldre som opplever samlivsbrudd syntes det er krevende å enes rundt barnefordeling. Foreldrerelasjoner kan ofte være preget av gjensidig beskyldninger, sorg og konflikt (Hagen og Rønbeck, 2013). I dette avsnittet skal vi se et utdrag fra sosialarbeideren Hanne sitt møte med forsoning, hvor hun forteller at foreldrene fikk hjelp til å forsones ved å tilegne barneperspektivet til foreldrekonflikten.

Min informant Hanne fortalte:

«I vårt arbeid dreier konflikten seg ofte om barna, og fordelingen av samvær med barna. Vårt mål er å få barna ut av foreldrekonflikten. I disse sakene kan barn ha fremlegg for foreldrene sine, hvor de forteller foreldrene hvordan det oppleves når foreldrene krangler.

En gang var jeg vitne til en sak hvor barna i en tegning illustrerte konflikten for foreldrene sine. På tegningen var barna bundet sammen med en kjetting med hengelås på. Foreldrene sto og dro i hver sin arm og skrek «jeg vil ha barna mest». Så hadde disse barna et tips til foreldrene på hva de kunne gjøre for å låse opp kjettingen. Da foreldrene lyttet til barna, og hørte på rådene ble kjettingen låst opp. Da sto barna og strakk armene i været fordi foreldrene var blitt venner igjen. Disse foreldrene ble tydelig preget av tegningen, og klarte til slutt å komme til en forsoning. For det påvirker barna veldig mye når foreldre er i konflikt. De sto i krig disse barna, - de føler at de står i krig, og at det er de som er årsaken. Det påvirker hverdagen deres, deres psykiske helse for å bruke det begrepet, og livstrivsel.

Hanne forteller i sitt intervju at foreldrenes samlivsbrudd preges av sorg. En sorg som trolig kan være årsak til høykonflikten mellom foreldrene. Sorgen i at du ikke ville ha meg, og at du

iallfall ikke skal ha barna mer enn meg forteller Hanne. Foreldres samlivsbrudd kan for noen, barna, den ene eller begge foreldrene – oppleves som både en sorg og/eller en lettelse. Måten jeg forstår Hannes tolkning av situasjonen, er at foreldrene ved å se situasjonen fra barnets perspektiv, har fått hjelp til å slutte fred med hverandre (Worthington, 2006). Slik jeg tolker Hannes forståelse omdefinerer foreldrene situasjonen ved å tilegne ny informasjon: barneperspektivet på foreldretvisten, en omdefinierungsprosess har funnet sted (Levin og Trost, 2005). På samme måte som foreldres konflikt påvirket barna på en negativ måte, kan foreldrenes fredsslutning påvirke barna positivt. Hanne beskriver foreldrenes forsoning som godt for barnas psykiske velvære, og livstrivsel. Ut fra Hannes fortelling antar jeg at barna kan ha hatt en opplevelse av både relasjonell og indre forsoning. Som ifølge Leer-Salvesen (2009) kan redusere destruktive konsekvenser og atferdsmønstre, slik Hanne indikerer i sin fortelling. Denne tanken støttes av Piaget i Hicks (2001) som beskriver omgivelsene som interaksjon utspiller seg i som viktig for den enkeltes indre prosess og utvikling. I lys av denne forståelsen kan foreldrenes forsoning gi barna og dem selv en bedre forutsetning for livet videre. Et fredeligere hjem og miljø å vokse opp i.

I intervjuet forteller Hanne at barnets stemme fikk betydning for foreldrenes forsoning. Foreldrene hun forteller om, gikk i et gruppeforløp hvor de snakket om sin egen rolle i konflikten. Hanne sier *«for du kan aldri gjøre noe med den andre, du må jobbe med deg selv for å få til en forsoning, også kan den andre hjelpe deg i den prosessen.»* Hennes fortelling dreier seg om konfliktfylte foreldre, som ved å tilegne nye perspektiv på sin egen rolle i konflikten, har funnet måter å pleie og gjenopprette forholdet på. En viktig faktor ved Kelman (2008) sin teori om forsoning som identitetsendring er at partene i konflikten revurderer sin egen identitetsrolle nok til å kunne imøtekomme den andres identitetsrolle. Dette er lettere hvis den ene parten har anerkjent sin rolle i saken og avist deler av sin egen identitetsrolle i konflikten. At foreldrene i parforholdet tar ansvar for egen rolle i uenigheten som er oppstått dem imellom. Min tolkning er at Hanne beskriver en slik identitetsendring (Kelman, 2008).

Hanne forteller at identitet er tett knyttet til verdier, og at noen verdier, som det å være en ærlig person kan være vanskelig å fraskrive sitt eget identitetsbilde. Hun forteller at det kan være utfordrende å innrømme at man selv har opptrådd på uærlig vis. Spesielt når man tenker på seg selv som en sannferdig person. *«Det er en del av min identitet, jeg er et godt menneske»*, eksemplifiserer Hanne med et sitat.

Med utgangspunkt i Hannes tolkning ser vi hvordan partene i intervjusekvensen kommer hverandre nærere i det de gir avkall på deler av sin egen overbevisning av rett ferd og mulig stolthet ovenfor ens egen identitetsrolle. Jeg siterer Hanne «*Det er ikke helt meg, det var ikke helt meg som gjorde det som ble så feil. Likevel ser jeg at det var min handling, og mine ord, jeg kommer deg i møte og ber om tilgivelse*». Slik Hanne skisserer det her, opplever jeg Hanne beskrive spor av identitetsendring (Kelman, 2008), og kanskje et snev av tilgivelse? Worthington (2006) sier at vi kan finne snev av tilgivelse i interaksjon hvor de negative følelsene blir erstattet av gode følelser. Han beskriver det som å slå på en lysbryter i et mørkt rom, hvor relasjonelle problemer ikke ansees som truende, men heller utfordrende. Jo mer truende problemet virker desto mer distansert oppleves nærhet og det forsonte forholdet (Worthington, 2006). Min tolkning er at Hanne i møte med hennes forsoningserfaring peker på en slik forståelse av foreldrepårets relasjon som mindre truende. Hanne sin fortelling antyder at foreldrepåret har sluttet fred med hverandre. Hanne forstår det som godt, helende og reparerende for foreldrene, barna, ja hele familien deres.

Samtidig kan for mye informasjon og endring av egen identitetsrolle skape ubalanse (Hicks, 2001). Det kan handle om hvor dypt forankret rollen er i individets forståelse av «selvet» og «verden». Menneskets konstruksjon av virkeligheten skjer over tid, og ved å tilegne for mye informasjon kan det være vanskelig å opprettholde balansen i livet «ekvilibrium» (se kap 3). Ut fra Hannes forståelse av handlingsforløpet virker det som at balansen i livet ble styrket eller opprettholdt ved tilegnelsen av barnas perspektiv på foreldrekonflikten. Hanne sin forståelse av forsoningsmøte inneholder ingen indikasjon på en truet integritet. Slik (Hicks, 2001) beskriver, vil et individ, i ubalanse kunne oppleve en truet integritet, som kan komme til uttrykk i både fysiske og psykiske former, som sinne, frykt eller annen emosjonell respons. I sin fortelling beskriver Hanne at fredsslutning, og varme følelser preget forsoningsmøte.

Forsoning mellom gjerningsperson og utsatt

Det er urimelig å kreve at mennesker utsatt for store krenkelser, som seksuelle overgrep, skal forsones seg med sin overgriper. I noen tilfeller kan likevel et offer ha behov for et oppgjør med sin gjerningsperson. Hermstad (2019) forteller at et mulig oppgjør handler om et behov for å leve et menneskeverdig liv, min tolkning «å ta livet tilbake». I neste fortelling skal vi ta del i et forsoningsmøte erfart av sosialarbeideren Rune. Fortellingen tar utgangspunkt i Runes forståelse av forsoningsmøte mellom et overgrepsoffer og hennes overgriper. Jeg belyser Runes forståelser og refleksjoner, som jeg tolker og drøfter noe videre.

Min informant Rune fortalte:

Hvis jeg skal komme meg videre, må jeg treffe den personen som har forgrepet seg på meg sa den unge damen. Hun ønsket å arrangere et møte med sin gjerningsperson, som hadde sonet straff i fengsel. Overgrepshendelsen skjedde da jenta var liten. Nå fryktet hun å møte på han uforberedt. Han hadde sonet straff i forhold til samfunnet kan du si, men han hadde ikke gjort opp ordentlig med henne og det var det hun ønsket. Så arrangerte vi et møte. Han gjorde det eneste som var rett. Å si «det var min feil alt sammen og du skal ikke klandre deg selv for noe av det!» For det er ofte det som skjer, at barna klandrer seg selv for noe en voksen har gjort. Han tok på seg ansvaret fullt og helt, og sa «det var min feil ene og alene. Jeg har sonet i fengsel, men jeg vil be om unnskyldning ovenfor deg.» Han ba om unnskyldning, og den unge damen kunne fortsette forsoningsprosessen sin. Håpet er at hun kan leve et tilnærmet normalt liv. Han så hva dette hadde gjort med henne, - at hun hadde gått i terapi i mange år. Han visste noe om det, men så det veldig tydelig når hun fortalte det selv. Slike møter er tilrettelagte møter hvor vi fungerer som fasilitator for at partene skal kunne komme inn i en prosess. Vi har flere formøter hvor vi avklarer og lager trygge rammer for samspillet.

For å komme til rette med smerten ønsket den unge damen et oppgjør forteller Rune. Møtet mellom gjerningsperson og utsatt ble arrangert av Rune i samarbeid med offer, overgriper og andre personer. For å gi Runes forsoningsfortelling en kontekst navngir jeg hans to hovedpersoner med fiktive navn: Marita (overgrepsutsatt) og Petter (overgriper).

Slik Hermstad (2019) ser det har forsoning ingen reel plass i rettsprosessen, mer i form av en symbolsk betydning for rettferdig avklaring i skyldspørsmålet. Prosessen med å forsones kommer i etterkant av, eller på andre arenaer enn den rettslige. Runes fortelling kan være et slik eksempel (Hermstad, 2019). Slik jeg tolker Runes forståelse av forsoningsmøte, har Petter sonet straff med utgangspunkt i samfunnet. Jeg siterer Rune: «*Han hadde ikke gjort opp ordentlig med henne og det var det hun ønsket.* Min tolkning er at Rune forstår møtet som et viktig steg for begge parter i deres forsoningsreise. «*Det er ikke sikkert man ønsker å forsones seg med sin krenker, og det må være lov*» sier Rune. Hvis du er blitt utsatt for overgrep er det ikke sikkert du ønsker å forsones deg relasjonelt. Forsoning kan være en måte å bearbeide hendelsen på, en måte å bevare livsgnisten på selv uten det gjenopprettende aspektet. Rune forteller at forsoning i denne konteksten først og fremst dreier seg om relasjonen «Marita og Petter», og deres forsoningsbidrag.

Rune sin forståelse i forkant av forsoningsmøte er at Marita føler seg utrygg, og at Marita har behov for å gjenopprette en ødelagt tillit. En mulig mistillit ovenfor Petter, men også andre mennesker som følge av krenkelsen og tillitsbruddet hun ble utsatt for, slik Hermstad (2019) og Løgstrup (2010) beskriver.

For Marita kan det være godt å møte Petter, slik at hun kan gi slipp på frykten forteller Rune. Slik jeg forstår Runes tolkning strekker Marita ut en hånd i det hun tilbyr seg å treffe Petter. På et vis utleverer Marita seg selv i denne *fordringen*, - hun stiller seg i en sårbar posisjon. Hvor hun risikerer å bli avist. Heldigvis kommer Petter henne i møte og tar ansvar for sin overtredelse. Når Petter imøtekommer Maritas fordring er det et godt utgangspunkt for videre forsoningsarbeid for begge, slik Rune forstår det.

I sin forsoningsfortelling forteller Rune at Marita kan gå fra å være et offer, til å ikke være et offer, men en overlever. I sitt intervju uttrykker Rune en forståelse av møte som reparerende og identitetsendrende (Kelman, 2008). Rune forstår forsoningsmøtet først og fremst som relasjonelt, men at indre forsoning kan komme i en senere prosess, som følge av dette samspillet (Leer-Salvesen, 2009). Rune sin rolle i møte er å tilrettelegge for et trygt og godt samspill. *For at begge parter skal komme inn i en prosess*, sier Rune. Slik jeg tolker Runes forståelse av egen rolle, er hans rolle primært å tilrettelegge for et trygt samspill.

Rune beskriver forsoningsfortellingen som et viktig steg i bearbeidelse av hendelsen, smerten, sorgen og tapet av tid.

Hadde ikke fordringen blitt møtt av Petter ville selve fordringen oppfattes noe meningsløs og trolig gjort mer skade enn godt, - som et ekstra overgrep (Løgstrup, 2010 i Fredwall, 2018). Løgstrup (2010) beskriver denne fordringen som «*å ivareta det av den andres liv jeg har i min hånd*». Et moralsk ansvar og en kjensgjerning som springer ut ifra forståelsen av hvert liv som en gave. I sin hånd har Petter makt til å ta imot fordringen og det moralske ansvaret Løgstrup (2010) beskriver som en kjensgjerning. Når Petter tar imot kjensgjerningen får situasjonen en symbolsk betydning både for offeret, og det skyldige mennesket (Leer-Salvesen, 2002).

Rune forteller i sitt intervju, jeg siterer «*I møte med den som har gjort noe galt, kan forsoning være en prosess hvor man ser den andres menneskelighet, mennesket bak handlingen*».

Slik jeg tolker Runes forståelse av forsoningsmøte får den en symbolsk betydning (Levin og Trost, 2005). En måte å omdefinere situasjonen på, og se den andres menneskelighet på. I dette møtet anerkjennes smerten, og ikke bare smerten hos offer, men også smerten og eventuelt anger hos den skyldige. Rune forteller om mulig identitetsendring, - hvor den andres legitimitet og gyldighet erkjennes som et terapeutisk grep for forsoning (Kelman, 2008).

Erkjennelse av den andres opplevelse av situasjonen vil støtte identitet rekonstruering, - en ny tolkning av historien i fortid, nåtid og fremtid (Hicks, 2001). Identitet rekonstruering beskriver Hicks (2001) som et terapeutisk grep for å promotere forsoning. Sett fra Runes fortelling og hans forståelse av den, kan man anta at Petter og Marita har fått et nytt bilde på hverandre og deres felles historie. Jeg tenker det blir aktuelt å løfte frem identitet rekonstruering (Hicks, 2001) og identitetsendring (Kelman, 2008) der hvor både fordringen og kjensgjerningen finner sted i samspillet. Min tolkning av situasjonen bygger på Runes forståelse, slik jeg ser den. Samtidig forteller Rune i sitt intervju, at man aldri kan vite fullt og holdent de indre prosessene til folk. Man skal være forsiktig med å uttrykke på veiene av andre. Rune oppfatter samspillet som et viktig steg i deres prosess ved å komme til rette.

Kraften i å ikke forsones

I det foregående fokuserte jeg på en fortelling hvor det har skjedd en stor urett, et overgrep. Videre vil jeg dele en fortelling som tar utgangspunkt i en noenlunde lik situasjon, men med et annet utfall og perspektiv. Jeg vil fokusere på kraften i det å ikke forsones. En av mine informanter arbeider med selvmordsforebygging. Han har delt av sin forsoningserfaring i denne konteksten. Jeg har valgt å kalle denne sosialarbeideren ved det fiktive navnet Erik.

Erik forteller i sitt intervju:

En kjenning av familien forgrep seg på den yngste datteren. Datteren får etterhvert problemer, og foreldrene forstår ikke hvorfor. Da jenta blir eldre kommer det frem at hun er blitt utsatt for overgrep. Datteren får alvorlige psykiske problemer, og blir innlagt på akutt psykiatrisk avdeling på sykehuset. Der opplever familien at de ikke blir tatt med i behandlingsforløpet, som en ressurs men heller som en del av problemet. Når datteren var psykotisk anklaget hun foreldrene for overgrep, noe hun gikk tilbake på etter hun fikk samlet seg. Som på et vis ble en ekstra byrde for henne. Etter et kort opphold ble jenta syk igjen, og tok livet sitt. Jeg tror at den familien fremdeles den dag i dag sliter med bitterhet og sinne

ovenfor sykehuset som ikke lyttet til familien. Som skapte den ekstra byrden. Jeg tenker at forsoning kunne vært helende for dem, men så er det også en kraft i det å ikke være forsonet.

Her opplever jeg Erik forklare et interessant perspektiv på forsoning. Erik forklarer at det finnes en enorm kraft i det å ikke forsones. Først fikk vi høre en fortelling om Marita og Petter hvor det har skjedd en stor krenkelse, - et overgrep. Denne fortellingen tar for seg den samme problematikken. De to historiene kan fremstå tilsynelatende like, men utfallet veldig forskjellig. Her vil jeg først og fremst fokusere på familien, og denne «kraften» som Erik skisserer. Hvilken forståelse har Erik av den uforsonte kraften han benevner i sitatet over? Jeg anvender ordet «uforsont» fordi det var et ord Erik benyttet og vekslet på i sitt intervju.

Rettsvesenet og andre instanser kan ikke skape rettferdighet for de som har lidd store tap i livet (Leer-Salvesen, 2009). Det er annerledes å forsones seg i en konflikt, med et tap eller med en sorg. Man kan heller ikke gjenopprette rettferdighet for de som har lidd store tap, som for eksempel ved seksuelle overgrep eller død. Det er vanskelig å godta at man ikke får ta del i noens store og små øyeblikk, deres liv og de drømmer og håp man har hatt for livet.

Ved å anerkjenne at livet er uforutsett, kan man kanskje forsones seg med det som har skjedd sier Leer-Salvesen (2009). Erik forteller i sitt intervju at man ikke skal godta uretten, mot seg selv, eller mot andre. Å komme til rette i livet er en prosess, og ikke noe som kan kreves av andre sier Erik. Et forsoningskrav, eller et tilgivelseskrav kan oppleves som et ekstra overgrep, som en stein på byrden. Slik talsmenn for tidligere ofre har kritiserte sannhets- og forsoningskommisjonen i Sør-Afrika for å gjøre (Chapman, 2001).

Erik beskriver familien som sint og bitter og at forsoning kan virke helende for dem. Leer-Salvesen (2009) sier at mennesker tilgir når de frivillig gir slipp på bitterhet og harme, som i likhet med Hognestad (2011) mener at forsoning kan eksistere selv uten tilgivelsen. Erik har en forståelse av forsoning, som noe reparerende. Erik forteller at forsoning har en helende kraft. Samtidig har det uforsonte også en kraft i seg «*Det er en kraft i sinne, og det å bli behandlet med urett*» sier Erik. Som en slags katalysator for å bekjempe urett forteller han. Jeg opplever at Erik har en forståelse av den uforsonte kraften som nødvendig, som et overlevelsesinstinkt. Min tolkning av Eriks forståelse, er at denne formen for kraft kan bunne i en slags identitet, at man ikke ønsker å tilegne «offer rollen» til sin identitet. At man ikke godtar det som har skjedd ved å akseptere hendelsen som en del av sin historie. Dette vil jeg komme tilbake til, for videre beskriver Erik den forsonte kraften som kapitulerende.

Det uforsonlige forholdet til sykehuset har trolig en symbolsk betydning for familien, som et bilde på uretten, slik jeg tolker Erik sin forståelse i møte med sin fortelling. Levin og Trost (2005) beskriver våre symboler som følelsesmessige. At et symbol har en negativ assosiasjon, betyr ikke at familien ikke opplever fredsslutning eller forsoning med tapet på sikt. Sinne er kanskje det som driver familien fremover. I deres kamp om rett ferd. Disse følelsene kan være nødvendig og et viktig steg i sorgprosessen. Slik jeg tolker Eriks beskrivelse av situasjonen, er ikke bitterhet og sinne forsoningens motsetning, men heller et trinn i forsoningsprosessen.

I Hanne sitt intervju forteller hun videre :

«Forsoning er ofte en prosess, hvor dette med sinne ofte kommer før forsoningen. Du må få rom til å reagere, å gå gjennom en prosess med deg selv, i det som er vondt og vanskelig. Du kan ikke forsone deg, før du har gjort det kanskje?»

Refleksjoner Hanne delte i sitt intervju, som jeg opplever passende i denne konteksten. Hanne skisserer et godt poeng *«Noen ganger er det viktig å stå på barrikadene, og kjempe for retten. Du forsoner deg ikke med fienden din, hvis fienden vil drepe barna dine»* sitat Hanne.

I sitt intervju problematiserer Erik forsoningsbegrepet som en kapitulerende kraft *«Jaja, sånn ble det med dette livet her.. Jeg har depresjoner»*. Erik beskriver en risiko ved forsoning. Der forsoning får en kapitulerende effekt. I en slik setting beskrives forsoning som en måte å gi opp på. Å slutte å kjempe for seg selv, mot uretten. Slik jeg forstår det skisserer Erik forsoning som å godta uretten, eller livet slik det ble. Erik sier i sitt intervju *«kan forsoning være det samme som å kapitulere?»* Denne formen for forsoning kan være skadelig, og farlig å dvele ved over tid. Jeg vet ikke om jeg ville kalt det forsoning. Jeg forstår forsoning som en prosess – i likhet med Leer-Salvesen (2009) og Hognestad (2011) den stanser ikke, den stagnerer ikke, den formes og endres i det vi vandrer igjennom livet. Den kan ha et kortere opphold, men den kapitulerer ikke, den godtar ikke uretten, og inviterer ikke uretten hjem.

Jeg støtter meg til Hognestad (2011) som beskriver tilgivelsen som å ta krenkelsen for det den er og fristille seg selv, mens forsoning handler om prosessen, veien videre etter det vonde. Kan det tenktes at den uforsonte kraften er utgangspunktet for at man utover i en pågående prosess kan få oppleve en reparerende og helende forsoning. Samtidig går det an å forsone seg med deler av sin historie, men ikke alle komponenter ved den historien. Ta for eksempel omsorgssvikt, kanskje du har forsonet deg med oppdragelsen, men ikke med menneskene som

kunnet forhindret omsorgssvikten - som barnevernet, skolen eller andre tillitspersoner. Naboen som så pappa slå eller tanten som mistenkte omsorgssvikt, men aldri gjorde noe for å hjelpe. Så kan det fungere motsatt, man kan ha forsont seg med disse menneskene, skolen, barnevernet, men ikke med hendelsen, ikke med uretten som ble begått. De svartmalte minnene, dagene alene i huset, sprøytene på baderomsgulvet eller matpakka du aldri fikk.

Å pusle sammen bitene

Den neste fortellingen tar for seg Sosialarbeideren Maria, og hennes forsoningserfaring fra barnevernstjenesten. I sitt forsoningsmøte forteller Maria om et barn, og hennes forsoningsprosess i møte med sin historie og sine biologiske foreldre. Hvordan denne jenta har mistillit til foreldrene, når dokumentasjonen i barnevernet skaper tvil og usikkerhet rundt hva hennes fortid faktisk innebærer. Maria forteller om jentas forsoningsprosess, og hvordan hun strever med forsoningsoppdraget, når fortiden forblir så usikker og sannheten så skjult.

Sosialarbeideren Maria sin fortelling:

Jenta har vært i barnevernssystemet over lang tid, og det er uvisst hva hun har opplevd. Det har vært til hjelp for dette barnet å gå igjennom sin egen dokumentasjon hos barnevernet. Nå som barnet er ung voksen forstår hun bedre hvorfor vurderingene ser ut slik de gjorde. Hvorfor hun ble plassert i fosterhjem i utgangspunktet. Jenta har påbegynt en forsoningsprosess med sine biologiske foreldre, samtidig kompliserer dokumentasjonen til barnevernet denne forsoningsprosessen. Fordi hennes papirer indikerer at hun er blitt utsatt for både det ene og det andre. Samtidig finnes det lite bevisførsel, og politiet har henlagt alle saker. Så står barnet der, hvor hun ikke helt vet, hun leser om symptomer og antakelser fra barnevernet, alle disse vurderingene. Det er en ganske voldsom prosess å lese sin egen historie på papir, som man ikke kjenner seg helt igjen i. Så er det mye følelser knyttet til foreldre og egen oppvekst. Så sitter jenta igjen og pusler sammen disse bitene, som nok har vanskeliggjort hennes forsoningsprosess med foreldrene.

Videre har jeg valgt å gi dette barnet det fiktive navnet Kaja. Maria forstår Kaja sin forsoningsprosess som strevsom. Maria forklarer, at historien på papiret, og «beskyldningene» som oppsto i tidlig overtakelsesfase har komplisert Kajas nåværende ønske om forsoning med biologiske foreldre.

«Spesielt i forhold til dette med tillit, hun merker at det finnes en intuitiv mostand i henne, en utrygghet som gjør at hun holder en viss avstand, når hun egentlig ønsker å finne tilbake til nærhet med sine biologiske foreldre» forteller Maria.

Slik jeg forstår det balanserer jenta på line, - hva er sant og hva har skjedd? Spørsmål hun ikke har funnet svar på enda. Maria beskriver denne prosessen som en stor emosjonell vurdering, spesielt for en som har stykkevis av minner intakt fra barndommen sin, men ikke alt. Maria forteller at Kaja har dokumentasjon fra utenforstående som indikerer, men ikke konkluderer. Så skal Kaja sitte og pusle sammen dette livet sitt, når alle offentlige etater er ute av bildet, forteller Maria.

Maria forteller at hun er usikker på om Kaja har opplevd en indre forsoning, men at den relasjonelle forsoningen er i bevegelse (Worthington, 2006). Maria har en forståelse av at Kaja ønsker å gjenopprette relasjonen til sine foreldre. Jeg tolker Marias forståelse slik: Hun ønsker ikke å unngå foreldre sine, men heller bearbeide deres felles historie sammen. Så står hun ovenfor spørsmålet, kan jeg ha tillit til mine foreldre? Det er mulig Kaja har en opplevelse av den type pseudoforsoning som Enright i Leer-Salvesen (2009) har skissert. Hvor man gjenoppretter relasjonen selv uten tilstedeværelsen av tillit.

Slik jeg tolker Marias forståelse, så vet hun ikke om Kaja er i nærheten av å tilgi sine foreldre. For hun vet ikke hva hun eventuelt skulle tilgitt for. På et vis frarøves Kaja muligheten til å anklage, være bitter eller sint på foreldrene sine. Som at de følelsesmessige reaksjonene ikke kan begrunnes, derfor kan de ikke føles. Hun vet tross alt ikke hva sannheten innebærer, og hva hennes historie forteller. Min antydning ut fra Marias forståelse.

Maria forteller videre:

«Det er vanskelig å se for seg en forsoning uten at det finnes en viss tillit i bunn» sier Maria. Maria forteller at det er sårbart for barn å lese egne dokumenter, fordi barnevernet dokumenter så mye. *«Man kan ikke servere en ungdom mappen sin, å la dem sitte å lese alene. Man må være tilstede og støtte, forklare og hjelpe dem å rydde i historien. Som saksbehandler burde man ha et bevisst forhold til, - hvordan blir det når dette barnet skal lese mappen sin om 10 år?»*.

Slik jeg forstår Maria, mener hun at forsoningselementet er noe man burde ha i bakhodet når man skriver et saksdokument i barnevernet, at mange barn ønsker å lese mappa si. Det har litt å si for hvordan barnet som voksen kan forstå sin egen historie og sitt eget forhold til biologiske foreldre forteller Maria.

Så indirekte kan man påvirke senere forsoningsprosesser spurte jeg. Maria svarte «*i stor grad, mer enn man tenker over*». Hermstad (2019) sier at forsoning har ingen reell plass i rettssystemet, eller i helsevesenet. Det finnes ingen behandlingstilbud for å imøtekomme behov for å arbeide med temaet forsoning. Men at helsesektoren og rettsvesenet likevel kan tjene som grunnlag for forsoningsprosesser. Det tenker jeg vi ser i møte med Marias forståelse, - at saksbehandlere kan legge til rette for senere forsoningsprosesser. Ved å ta seg tid til å gå igjennom dokumentasjonen sammen, og veilede i de spørsmålene som måtte dukke opp underveis. Som en slags medvandrer i prosessen. Slik jeg tolker Marias forståelse, så fungerer hun og andre sosialarbeidere som en medvandrer i livet til disse barna.

Forsoningens ringvirkning

Vi har nå tatt del i forsoningsmøter fortalt av Hanne, Rune, Erik og Maria. I forrige fortelling av Maria, fikk vi innsikt i hvordan et barnevernsbarn strever med sin egen historie på papiret, og hennes biologiske foreldre. Det finnes en del kryssninger hvor dette med forsoning kommer til uttrykk. Slik Maria forstår det, har barnevernets dokumenter fått påvirkning på jentas forsoningsprosess. I neste fortelling skal vi ta del i sosialarbeideren Maria sin forståelse av en mors forsoning med seg selv, og sin historie. Maria forklarer at morens forsoning forgreiner seg inn i andres liv. Hvordan hennes forsoningsprosess får ringvirkning for barnet hennes, fosterhjemmet og fosterforeldrene. Jeg siterer Maria «*for alt henger jo sammen*».

Forsoningen som forgreiner seg

Sosialarbeideren Maria forteller:

En biologisk mor som jeg lenge har hatt kontakt med, har slitt med rus, uro, og har selv, - i eget liv hatt relasjoner med utrygghet. Hun har nok hatt et sterkt ønske om å få tilbake omsorgen for sitt barn. Som var planen og målet. Så gikk det litt tid, og vurderingen ble gjort at tiden var gått forbi det punktet hvor man kan tenke tilbakeføring. I dialog med moren opplevde jeg at moren klarte å se barneperspektivet, og seg selv sett utenifra. Jeg tror at hun har hatt en forsoningsprosess med seg selv, og sin historie, i forhold til hva hennes egen

oppvekst har gjort med henne. Mange foreldre sliter i barna sine, de ønsker så sterkt å signalisere at de kjemper for barna. Når foreldrene trygger barna på at «du skal få lov til å være her, og du skal få lov til å være glad i fosterforeldrene dine, så bidrar det til en ro i barnet. Barna kan senke «garden» og ta imot omsorgen der de er. Så klarer de kanskje å ta imot livet som et lite barn, ta imot læring, og være i relasjon med andre på samme alder.

Sosialarbeideren Maria forteller om en mors forsoning med seg selv, en slik indre/refleksiv forsoning (Leer-Salvesen, 2009). Denne moren har repetert sin egen barndomshistorie sier Maria: *«Selv har hun aldri opplevd trygge rammer, stabilitet, forutsigbarhet og sensitivitet ovenfor barn behov i barndommen. Da hun selv ble mor gjorde hun sitt beste. Etter en stund forsto moren at barnet trengte noe annet enn hun selv kunne tilby der og da.»*

Maria forstår morens forsoning, som betydningsfull for hennes barn, men også for hennes eget liv og virke, for hennes psykiske helse og utvikling. Maria forteller om skammen rundt dette med å ikke kunne ivareta eget barn, skammen over å ikke ha kontroll over eget liv, og alt det medfører. Maria forteller at denne moren har klart å reise seg og sette egne behov til sides og tenke: Jeg siterer Maria *«hva er best for barnet mitt»*.

Maria beskriver forsoningsmøte som *«en mors indre forsoning, som forgreiner seg inn i andres liv.»* Maria forteller at mange fosterbarn føler på lojalitet ovenfor sine foreldre, og dras i den ene og den andre retning, *«til slutt går barna ut i spagat»* sier hun. En mors indre forsoning kan hjelpe barnet til å gi slipp på lojalitetskonflikten, som igjen støtter barnets tilstedeværelse i fosterhjemmet forteller Maria. Det virker som at Maria forstår morens forsoningsprosess som avgjørende for videre samarbeid, og kommunikasjon med henne.

«Så kan det tenkes at flere parter blir berørt av morens indre forsoning.» Sitat Maria.

Blant annet kan det påvirke fosterforeldrenes tillit til, og kommunikasjon med mor og deres samarbeid. Maria forteller at mange fosterforeldre kan slite med oppdraget når det finnes en så sterk lojalitetskonflikt i fosterbarnet. Slik jeg tolker Marias forståelse av sitt forsoningsmøte, kan moren ha en opplevelse av det Hognestad (2011) beskriver som «biografisk arbeid». Et narrativt arbeid med sin egen livshistorie og livsfortelling. Denne formen for arbeid fokuserer på temaer i livet, og hvordan et utvidet perspektiv på livet kan støtte eller styrke en forsoningsprosess. Hognestad (2011) beskriver det som «å huske for å

akseptere, å huske for å forsones, huske for å gjenoppleve det gode, og huske hva som er viktig for fremtiden» (Hognestad, s. 22, 2011).

Slik jeg tolker Marias forsoningsmøte, og henne forståelse av den, har denne moren sett på sin egen livshistorie, barndom og det utgangspunktet hun selv fikk for å omfavne livet. Med utgangspunkt i det Maria allerede har fortalt, kan det virke som at moren har sett seg selv i lys av egen oppvekst, og er slik kommet til rette ved den nåværende situasjonen. Ved å tillate og støtte barnets oppvekst i fosterhjemmet, får barnet et annet utgangspunkt for livet. Slik jeg tolker Marias forståelse ut fra hennes forsoningsfortelling har en om-defineringsprosess funnet sted i denne beskrivelsen. Slik Levin og Trost (2005) beskriver det, er definisjon av en situasjon avgjørende for hvordan vi opptrer. Maria forteller i sitt intervju, at denne moren har funnet en ny måte å kjempe for barnet sitt på. Hvordan moren definerer situasjonen har betydning for hennes atferd, og slik kan hun endre sin atferd (Levis og Trost, 2005).

Slik jeg tolker Marias forståelse, har denne moren ved å anerkjenne seg selv og sin historie, tilegnet ny og avgjørende informasjon for hennes tolkning av barneperspektivet. Jeg vil påstå at Maria beskriver en progresjon av morens selvbylde, og selvforståelse. Dette er min tolkning av situasjonen ut fra hvordan Maria beskriver den i sitt intervju. Jeg understreker her, at hvordan Maria beskriver situasjonen beskrives ut fra hennes forståelse.

«Forsoning kan ha mye å si for den psykiske helsen til Mammaen, for hennes utvikling.» Sitat Maria. Jean Piaget i (Hicks, 2001) har i sin utviklingsteori undersøkt individet, og individets forståelse av selvet, verden og interaksjonen med verden. Maria forstår forsoning som viktig for denne morens videre utvikling. Her opplever jeg Maria implisitt sier at forsoning kan styrke morens evne til å tilegne en mer sammensatt forståelse av og relasjon til verden (Hicks, 2001). Eller livsverdenen, - slik den forstås i mitt fenomenologiske perspektiv er livsverdenen alltid i bevegelse. Vår livsverden endres når vi tilegner ny kunnskap. Det er også her vi tilegner oss et grunnlag for opplevelsen av mening (Kvale og Brinkmann, 2009).

Maria forteller at denne utviklingen eller forsoningen, kan ha betydning for hennes psykiske helse. Da tenker jeg Maria beskriver en slags balanse eller forsterket «ekvilibrum» i livet. (Hicks, 2001). Slik jeg tolker Maria forståelse av hennes forsoningsmøte, har moren i arbeid med egen livshistorie, kommet nærere en slags balanse i livet. Balanse i livet kan styrke morens evne til å håndtere uventede situasjoner. Til tross for skammen og andre naturlige

følelsesmessige reaksjoner gir balansen, eller forsoningen henne styrken til å reise seg, og leve dette livet som er blitt hennes. Jeg tolker Marias forståelse, - den indre forsoningen gir moren støtten til å samarbeide med fosterforeldrene, og støtten til å være Mamma sett fra sidelinjen. Jeg siterer Maria «*Å ikke være Mamma i førersetet, men likevel være Mamma*». Morens videre handling har et meningsladet indre, og en ytre atferds side (Thagaard, 2006) som vi får innsikt i via Marias forsoningsmøte og hennes forståelse av endret atferd hos moren.

Maria sier:

«Jeg tenker på dette med skam, i forhold til at du ikke klarer å ivareta eget barn, og ikke har kontroll på eget liv. Alt det medfører av dårlig rykte, og det å klare å reise seg etter det. Det har jeg så respekt for.»

Å klandre seg selv er en naturlig respons på en uønsket livssituasjon. Slik jeg tolker Marias forståelse i det øvrige sitat, så beskriver hun stigmaet og skyldfølelsen denne moren kan oppleve rundt omsorgsovertakelsen. Vi snakker ofte om tilgivelse i sammenheng med flere parter, men jeg tenker tilgivelsen kan rette blikket innover like mye som utover. Robert D. Enright i (Worthington, 2006) mener at det finnes tre aspekt som må endres hvis en person skal kunne tilgi, det kognitive, affektive og atferdsmessige. Denne moren kan ha godt av å fristille seg fra opplevelsen av skyld og skam. Jeg opplever at Maria tolker sitt forsoningsmøte slik, at denne moren er i en prosess hvor hun forsøker å fristille seg og reiser seg fra vedvarende vonde følelser, som skam og skyld.

Et annet moment er følgende, - i utvikling kan moren ikle seg en ny rolle, en ny identitet. Jeg siterer Maria: «*Alle mennesker er i prosesser, i utvikling. Identiteten er jo ikke satt, den vil påvirkes av ulike livserfaringer. Det å forsones seg og gå videre, og gjøre det beste ut av det livet du har, kanskje noe nytt med livet, kan ha mye å si for identiteten din.*»

Identitetsteori ser på rolletilhørighet og sosialidentitetsteori fokuserer på gruppe eller kategoritilhørighet (Levin og Trost, 2005). Kanskje denne moren har kategorisert seg selv på en slik måte, at det blir vanskelig for henne å møte verden med rak rygg, kanskje hun er blitt kategorisert slik av andre. Så blir «rusavhengig» på en måte hennes bekledding i møte med verden, slik hun forstår seg selv sett utenifra. Forklart ut ifra sosialidentitetsteorien (Levin og Trost, 2005).

Jeg drøfter ut fra Marias forståelse i sitat: «*Jeg vet at denne moren syntes det har vært vanskelig å forholde seg til gamle venner, fra før hun mistet kontrollen på rusbruken. Jeg tenker at den prosessen hun er inni nå, med å bygge seg opp. Den bygger ny identitet, som hun kan være stolt av. I motsetning til det hun har opplevd av seg selv de årene hun var rusmisbruker*».

Å være rusavhengig kan oppleves som stigmatiserende, og mange føler at de havne på utsiden av samfunnet. Slik jeg forstår Maria, kan moren tre ut av denne kategorien, og fristille seg i møte med andre. For eksempel ved å tilegne en ny identitet, som hun kan være stolt av. Jeg eksemplifiserer «*Jeg tilhører ikke bare kategorien rusavhengig, jeg er en Mamma, jeg er en overlever og jeg er en som kjemper for barnet mitt*.» Så ikler hun seg nye roller, som hun kan veksle på i møte med folk. Forskjellen mellom teoriene springer ut fra hva *man er - til hva man gjør* (Levin og Trost, 2005).

Tilsynelatende virker det som at Maria beskriver en kognitiv, affektiv og atferdsmessig endring har funnet sted (Worthington, 2006). At moren muligens har tilgitt seg selv, og forsonet seg med sin historie, - som setter henne opp til å gripe livet på nytt.

Jeg siterer Maria:

«*Å kunne reise seg etter å ha forsonet seg med sin historie, det er noe som bygger identitet. Å se hvilke muligheter man har videre i livet, om det gjelder utdanning, jobb eller interesser.*»

Slik jeg tolker Marias forståelse, er forsoningen og identiteten en drakt man bærer med stolthet. Jeg eksemplifiserer «*se min historie, til tross for den står jeg her og skinner i all min prakt.*» Slik jeg beskrev tidligere, - metaforen om glassmaleriet. At forsoning kan minne om et glassmaleri, hvor alle de små bitene limes sammen med sprosser av bly, som til slutt blir et vakkert kunstverk som beundres av mange. Som gir lys og farge til et rom, med ulike nyanser og fargespekter, ulikt noe annet du noen gang har sett. Den sier «*hva betyr noe for meg nå?*»

En viktig brikke i barnas puslespill

Forsoning kan forstås som en måte å endre kurs. I det man erkjenner en sannhet, en feil som er blitt gjort, eller et overtramp. Så kan denne erklæringen, ansvarserklæringen fungere som en ny kurs i livet. I neste fortelling skal vi høre om et foreldrepar, og deres erkjennelse og hvilken ringvirkning den nye kursen kan ha for dem selv, men også for deres barn.

Fortellingen tilhører sosialarbeideren Sara, og hennes forståelse av forsoningsmøte. Utover i teksten vil jeg drøfte informantsitat fra sosialarbeideren Emilie. Sosialarbeiderne Sara og Emilie tok del i mitt fokusgruppeintervju. Jeg veksler på deres utsagn utover i teksten.

Sosialarbeideren Sara sin forsoningsfortelling:

Det var en sak jeg jobbet med, hvor et foreldrepar utøvde barna for vold. Først ville ikke foreldrepåret innrømme det, men så fikk de en dom på seg, begge to. Så kom det i etterkant, etter mange runder, et ønske fra foreldrenes side, om å treffe barna som nå var blitt plassert i fosterhjem. For å beklage seg ovenfor barna, å si unnskyld for det de hadde gjort. Det er ikke så ofte det skjer, i slike tilfeller. Først var det en sterk motstand fra disse foreldrene, de var uskyldige og hadde ikke gjort dette her. Med tiden endret noe seg, og foreldrene sa til barna sine «dere skal få være i fosterhjemmet, det godtar vi og vi er lei oss for det vi har gjort». Så ble det en sånn merkbar endring hos foreldrene, som sa unnskyld, både i atferd og hvordan de tilnærmer seg barna og hjelpeapparatet rundt. De trengte ikke lenger bruke all energi på å benekte alt, så kunne de gå videre og det ble veldig synlig for de rundt, tenker jeg.

Sara forteller om et foreldrepar som har utøvd barna for vold. Etter en stund, ønsker foreldrepåret å beklage seg ovenfor barna sine. Noe Sara forteller, er ytterst sjeldent i slike caser. Jeg siterer Sara:

«Nede hos oss har vi jobbet så med dette her, for først var det bare motstand, foreldrene hadde ikke gjort noe som helst. Men så ombestemte de seg, og sa til barna, - vi godtar at dere skal være i fosterhjem, og vi er lei oss for det vi har gjort. Jeg tenker det må jo være en sånn forsoning.»

Ut fra Sara sin beskrivelse i dette sitatet, tolker jeg hennes forståelse av forsoning som å gjøre opp for seg, å erkjenne noe som ble galt, å ta ansvar. Sara uttrykker at foreldrene over tid har arbeidet med seg selv for å komme til det punktet, hvor de kunne erkjenne skyld, og beklage seg. I sin fortelling uttrykker Sara, at dette kan være en sånn forsoning. Jeg tolker at Sara, indirekte i sitatet over ser foreldrenes prosess som en vesentlig og viktig brikke for barnas

psykiske helse og reise videre i livet. At foreldreparet erkjenner skyld, og komme barna i møte. Min tolkning ut fra Saras forståelse er at sosialarbeiderne i dette case, jobbet for erkjennelse av skyld som en viktig brikke for videre prosesser i livet. Videre prosesser for barna, men kanskje også for foreldrene selv.

At foreldrene tar ansvar for sin handling er helt essensielt for at barna skal bygge opp ny tillit til foreldrene, forstått ut fra Løgstrup (2010) etiske fordring.

Sara forteller videre:

«Jeg syntes det var helt utrolig å se, tenk om vi kunne hatt flere av de eksemplene. Det blir jo lettere for barna å gå videre i livet sitt».

Jeg opplever at Sara forstår situasjonen som helt essensiell for barnas videre prosess. For at barna skal kunne stole på, og ha tillit til andre omsorgspersoner, - jeg eksemplifiserer, som fosterforeldre. Barn møter verden med en primær tillit, og mistilliten kommer først etter man erfarer at ikke alle er tillitsverdige (Løgstrup, 2010). Barnas livserfaring tilsier at ikke alle er til å stole på. En naturlig respons vil da være, for å beskytte seg selv, å ha mistillit til nye omsorgspersoner og andre relasjoner. Slik kan mistilliten bli deres første og mest naturlige respons (Løgstrup, 2010). Jeg tolker Sara sin forståelse slik: Når foreldrene kommer barna imøte, og ber om unnskyldning, kan det gjenopprette eller reparere vonde følelser hos barna. Det kan legge til rette for senere forsoningsprosesser.

Denne fortellingen ble delt av Sara i et fokusgruppeintervju, sammen med sosialarbeideren Emilie. Emilie forteller:

«Når forsoning skjer, trenger det ikke være et forlik, eller en tilgivelse» sier hun. Samtidig forteller Emilie at «Forsoning er lettere å få til, hvis man opplever å bli sett, hvis man får fortelle hva man tenker på, og blir møtt og kanskje får litt ny informasjon».

Jeg tenker at det er vanskelig å snakke om tilgivelse når det kommer til barn. For noen opplevelser kan sitte i kroppen, uten å komme til uttrykk, før ungdomsårene eller som voksen, i en senere forsoningsprosess. I Hanne sitt intervju forteller hun om sorgreaksjoner hos barn:

«Hvordan barn senere i livet kanskje trenger hjelp til å sortere kroppslige følelser, tanker og reaksjoner. Det går ut over alt, også kan barnet kanskje komme til en forsoning etter hvert.»

Emilie forteller at forsoning trenger ikke innebære tilgivelse. Slik (Hognestad, 2011) forteller, kan mennesker komme seg videre i livet, selv uten tilgivelse. Emilie forteller i sitt intervju at noen mennesker reiser seg, ved å kunne kontakten. Da barna virkelig forstår alvoret i den uretten som ble begått, ønsker de kanskje å kutte kontakten, slik Emilie forteller i sitt informantsitat. Da må de kanskje ta noen nye runder på dette arbeidet med sin egen historie, sitt biografisk arbeid (Hognestad, 2011).

Hvis barna forsones med foreldrene sine, er det trolig en start på en prosess. Man kan gi uttrykk for å forsones relasjonelt, men de emosjonelle følelsene kan sitte sterkt i kroppen, Det er en tyngde i forsoningen, og et voksent menneske kan ha vanskeligere for å forsones, nettopp fordi et voksent menneske ser flere perspektiv. Som kan være på godt og vondt. Uavhengig av disse refleksjonene, så vil foreldrenes unnskyldning likevel gjøre noe med barna. Det betyr noe tenker jeg, at foreldrene beklager seg og tar på seg skylden og ansvaret. Slik Sara forstår sin fortelling, så har det betydning for barnas videre liv, og for deres kontakt med omverdenen. Når smerten anerkjennes, kan de kanskje finne måter å forvalte smerten på, eller mekanismer for å håndtere smerten som en forsoningsprosess (Hermstad, 2019).

I tillegg kan det ha andre positive effekter for barna når foreldrene tar ansvar og ber om unnskyldning. Både Emilie, Erik og Hanne forteller i sitt intervju at den dagligdagse forsoningen, kan styrke individets evne til å forsones med både store og små ting i livet. Jeg siterer Emilie:

«Hvis du som vesen er god til å si unnskyld, i de små tingene, så vil det være enklere i de store.»

Jeg drøfter Emilie sitt sitat videre. Hvis et barn har observert foreldrene si unnskyld, vil barnet være bedre rustet for å si unnskyld. I relasjoner kan evnen til å beklage seg være styrkende. Så lenge partene har en noenlunde lik maktbalanse. I utvikling kan slike kvaliteter læres. Å ta ansvar og si unnskyld er noe som krever en del av et menneske. Det er samtidig en kvalitet som er pleiende og relasjonsstyrkende. For noen mennesker er det å forsones lettere, jeg tenker det kan ha noe med læringsprosessen å gjøre, slik Piaget beskriver i sin utviklingsteori (Hicks, 2001).

Når man har observert forsoning i dagliglivet, kan det være lettere å forstå når man burde unnskyldte seg, og når man ikke burde. Sara forteller i intervjuet:

«Rause mennesker har et fortrinn i livet, jeg tror de har det enklere for å forsones.»

Paul Leer-Salvesen (2009) forteller at tilgivelsen kan oppleves som fallitterklæring, en måte å gi opp sin egen selvstendighet på. Jeg tenker det samme kan gjelde forsoningen. Hvis forsoningen skjer på ujevne premiss, er forsoningen skadelig. Forsoning i en ujevn maktbalanse, kan vel ikke kalles noe reell forsoning. Selv om partene fortsetter å ha kontakt, eller leve sammen. Vil den relasjonelle forsoningen reparere? Eller vil den gjøre skade? Å forsones kan også bety at man forsoner seg med at, jeg har det bedre uten dette mennesket i mitt liv, slik Emilie fortalte i sitt intervju. For noen barn kan forsoningen bety nettopp det, å avslutte kontakten med foreldre.

Forholdet mellom barn og voksen innebærer en ujevn maktfordeling. Jeg tenker derfor at forsoning mellom barn og voksen er avhengig av en kontinuerlig pleiende, vedvarende, trygg, stabil og støttende relasjon. Som Emilie fortalte, er det lettere å forsones når man blir sett og møtt.

I denne forsoningsfortellingen, jfr ovenfor, forteller Sara at foreldrene fikk en ny kurs i livet, og tilegnet en helt ny atferd i møte med hjelpeapparatet og barna sine. Dette er et godt utgangspunkt for videre forsoningsprosesser for barn og foreldre, eller mellom barn og foreldre.

Å erkjenne skyld er en måte å forsones. Samtidig kan man diskutere hvorvidt foreldrenes sannhetserklæring og unnskyldning virkelig skapte en genuin endring. Det er lett å havne i gamle spor, spesielt når vold er inni bilde (Hermstad, 2019).

Ulike faktorer som rus, eller psykisk uhelse påvirker atferd. En sak har alltid flere sider, og man skal være forsiktig med å konkludere.

Sara forteller i sitt intervju:

«I vårt yrke, så kan mange gi utrykk for å forsones relasjonelt, men i virkeligheten ikke. Mange ganger jobber man for forsoning, men det skjer bare ikke. Kanskje det kan handle noe om psykiatri?»

Sara forteller at man skal være forsiktig med å konkludere på andres veier, og at psykisk uhelse kan vanskeliggjøre forsoningsprosesser.

Med utgangspunkt i Saras fortelling innledningsvis, og henne forståelse av den tenker jeg rent intuitivt at rettsoppgjøret som fant sted, og den dommen foreldrene fikk på seg har hatt stor betydning for videre atferd. Å få en dom kan oppleves som «tap av ansikt». Min intuitive tanke er at foreldrene har forsonet seg med dommen når de tar et oppgjør med den, de forteller sannheten og erkjenner skyld. Det betyr ikke at foreldrene er forsonet med sin handling, men det er en start på et forsoningsarbeid (Leer-Salvesen, 2002).

I sitt intervju sa Hanne:

«Forsoning kommer når en begynner å erkjenne, okei det er noen ting jeg har gjort som ikke har vært bra. Hvordan kan jeg komme til rette ved det».

Et sitat jeg opplever er passende også i denne konteksten. Rettsoppgjøret kan få betydning for deres videre forsoningsprosess, ved senere anledning (Hermstad, 2019). Sannhetserklæringen betyr noe, den peker på en utvikling hos foreldrene.

Selv om barna forblir i fosterhjem, så betyr foreldrenes erkjennelse noe. Andre omsorgspersoner kan støtte barna, og redusere negative konsekvenser av den uretten barna er blitt utsatt for. Som Sara forteller innledningsvis fikk hjelpeapparatet et annet utgangspunkt for videre arbeid med fosterbarna, biologiske foreldre og fosterforeldre.

Når en viktig bit i puslespillet er på plass, påvirkes resten av puslespillet. Barnas utvikling kan sammenlignes med et puslespill. Dette puslespillet er deres liv, og for hver brikke som faller på plass, desto færre hull oppdages. Foreldrenes erkjennelse av skyld, kan være en slik brikke, og en betydningsfull brikke for resten av puslespillet.

Sosialarbeideres forståelse av forsoning

Først har jeg undersøkt fortellinger fra menneskers liv og de handlingsforløp sosialarbeidere har fått ta del i gjennom sitt arbeid. I deres arbeid har de møtt mange forskjellige mennesker, som har opplevd/erfart ulike forhold, som involverer eget og andres liv. Det kan være vold i nære relasjoner, - rus, - at noen har sveket andre, - eller påført andre for ubehag eller smerte.

Så forteller sosialarbeiderne i intervjuet at i møte med disse fortellingene kan noe betegnes som en forsoning, hos noen de har hatt kontakt med. I løpet av intervjuet dukket det opp flere refleksjoner rundt temaet forsoning i det sosiale arbeidet. Jeg vil nå videre redegjøre og diskutere for noen av disse refleksjonene, og tankeprosessene.

Sosialarbeideres fortelling

Sosialarbeiderne forteller om to type forsoning. Den ene handler om å bli forsonet med sin historie, en prosess for å komme seg videre i livet. Den andre dreier seg om å få et forsonet forhold til et annet menneske, som også er en prosess.

Jeg siterer Rune «*Soning er en del av ordet, ikke sant. Så, ja en gjør jo opp for seg, det ligger et element av gjenoppretting i det vil jeg si*».

Ifølge Rune er gjenoppretting et element til forsoningsbegrepet. Min første tanke er da gjenoppretting av relasjon, men også gjenoppretting av livet. Å gripe livet videre, å ta eierskap til dette livet som er ditt, som et vesentlig element til deres begrepsavklaring. Det finnes et reparasjonselement til forsoning. Forsoning dreier seg om å reparere noe som har vært, som er gått galt. Og det er kun personer som er involvert som kan klare det, slik flere sosialarbeidere har delt i sine intervju, kan kun sosialarbeidere legge til rette for forsoning, oppmuntre til det. Stille spørsmål så det går i riktig retning, men jobben med å forsones, den må de gjøre selv, for at den skal være ekte.

Sosialarbeiderne forteller at forsoning er vakkert når det skjer, men at det må komme som en prosess. Ikke fordi noen andre mener at du må. Som et krav er forsoning urimelig, det blir en ekstra byrde eller påkjenning. «*Som om det er noe galt med deg, hvis du ikke kan forsones*» sitat Erik. Du kan ikke kreve forsoning mellom to parter, og du kan ikke kreve indre forsoning, med deg selv og din historie.

Sosialarbeiderne forteller at de er forsiktig med å bruke ordet, fordi det fort oppleves som et forsoningskrav. Sosialarbeiderne syntes det er fint når mennesker forsones, fordi det kan være reparerende og helende, men de er forsiktig med å legge opp til det. Det skapes forventninger, og disse forventningene blir ikke alltid møtt. *«Det er mange forsoningsprosesser som skjer sett fra sidelinjen, når vi er tilstede i rommet, eller som vi observerer over tid»*. Sitat Rune, men at alle saker er forskjellige.

Maria forteller. *«Det handler om disse prosessene folk går, - å komme seg ut av rusen, få et sted å bo, en ny kjæreste, få til samarbeid om ungen i fosterhjem eller klare å forholde seg til barnevernet. Å reise seg etter den dramatikken, kaoset eller utfordringen, det ekstremt vanskelige en har vært igjennom. Disse tingene arbeider vi for hele tiden. Forsoning er da kanskje et sånn overordnet mål for oss, i vårt arbeid.»*

Selv om sosialarbeiderne enes rundt det faktum at forsoning ikke er et begrep som brukes i sosialt arbeid, er de enig om at forsoning kan sees som et underliggende mål i mange av sakene. Maria beskrev temaet som «allmennmenneskelig», - et generelt tema, som gjør seg gjeldene i alle livets faser og i de aller fleste nære relasjoner.

Et av mine spørsmål var følgende «I hvilken grad føler du at det legges vekt på forsoning i det sosiale arbeidet?» Her fikk jeg svar, med ulikt fokus. En person svarte at «jeg tenker kanskje vi har for lite fokus på det». En annen svarte *«Forsoning kan jo være et resultat av at man jobber med relasjoner, at man jobber med å få gode samvær»*. En annen svarte *«Uten at man har fokus på forsoning som et mål, så kan det jo være et resultat av oppfølgingen. Jeg tenker at vi har for lite fokus på slike overordnede verdier og mål»*.

Kan forsoning forstås som en praktisk teknikk?

Så kan vi stille oss spørsmålet, går det an å finne en praktisk teknikk som tar for seg forsoning i sosialt arbeid?

Maria fortalte: *«Forsoning er nok ikke et slik tema i sosialt arbeid, der vi bruker ordet, men det kunne sikkert vært nyttig å få det ordet frem i bevisstheten. Jeg tror vi hadde hatt godt av å fokusere litt mer på det. Jeg tenker for barnas beste, så er kanskje dette med forsoning noe av det viktigste, litt lenger frem i tid.»*

Emilie forteller at «*Imellom kan jeg tenke at den byråkratiske delen av arbeidet vårt kan ta litt vel mye plass, og at sånn type jobb hvor en har fokus på forsoning, og forsoningsprosess kunne en hatt mer fokus på.*»

Ved å peke på barns videre liv og psykiske helse forteller Maria at forsoning sannsynligvis kunne vært et viktig tema i deres arbeid. Videre forteller hun at sosialt arbeid dreier seg om relasjoner: «*Relasjon med andre, eller relasjon med deg selv.*»

Dette gjør temaet forsoning høyst aktuelt, fordi sosialt arbeid tar for seg relasjonsarbeid i alle ledd. Så kan man videre drøfte, hvorvidt en utenforstående kan påstå, at «*nå er du forsont*». Sosialarbeidere kan bare anta, føle seg frem og reflektere rundt disse prosessene folk går.

Sosialt arbeid baserer seg på praksisbasert kunnskapsforståelse og i de senere årene har flere rettet kritikk mot kunnskapsbasert praksis (Fossestøl, 2012). Videre vil jeg diskutere forsoning som en praktisk kunnskap, med utgangspunkt i «det instrumentelle mistaket».

Sosialt arbeid søker å forbedre menneskers livskvalitet og forsoning kan forståes på et slikt instrumentelt nivå. Men kan man lage tilnærminger med fokus på «forsoningspraksis» i sosialt arbeid? Den norske filosofen Hans Skjervheim (1996) mener at det finnes en del vitenskapsteoretiske problemer med pedagogikkens praktiske teknikk. Som han har valgt å kalle «det instrumentalistiske mistaket». Skjervheim (1996) forteller at det instrumentalistiske mistaket går ut på å skille mellom de teoretiske og de praktiske problemer. Skjervheim (1996) sin diskusjon tar for seg om teoretiske vitenskaper kan avdekke det praktiske feltet, og om teknikkene virkelig bringer instrumentelle løsninger. Det instrumentelle mistaket går altså ut på at man overser skillet mellom praktiske og tekniske handlinger (Fossestøl, 2012).

Bjørg Fossestøl (2012) har undersøkt sosialt arbeid i lys av Skjervheims (1996) instrumentelle mistak, og mener at sosialt arbeid i liten grad har rettet opp i den feilen eller den manglende vitenskapsteoretiske problematiseringen rundt praktisk kunnskap (Fossestøl, s. 29, 2012). Det finnes her en stor diskusjon knyttet sosialt arbeids formålsrasjonalitet og evidensbasert kunnskap. Evidensbasert kunnskap og evidensbasert praksis skal heve kunnskaps - og kompetansenivået i sosialt arbeid (Fossestøl, 2013). Dette er en diskusjon som jeg har valgt å ikke redegjøre for ytterligere i teorikapittel fordi den ligger noe utenfor min problemstilling.

Jeg vil likevel påpeke et poeng i forhold til dette med forsoning på et instrumentelt nivå. Kunnskapsbasert praksis kan i noen tilfeller føre til instrumentelle mistak (Skjervheim, 1996). At praktiske handlinger ikke kommer inn under mål-middel konseptet sier Fossetøl (2012). Derfor tenker jeg at forsoning kan problematiseres på et slikt nivå, jeg tenker at en vesentlig forskjellig er forsoning som resultat, eller forsoning som prosess. Jeg støtter meg til Leer-Salvesen (2009) som sier at forsoning ikke er et sluttresultat, men det er en prosess. Bjørg Fossetøl (2012) mener at praktiske handlinger har en verdi i seg selv. Praktiske handlinger i det sosialfaglige feltet kan få betydning for andres liv, uten å være en del av dette mål-middel-konseptet. Med utgangspunkt i Fossetøl (2012) kan det handle om å være medvandrere i noens forsoningsprosess, selv uten forsoning som del av den overordnede fremdriftsplanen.

Forsoning på et slik instrumentelt nivå, som en praktisk teknikk er jeg noe usikker på. Den kan i verste fall gjøre mer vondt enn godt. Som jeg har diskutert tidligere er forståelsen av forsoning ulik, og ordet har ulik tilknytning for ulike mennesker. Å arbeide for forsoning som en løsning på en konflikt, på en sorg eller ved et tap kan oppfattes som ambivalent. Opptil flere sosialarbeidere har problematisert forsoning «*er det rett, og skal man alltid?*» sitat Erik. Arbeid for forsoning kan fort føles som et krav, som reiser opptil flere etiske og moralske spørsmål. Den samme kritikken finner vi av forsoningspraksiser etter krig og konflikt hvor mennesker har lidd store tap. Jeg er derfor noe usikker når det kommer til forsoning som praktisk kunnskap.

Som sosialarbeider kan samtaler i møte med klienter, og deres tilstedeværelse og støtte være implisitt «forsoningsarbeid». Slike samtaler og veiledning i møte med klienter krever kompetanse, og som en overordnet verdi tenker jeg forsoning kan styrke eller støtte en sosialarbeider i deres arbeid. Som for eksempel bevisstgjøringen rundt «språket» man bruker ved dokumentering i barnevernet. At dokumentasjonen kan få betydning for barns videre utgangspunkt for relasjonell forsoning, og forsoning med seg selv og sin historie. Enhver fortelling har et særpreg, og forsoning som praktisk teknikk er dermed ikke uten problem.

Nye refleksjoner

Et av intervju spørsmålene mine var om det dukket opp noen refleksjoner underveis, som informantene ikke hadde tenkt over før. Kvale og Brinkmann (2009) forteller at ved fenomenologisk inspirert livsverdensintervju, kan informanten bli oppmerksom på forbindelser de tidligere ikke har sett. Det kvalitative intervjuet er en læringsprosess for både den som intervjues, og den som intervjuer. Noen sosialarbeidere fortalte at dette med identitet og forsoning var noe de reflekterte over i sitt intervju. En sosialarbeider sa *«det med forsoning og identitet ble jeg litt opptatt av»* Sitat Hanne. Mine informanter delte:

- *«Forsoning og identitet var litt nytt for meg, så det skal jeg tenke mer på, det skal jeg ta opp med noen kollegaer her».* Fra Rune.
- *«I forhold til denne historien med en mors forsoning med seg selv, så er hun på vei til å bygge en identitet hun kan være stolt av.»* Fra Maria.
- *«Vi er opptatt av at mennesker skal gå fra å være «offer», til «utsatt», det handler jo om identiteten deres. Ingen vil at «offer» skal vær en del av deres identitet. På et vis kan man akseptere overgrepsoffer til sin identitet. Eller så kan det være at identiteten min sier at jeg er mer enn et offer, derfor kan jeg gå videre i livet mitt».* Sitat Erik.
- *«Det man trener på, det blir man bedre på, det går lettere. Kanskje er det sånn med forsoning også?»* Fra Erik.

Dette er kun noen få utdrag fra sosialarbeidernes videre refleksjoner. Jeg stilte dette spørsmålet i slutten av intervjuet *«Var det noe spesielt som dukket opp under intervjuet som du ikke har tenkt på før?»* som en måte å oppsummere samtalen vår på. Det var interessant at nettopp dette med identitet og forsoning var noe flere hadde bemerket seg i løpet av intervjuet. Identitetens rolle var muligens et nytt perspektiv til forsoning, eller så var det et tema som fanget videre interesse. I lys av «teori om å forstå seg selv» og sosialarbeidernes refleksjoner tolker jeg identitet som et vesentlig element til deres fortelling.

Verdiene som er forankret i identiteten din, og de personlige egenskapene du har påvirker din evne til å forsones. Når nye verdier, egenskaper, mening tilegnes, vil du kanskje lettere forsones. Disse prosessene kan være et resultat av biografisk arbeid (Hognestad, 2011). Hvor man søker å komme i kontakt med de meningsbærende elementene til historien. Man trenger ikke oppnå direkte og korrekte detaljer av livet, men man søker å komme i kontakt med den følelsesmessige betydningen (Hognestad, 2011).

I lys av mine informanternes forsoningsfortelling har jeg blant annet utforsket forsoning som rekonstruering av egen identitet (Hicks, 2001) og andres identitet, - som identitetsendring (Kelman, 2008) eller ved hjelp av identitetsteorier i et symbolsk interaksjonistisk perspektiv, med fokus på rolle og kategoritilhørighet (Levin og Trost, 2005). Utviklingsteorien til Piaget (i Hicks 2001) tar for seg individet som konstruerer virkeligheten sin. Ved hjelp av Hanne sin fortelling ser man hvordan verdier forankret i identitet kan få betydning for både relasjonelle og indre forsoningsprosesser.

Identiteten kan handle om å ikke «miste ansikt», eller så kan identiteten handle om «å gjøre godt igjen» som en viktig verdi for deg. Begge disse kan bunne i det samme utgangspunkt, at man ønsker å være et godt medmenneske. Alle mennesker har verdier som er forankret i vår identitet, det kan handle om å gjøre godt. Derfor kan det være vanskelig å erkjenne feil, at noe ble gjort forferdelig galt. I rekonstruering av identitet tilegner man ny mening til valgene man tar videre. Jeg tenker derfor at identiteten utvikles i det man tar steg i retning forsoning. I arbeid med egen historie (biografisk arbeid), kan man komme i kontakt med seg selv på nytt. I lys av teori om å forstå seg selv, og sosialarbeidernes refleksjoner rundt identitet. Tolker jeg forsoningsprosesser som tett knyttet til og forankret i vår identitet som stadig endres og formes ved sosial interaksjon. Identiteten påvirker vårt utgangspunkt for å forsones. Samtidig påvirker indre forsoning og relasjonell forsoning vår identitet, som identitetsbyggende.

Et annet moment som sosialarbeiderne gjorde et poeng ut av, var hvilken konsekvens en persons forsoning kan få for andre. Maria fortalte om forsoningen som forgreiner seg inn i andres liv. Jeg tenker det har noe med at vi er sosiale vesen, som interagerer med hverandre. Når en person kommer til rette ved livet, får det selvfølgelig en konsekvens for relasjoner i personens nettverk. Maria sa blant annet i intervjuet:

«Forsoning kan bli et resultat av å jobbe med relasjoner, og disse utrolige sammenhengene. Hvor mye det kan bety når et menneske forsones, med et annet menneske, med seg selv, eller med sin skjebne. Ja de ringvirkningene som kan komme ut av sånne prosesser, det var okay å reflektere over.»

Min tolkning er at de fleste fortellinger jeg fikk del i, tydeliggjør en slik ringvirkning. Om det er ringvirkningen av den uforsonte kraften, eller om det er ringvirkningen ved den forsonte kraften. Fortellingene peker på sammenhenger, koblinger og forgreininger ved forsoningen,

som man ikke nødvendigvis kan forutse, før det skjer. Min opplevelse var at sosialarbeiderne i møte med sin fortelling (i retroperspektiv) kunne se noen av disse prosessene tydeligere.

Sosialarbeidernes opplevelse av å bli intervjuet

Avslutningsvis spurte jeg mine informanter om deres opplevelse av intervjudeltakelsen.

Her er noe av svaret jeg fikk av Maria:

«Det er jo fint å tenke tilbake på ting man har stått i, sånn yrkesmessig, som betyr noe. I en ellers travel hverdag får man ikke mulighet til å reflektere over disse prosessene, det var fint å stoppe opp, og puste. Reflektere tilbake, og se arbeidet fra et nytt perspektiv. Det var et veldig meningsfylt og viktig tema.»

Emilie sa blant annet: *«Temaet er veldig okay, fordi det er så viktig å få brukt inn i vår arena. Når vi har sittet og pratet så ser vi jo at forsoning, - det ligger veldig mye forsoningsarbeid i de fortellingene. I det arbeidet, i de prosessene vi prøver å være i, sammen med folk. Så det var veldig okei.»*

I fokusgruppeintervjuet med Emilie responderte Sara med følgende sitat: *Ja, jeg er enig, det er bare at vi ikke er vant til å kalle det forsoning. Med det er jo det på en måte hele veien, i alle ledd i arbeidet.»*

Etter at informantene ble spurt om de ville la seg intervjuet om temaet, var det flere som gjorde seg noen tanker og refleksjoner rundt temaet forsoning i sosialt arbeid, imens andre ikke. Flere av sosialarbeiderne jeg intervjuet ble overrasket over hvor mye de kunne dele om temaet.

Noen var til og med overrasket over mitt valg av tema *«jöss, skal hun skrive om forsoning»* sa Sara til en kollega før intervjuet. Sara hadde nølt med å delta i prosjektet, fordi hun antok at det var lite å dele på temaet. I etterkant av intervjuet fortalte Sara at imens intervjuet pågikk, dukket det opp flere nyanser og perspektiv på hennes arbeidserfaring. Jeg tenker at Sara fikk en slags «aha» opplevelse, hvor temaet forsoning i sosialt arbeid ble litt aktuelt likevel.

Sosialarbeideren Maria fortalte at hun faktisk hadde en del forsoningserfaringer, men at det var mer som et resultat av å jobbe med relasjoner. At man ser forsoningsprosesser vokse frem over tid, uten at man har hatt direkte fokus på det.

KAPITTEL 6

Oppsummering

I dette avslutningskapittelet oppsummerer jeg i korte trekk min masteroppgave.

Som redegjort for innledningsvis i Kapittel 1 har min problemstilling vært:

«Hvilke erfaringer har hatt betydning for sosialarbeideres forståelse av forsoning?»

Jeg har i det foregående kapittel forsøkt å besvare problemstillingen.

Masteroppgaven er en kvalitativ undersøkelse av 6 sosialarbeidere og deres forsoningserfaringer og forsoningsforståelser i det sosiale arbeidet. Kvalitative intervju av 4 enkelt informanter og et fokusgruppeintervju med to deltakere (informanter) utgjør oppgavens empiri. Sosialarbeiderne har arbeidserfaring fra forskjellige velferdstjenester og brukergrupper med noe ulikt fokusområde. Når det gjelder mastergradens analyser utgjør tidligere forskning på området, forsoningsteori (teori om forsoning), etikk (tillitsteori) og teori om å forstå oss selv, til sammen de teoriene empirien tolkes i lys av, samt trekkes det i de konkrete analysene også veksler jeg på noen andre teoretiske bidrag.

Funnene ble gruppert i tre hovedkategorier: Sosialarbeideres møte med forsoning, forsoningens ringvirkninger, sosialarbeideres forståelse av forsoning.

Hvilke erfaringer har så mine informanter delt i sine intervju? Vi har tatt del i sosialarbeidernes forsoningsforståelser i møte med disse erfaringene:

- *Konflikt ved foreldreskap*
- *Møte mellom overgrepsutsatt og gjerningsperson*
- *Overgrepsutsatt, selvmordsproblematikk og forsoning*
- *Barnevernsbarn og dokumentasjon i barnevernet*
- *Mor med barn i fosterhjem*
- *Foreldrepar og voldsutsatte barn*

Informantenes fortellinger favner bredt og vi ser, ifølge sosialarbeidernes fortelling og forståelse, at forsoning har gjort seg gjeldende. Slik jeg tolker sosialarbeiderne «mine» har disse prosessene handlet om relasjonelle måter å forsones på (Worthington, 2006), og indre refleksiv forsoning (Leer-Salvesen, 2009). Sosialarbeiderne gir uttrykk for at begrepet ikke anvendes i dagligtalen i deres arbeid. Forsoningsbegrepet er ikke et begrep som mine informanter bruker i sin praksis innen sosialt arbeid, men at forsoningsprosesser er noe de ser skje, ofte over tid.

I forsoningsmøtene forteller sosialarbeiderne jeg intervjuet hvordan forsoning, når det skjer, har ringvirkninger og forgreiner seg inn i andres liv og virke. Sosialarbeiderne jeg intervjuet har gitt uttrykk for disse sammenhengene, og peker på ulike faktorer som: endret adferd og nye mønstre, nye følelser tilknyttet mennesker, eller hendelser i livet, forbedret psykisk helse, nye muligheter for samarbeid, håp, identitet, tillit, læring og utvikling, opplevelse av ny mening i livet, bedre og mer stabile relasjoner. Dette som noen eksempler av flere.

Sosialarbeiderne jeg intervjuet forstår forsoning som tidkrevende, - forsoning er en prosess som skjer over tid. Informantene gjorde seg også noen refleksjoner rundt sin egen rolle i prosessen som en slags medvandrer, men at forsoning må komme innenfra hos de som eier prosessen, og mellom de partene den faktisk gjelder. Forsoningen kan aldri kreves, som et forsoningskrav. Likevel kan sosialarbeideren få innflytelse på forsoningsprosesser som en «støttespiller» eller «medvandrer». Sosialarbeidere jeg intervjuet fortalte at de kunne oppmuntre i den retning, gi råd og veiledning. Informantene mine gjorde seg tanker rundt den uforsonte kraften, som en kraft eller katalysator for å bekjempe urett. De fortalte og at det uforsonte kan være et viktig trinn i sorgarbeid og bearbeidelsen av smerten.

Informantene er enig om at det er «vakkert» å se mennesker forsones, relasjonelt eller innvendig, at forsoning er godt for individers reise videre i livet. Noen av informantene gav uttrykk for at temaet forsoning kunne vært lenger frem i deres bevissthet. At ulike sider ved deres arbeid, som feks. dokumentering i barnevernet, kan ha et forsoningselement til seg. Bevisstgjøring rundt disse prosessene, kan styrke sosialarbeideres utøvelse av deres arbeid. Til slutt vil jeg nevne, at de jeg intervjuet er svært bevisst på, at man skal alltid være forsiktig med å konkludere på andres veier, - og si at nå er det nådd en forsoning, eller en er blitt forsonet med sin historie. Man kan aldri fullt ut vite hvordan det er å «være i den andres sko», derfor skal man trø forsiktig.

Så noen av mine tolkninger basert på sosialarbeidernes forståelse:

- Forsoning referer til relasjon. Relasjon med andre, eller relasjon med seg selv.
- Forsoning er en indre prosess, - arbeid med egen historie og fortid.
- Forsoning handler om veien videre, etter det vonde.
- Forsoning kan ikke kreves, den kan ikke pålegges andre som et krav.
- Forsoning er reparerende og helende, men må komme innenfra.
- Sosialarbeidere er vitne til forsoningsprosesser i sitt arbeid, og kan medvirke i en slik prosess.
- Forsoning er ikke et overordnet mål i sosialt arbeid, men kan likevel være et resultat av deres arbeid.
- Det finnes en kraft i det uforsonte, som en katalysator for å bekjempe urett. Den uforsonte kraften kan være viktig trinn i bearbeidelse av hendelsen, tapet eller sorgen.
- Vonde følelser er ikke forsoningens motsetning, men kan være viktig trinn i pågående eller fremtidig forsoningsprosess.
- Forsoning kan godt snakkes om, eller få mer fokus i det sosiale arbeidet. En bevisstgjøring rundt de prosessene man kan være en del av, - ha forsoningsbegrepet litt lenger frem i bevisstheten.
- Forsoning spiller en rolle for vår identitet.
- Vår identitet spiller en rolle for vår evne til å forsones.
- Forsoning er identitetsbyggende.
- Vår utvikling av «selvet» og «verden» har påvirkning på vår forsoningsevne
- Vi har ulikt utgangspunkt for å forsones, men vi kan alltid tilegne ny informasjon ved utvikling, læringsprosesser og nye egenskaper.
- Forsoning er tillitsbyggende
- Tillit er et utgangspunkt for å forsones
- Hendelser, personer og gjenstander i livet kan få en symbolsk betydning. Ved å tilegne nye perspektiv kan vi endre våre symboler. Som gir nytt utgangspunkt for livet videre.
- Man kan aldri konkludere på andres veier, man kan bare anta at noen er forsonet relasjonelt, eller forsonet med seg selv og sin historie.
- Det er mulig å være forsonet med deler av sin historie, men ikke alt.
- Forsoning er ikke et resultat, men en prosess.

Spørsmål om resultatenes gyldighetsområde, overføringsverdi

En forsker skal alltid arbeide for å tydeliggjøre resultatene av studien og begrensningene i funnene, altså overførbarheten og rekkevidden/betydningen av prosjektet (Malterud, 2017). Når det gjelder oppgavens overførbarhet kan jeg ikke påstå at resultatene kan gjelde utover de sosialarbeiderne jeg har intervjuet. Likevel kan det tenkes at sosialarbeiderne gir uttrykk for forsoningserfaringer og forsoningsforståelser som andre med tilsvarende bakgrunn kan kjenne seg igjen i. Kanskje vil noen oppleve en slags «aha» effekt? slik Malterud (2017) beskriver, og som er et utgangspunkt for overførbarhet ved kvalitativ forskning, altså at mine informanter kan sees på som representanter for andre med liknende erfaringer.

I en masteroppgave har man visse muligheter og begrensninger. Muligheter ved å kunne fokusere et avgrenset område innen noen gitte/skisserte rammer, på samme tid kan dette være begrensende med tanke på ressurser, tid og andre muligheter knyttet til oppgavens omfang. I min oppgave kunne jeg valgt flere andre innganger til fenomenet forsoning, og gjort andre vurderinger underveis. For eksempel kunne jeg undersøkt sosialarbeiderens rolle i forhold til klienters forsoning. Eller om forsoning kan forståes på et instrumentelt nivå, som en praktisk kunnskap i sosialt arbeid. Alle er interessante innganger. Det er forhold som det kan arbeides videre med av andre studenter/forskere. Forsoning er et interessant og spennende tema, som jeg verken ønsker å legge på hyllen eller lukke døren for videre framover i mitt liv.

LITTERATURLISTE

- Askeland, G. A. og Døhli, E. (2006). *Internasjonalt sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget. et.
- Beck, Elizabeth. (2011) i Beck, E. Kropf, N, P. Leonard, P. B (Red)., *Social Work and Restorative Justice. Social Work & Restorative Justice, skills for dialogue, peacemaking, and reconciliation*. (s. 3 – 14) New York: Oxford University Press.
- Bufdir, barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (08.06.2020). *Foreldreansvar, fast bosted og samvær*. Hentet fra https://bufdir.no/Familie/mekling/Foreldreansvar_og_bosted/
- Baasland, Ernst. (2009). *Veien til forsoning, tilgivelsens hemmelighet*. Oslo: Kagge Forlag AS
- Chapman, Audrey R. (2001). *Truth Commissions As Instruments of Forgiveness and Reconciliation*. I Raymond, G. Helmick, S.J. og Rodney, L. Petersen (Red)., *Forgiveness and Reconciliation: Religion, public policy and conflict transformation*. Pennsylvania: Templeton Foundation Press
- Dalen, Monica. (2011). *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming*. (utg.2). Oslo: Universitetsforlaget.
- Dankertsen, Astri. (2014). *Samisk Artikulasjon: Melankoli, tap og forsoning i en (nord) norsk hverdag*. (Doktoravhandling i sosiologi nr.16). Universitetet i Nordland, Bodø.
- Djuliman, Enver. (2016) *Forsoning: Skilt langs veien*. Oslo: Pax Forlag.
- Dominelli, Lena. (2010) Globalization, contemporary challenges and social work practice. *International Social Work*, (53.5), s.600-611. Doi: 10 Hentet fra: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0020872810371201>
- Eide, Solveig Botnen. (2016) *sosialt arbeid et normativt fag*. I Kroken, Randi og Madsen, Ole Jacob (red). *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten*. (utg.1). Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- Ellingsen, Ingunn T. Levin, Irene. Berg, Berit. Kleppe, Lise C (red). (2015) *Sosialt Arbeid: en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fog, Jette. (1994). *Med samtalen som utgangspunkt: Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag A/S.
- *Forgiveness and Reconciliation: Religion, public policy and conflict transformation*. (s. 257 - 277). Pennsylvania: Templeton Foundation Press

- Fossestøl, Bjørg. (2012). *Kunnskapsbasert praksis i sosialtjenesten*. Om profesjonalitet og dømmekraft i sosialt arbeid. (Doktoravhandling). Etikkprogrammet og Det teologiske fakultet. Universitet i Oslo.
- Fossestøl, Bjørg. (2013). Evidens og praktisk kunnskap. *Fontene forskning*. 2/13. s.55-66. Hentet fra: https://vid.brage.unit.no/vid-xmlui/bitstream/handle/11250/99049/SKMBT_C65214010809240.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Fredwall, Terje Emil. (2018). Ansvar og ambivalens: Etikk og omsorg i allmenmmoralen, folkeskikken og Løgstrups beskrivelse av den etiske fordring. *Tidsskrift for omsorgsforskning*, årgang .4 (Nr.3), s. 223-231. DOI: 10.18261/ISSN.2387-5984-2018-03-04
- Hagen, Tore. Rønbeck, Knut. (2013) Forberedende møter og bruk av sakkyndig i barnefordelingssaker – til barnets beste. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*. 94/2013 (Volum 11)., s. 318- 322.
- Hermstad, Knut. (2019) *Konflikt og forsoning ved seksuelle ovegrep*. I Lillevik, Ole Greger. Salamonsen, Jens Severin. Nordhaug, Inge (RED). *Vold i nære relasjoner: Diskurser og fenomenforståelse*. (utg.1). Oslo: Gyldenland Norsk Forlag.
- Hicks, Donna. (2001). *The role of identity reconstruction in promoting reconciliation*. I Raymond, G. Helmick, S.J. og Rodney, L. Petersen (Red). *Forgiveness and Reconciliation: Religion, public policy and conflict transformation*. (s. 129- 149). Pennsylvania: Templeton Foundation Press
- Hognestad, Astri. (2011). *Livets spor: forsoning med fortiden, tillit til fremtiden*. (1 utgave). Oslo: Flux Forlag.
- Hovland, Indrebø Beate. (2011). *Narrativ Etikk og Profesjonelt Hjelparbeid*. (1.utgave). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Hutchinson, G. S. (2010). *Samfunnsarbeid. Mobilisering og deltakelse i sosialfaglig arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Kelman, Herbert C. (2008) i A Nadler, T.E Malloy & J.D. Fisher (Red)., *Reconciliation From a Social-Psychological perspective*.
- Kokkinn, J. (2005). *Profesjonelt sosialt arbeid* (2. utg.). Oslo: Universitetsforl
- Kroken, Randi og Madsen, Ole Jacob (red). (2016) *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten*. (utg.1). Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.

- Kvale, Steinar og Brinkmann, Svend. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. (2.utg) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Larssen, Rikke. Larsen, Mette Yvonne. (2005) Domstolsbehandling av barnefordelingssaker – er forlik det samme som forsoning? – Et kritisk blikk på praksis etter de nye saksbehandlingsreglene i barnefordelingssaker. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*. 02/2015 (volum 3.), s. 76-85.
- Leer-Salvesen, Paul. (2002). *Min Skyld*. Oslo: Verbum
- Leer-Salvesen, Paul. (2002). Profesjonsetiske perspektiver. I Støkken, A.- M. og Nylehn, B. *De profesjonelle. (s. 184-198) Relasjoner, identitet og utdanning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Leer-Salvesen, Paul. (2009) *Forsoning etter krenkelser*. Bergen: Fagbokforlaget
- Levin, Irene. Trost, Jan. (2005). *Hverdagsliv og Samhandling: med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS.
- Lillevik, Ole Greger. Salamonsen, Jens Severin. Nordhaug, Inge (RED.) (2019) *Vold i nære relasjoner: Diskurser og fenomenforståelse*. (utg.1). Oslo: Gyldenland Norsk Forlag.
- Lovdata. (11.06.12). Forlik. Hentet fra: <https://lovdata.no/artikkel/forlik/80>
- Løberg, Cecilie. (2013) Å legge til rette for gjenoppretting: *Om konfliktrådsbehandling av straffesaker, gjenopprettende rett og konfliktrådets plass i det strafferettslige system*. (Masteroppgave i kriminologi). Institutt for kriminologi og retts sosiologi: Universitet i Oslo.
- Løfsnæs, Berit. (2006). *Hjelp din søster – kvinners styrke i et krigsherjet land*. I Askeland, G. A. & Døhli, E. (2006). *Internasjonalt sosialt arbeid*. (s. 137- 151) Oslo: Universitetsforlaget.
- Løgstrup, K. E. (2010). *Den etiske fordring*. (4.utgave). Århus: Forlaget Klim.
- Malterud, Kirsti. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder for medisin og helsefag*. (4.utg). Oslo: Universitetsforlaget.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- NESH. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. (4. utg). Hentet fra: <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi>

- Payne, M. & Campling, J. (2005). *Modern social work theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Pedersen, A. R. Christine. (2014). *Livet slik det ble. Et diakonalt bidrag til eldres forsoning i alderdommen*. (Masteravhandling). Det teologiske menighetsfakultet: Oslo
- Regjeringen. (30.10.2019). *Hva er personvern?* Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/statlig-forvaltning/personvern/hva-er-personvern/id448290/>
- Rendtorff, Jacob Dahl. (2004). Fænomenologien og dens betydning. I Fuglsang, Lars og Olsen, Poul Bitsch (red). *Videnskabsteori i samfundsvidenskabene: På tværs af fagkulturer og paradigmer*. (utg. 2, s. 277- 306). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Ringdal, Kristen. (2018). *Enhet og Manfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. (utg. 4) Bergen: Fagbokforlaget.
- Ryen, Anne. (2017). *Det kvalitative intervjuet: Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. (Utg. 5). Bergen: Fagbokforlaget.
- Rønbeck, Knut. (2004) Fra konflikt til forsoning – barnefordeling i et rettsbasert forsøksprosjekt. *Tidsskrift for norsk psykologforening*. 04/2004, (Volum 41.), s. 275-281
- Schuff, Hildegunn. (2010) *Moving on: An interview study of reconciliation practices among war refugees*. (Master Thesis in Peace and Conflict Studies). Institute of Political Science: University of Oslo.
- Schuff, Hildegunn. (2014) Veien videre. Forsoning i krigsflyktningers liv. I Schuff, H.M.T, Salvesen, R. Hagelia, H. *Forankring og fornyelse: Festskrift for Ansgarskolen 1913-2013*. (s.252-271). Kristiansand: Portal Forlag.
- Shulman, L. (2008). *The skills of helping individuals, families, groups, and communities*. Belmont, Calif: Brooks/Cole.
- Sjøbue, Ane. Fellesorganisasjonen. (2017) Global definisjon av sosialt arbeid. Hentet fra: <https://www.fo.no/aktuelle-brosjyrer/global-definisjon-av-sosialt-arbeid-article5620-1320.html>
- Skjervheim, Hans. (1996). *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Aschehoug
- Soydan, Haluk. (1993). *Det sociala arbetets idéhistoria*. Lund: Studentlitteratur
- Soydan, Haluk. Palinkas, Lawrence A. (2014). *Evidence-based Practice in Social Work: Development of a new professional culture*. London: Taylor and Francis Ltd.

- Staub, Ervin. Pearlman, Laurie Anne. (2001). I Raymond, G. Helmick, S.J. og Rodney, L. Petersen (Red.), Healing, reconciliation, and forgiveness after genocide and other collective violence. *Forgiveness and Reconciliation: Religion, public policy and conflict transformation*. (s. 205- 227). Pennsylvania: Templeton Foundation Press
- Studsrød, Ingunn. (2012) Ulike modeller for gjenopprettende ordninger etter krenkelser, overgrep og omsorgssvikt under barnevernets omsorg. *Sosiologi i dag*, 3-4/2012, (årgang 42.), s. 79-103
- Thagaard, Tove. (2006). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. (utg. 2). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
The social psychology of intergroup reconciliation. (s. 15 – 32) Oxford, og New York: Oxford University Press.
- Thomassen, Magdalene. (2007). *Vitenskap kunnskap og praksis: Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. (utg. 1). Oslo: Gyldendal Akademisk
- Thornquist, Eline. (2008). *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori: for helsefag*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Worthington, Everett, L. (2006). *Forgiveness and reconciliation: theory and application*. New York: Routledge.
- Øverli, Ingvil Thallaug og Bergman, Solveig. (2019) *Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep i samiske samfunn*. I Lillevik, Ole Greger. Salamonsen, Jens Severin. Nordhaug, Inge (RED.) *Vold i nære relasjoner: Diskurser og fenomenforståelse*. (utg.1). Oslo: Gyldenland Norsk Forlag.

Vedlegg

Vedlegg 1 – intervjuguide

Vedlegg 2 – informasjonsbrev og samtykkeerklæring

Vedlegg 3 – godkjenning NSD

Vedlegg 1. Samtaleguide

Innledning

1: Om meg selv

- Om oppgavens hensikt
Å undersøke noen sosialarbeideres erfaring i møte med forsoning. Hvilke erfaringer har hatt betydning for deres forståelse, og hvilken rolle den spiller i møte med klienter.
- Ditt personvern – hvordan jeg oppbevarer og bruker dine opplysninger.
Jeg vil kun bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt i informasjonsskrivet.
Jeg behandler opplysningene konfidensielt, og i samsvar med personvernregelverket. De som vil ha tilgang: Student Kristine Johnsen, veileder Bjørn Øystein Angel og fakultetet ved UiA.
Ditt navn og kontaktopplysningene vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt. Deltakeren vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon.
- Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?
Prosjektet skal etter planen avsluttes 31.05.20. Personopplysninger og eventuelle opptak blir da fjernet, samt notater. Datamaterialet anonymiseres ved prosjektslutt.

2: Om deg selv.

- Fortell om deg selv; - hvor du jobber, - hva gjør du i jobben din,- har du hatt andre yrker/jobber, - hva er utdanningen din.....

Intervjuet

Minner om at i mitt intervju med deg må du unnlate informasjon om enkelt klienter/brukere som strider med din taushetsplikt. Opplever du at noen av spørsmålene er vanskelig å besvare ut ifra taushetsplikten, er du fri til å tilbakeholde informasjon, eller ikke besvare gjeldende spørsmål. I intervjusituasjonen må du unnlate indirekte personidentifiserende opplysninger (som navn, institusjon, tidspunkt, spesielle diagnoser/hendelser osv).

I ditt arbeid har du møtt mange forskjellige mennesker som har opplevd/erfart ulike forhold som har involvert eget og andres liv.

Feks: - vold i nære relasjoner, - rus, - at noen har sveket andre, - påført andre ubehag og smerte, - brutte relasjoner, -

3: Du har kanskje opplevd at mennesker har blitt forsont med sitt strev.

Hvilke fellestrekk ser du i:

- sakene som har ført til en forsoning
- blant aktørene som inngikk i saker hvor noen ble forsont.

4: Den andres opplevelser...

Du fortale at *du kunne betegne* noe som en forsoning hos noen av de du har hatt kontakt med.

- Har du opplevd at noen du har hatt kontakt med som har fortalt om at de er blitt forsont? Fortell....
- Har du noen gang tenkt at, «nei jeg tror nok ikke du er forsont» om en person som forteller at vedkommende er forsont med situasjonen. Hva tenkte du om dette....
- Når du har erfart at noen er blitt forsont, hvordan opplevde du endringen i vedkommende sin væremåte?

5: Når du hører ordet forsoning, hva tenker du på da?

- Fortell.....
- Er det mulig å bli forsont med alt en har opplevd av krevende ting i livet?
- Er det riktig å bli forsont med alt en har erfart og opplevd
- Hvilken betydning tror du det har å bli forsont for den andre?

6: Ulike forsoninger/ forsoningspraksiser....

Det er jo en forskjell på å bli forsont med andre og bli forsont med sine erfaringer/opplevelser.

- Ser du noen likheter og forskjelligheter i disse to forsoningspraksisene?

Avslutning:

Om systemet.

- Er systemet eller organisasjonen du hører til opptatt av det med forsoning?
- På hvilken måte legges det til rette for å ha fokus på forsoning i ditt daglige arbeid?

Om hvordan det var å bli intervjuet.

- Var det noe spesielt som dukket opp under intervjuet som du ikke har tenkt på før?
- Hvordan syntes du det var å delta i dette intervjuet?

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Forsoning i sosialt arbeid”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvilke erfaringer som har hatt betydning for sosialarbeideres forståelse av Forsoning i det sosiale arbeidet. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Forskningsprosjektet er en del av en masteroppgave i sosialt arbeid ved Universitetet i Agder.

Universitet i Agder står som ansvarlig for prosjektet.

Formålet er å undersøke de erfaringer sosialarbeidere har med hensyn til forsoning, og hvilken rolle den spiller i møte med klienter. I hvilken grad forholder sosialarbeidere seg til begrepet «forsoning», og hvilken forsoningspraksis møter de i sitt arbeid?

Forskningsspørsmål:

«Hvilke erfaringer har hatt betydning for sosialarbeideres forståelse av forsoning? Og hvilken rolle den spiller i møte med klienter.»

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Begrepet forsoning forstås forskjellig innen ulike fagområder. Fordi begrepet rommer så «meget» ønsker jeg å undersøke sosialarbeideres erfaring ved ulike velferdstjenester. Utvalget er dermed basert på mennesker med særskilt interesse, eller som har en unik kunnskap om dette caset/temaet. Informantene i undersøkelsen er ikke tilfeldig utvalgt, og sees som representative for det som skal undersøkes.

Totalt 4 sosialarbeider blir kontaktet angående intervju, og en gruppe ved Bufetat blir spurt om å delta i et fokusgruppeintervju.

Hva innebærer det for deg å delta?

Jeg vil utføre et semistrukturert intervju, med overordnet intervju guide. I mitt intervju vil jeg stille spørsmål angående dine erfaringer, observasjoner og tanker rundt begrepet forsoning.

Opplysningene som samles inn registreres ved hjelp av lydopptak. Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du samtykker til en 60-minutters lang samtale. Intervjuet inneholder spørsmål om hvilke forsoningspraksiser du har observert, eventuelt ikke har møtt i ditt arbeid. Hva legger

sosialarbeidere i begrepet og hvilken betydning det har? I hvilken grad forholder sosialarbeidere seg til forsoning i sitt arbeid? Dine svar registreres elektronisk.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- De som vil ha tilgang: Fakultetet ved UiA, veileder Bjørn Øystein Angel og forsker/masterstudent Kristine Johnsen.
- Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data, lagre datamaterialet på forskningsserver, innelåst/kryptert.
- Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 31.05.20. Personopplysninger og eventuelle opptak blir da fjernet, samt notater. Datamaterialet anonymiseres ved prosjektslutt.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- - innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- - å få rettet personopplysninger om deg,
- - få slettet personopplysninger om deg,
- - få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- - å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine

personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitet i Agder har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med: Universitet i Agder, *masterstudent Kristine Johnsen* (Krjo95@gmail.com) eller *veileder Bjørn Øystein Angel* (bjorn.o.angel@uia.no)
Vårt personvernombud: *Ina Danielsen* (ina.danielsen@uia.no), Universitet i Agder.

• NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig *Kristine Johnsen*
Veileder Bjørn Øystein Angel

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [Forsoning i sosialt arbeid], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

• å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 31.05.20

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Forsoning i Sosialt Arbeid

Referansenummer

688393

Registrert

21.11.2019 av Kristine Johnsen - krisjo18@student.uia.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Agder / Fakultet for samfunnsvitenskap / Institutt for sosiologi og sosialt arbeid
Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Bjørn Øystein Angel , bjorn.o.angel@uia.no, tlf: 4791331529

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Kristine Johnsen , Krjo95@gmail.com, tlf: 94434692

Prosjektperiode

21.11.2019 - 20.09.2020

Status

09.06.2020 - Vurdert

Vurdering (2)

09.06.2020 - Vurdert

NSD har vurdert endringen registrert 01.06.2020.

Vi har nå registrert 20.09.2020 som ny sluttdato for forskningsperioden.

NSD vil følge opp ved ny planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til videre med prosjektet!

<https://meldeskjema.nsd.no/vurdering/5dc01a5c-0366-413e-8b70-df017ab08db7> 1/3

6.9.2020 Meldeskjema for behandling av personopplysninger

04.12.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 04.12.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD ENDRINGER

Dersom behandlingen av personopplysninger endrer seg, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. På våre nettsider informerer vi om hvilke endringer som må meldes. Vent på svar før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om religion og alminnelige personopplysninger frem til 01.06.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a), jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

INFORMANTENES TAUSHETSPLIKT

Informantene i prosjektet er ansatte i forvaltningen, og har taushetsplikt. Det er viktig at intervjuene gjennomføres slik at det ikke registreres taushetsbelagte opplysninger. Vi anbefaler at dere minner informantene om dette i forbindelse med intervjuene.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen

- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål

- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet

- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

<https://meldeskjema.nsd.no/vurdering/5dc01a5c-0366-413e-8b70-df017ab08db7> 2/3 6.9.2020
Meldeskjema for behandling av personopplysninger. For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet. Lykke til med prosjektet! Kontaktperson hos NSD: Elizabeth Blomstervik Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

<https://meldeskjema.nsd.no/vurdering/5dc01a5c-0366-413e-8b70-df017ab08db7> 3/3

